सप्तशतीटीका मार्कण्डेयपुराणे

३६२७

3627
P. 64

श्रीमद्द्विवेदि कृष्णदेवसुत वामदेव तथा काकदेवसुत महादेव तथा
चंडदेव तथा कामदेवानुज विश्वेश्वरस्येदं पुस्तकं मूल्येन सत्य ।

॥ श्री ११ ॥ ७ ॥

पुराण बंडल १४

॥श्रीगणेशाय नमः॥ वामदेव तथा देवे १ ॥ सप्तशती टीका रघुनाथाश्रमयति कृता ॥

॥ श्रीमद्द्विवेदि कृष्णदेवसुत काकदेवसुत महादेव तथा चंडदेव तथा कामदेव तथा विश्वेश्वरस्येदं पुस्तकं

श्रीसप्तशतीटीकायन्त्राणि २९००

दिवसस्याष्टमे भागे मंदीभूते दिवाकरे ॥
तन्नक्तं न विजानीयात् नक्तं निशि भोजनं ॥

चंडी श्रीधरीटीका १ एकपत्रोन १

नमः श्रीगणेशाय नमः ॐ नमः श्रीभवान्यै ॐ नमः श्रीभगवते वासुदेवाय श्रीगुरवे नमः शंके हंत तद्धाम सर्वं मनो विभो
ऽप्यत्र भवेद्वा कथं किंवा तत्र तत्रैव शक्तिरपरा संस्फूर्तिनैव त्वया सा किं तेन भवेद्धि तीव्र धरणीसंपादने वा न हमास्तस्माद्यावनवं च नातनवि
भीमृत्यस्य नैवोचिता १ प्रसमीक्ष्य पुराणतनयमुक्ताः सुचिरं चेता। सोपो ज्ञनाः स्वबुद्ध्या स्वजनस्य सुखाय सप्तशत्याः रघुनाथा
भमश्रातनोतिटीकां २ अवंध्यां गाधे रघुनाथनाम्ना व्याख्या नरूपो रचितोत्र सेतुः अखंडितः सप्तशती समुद्रे गतागतं सा
धुजनस्तनोतु ३ उद्देशितो विशेषेणा यतिरत्नेनिवासिनः कौतुकान्कृतटीकां मुदे गंगाद्विवेदिनः ४ शर्वं किल भ
गवद्बादरायणशिष्यो जैमिनिर्महाभारतविषयेषु केषुचित् सदार्थेषु संदिहानो मार्कंडेयं महामुनिमुपगम्योक्तवान्
हे मुने मदीयान्संदेहान् परक्तुर्विति तदनंतरं मार्कंडेयेनोक्तं म ध्याने नासक्तस्य त्वदीयसंदेहनिराकरणे वकाशो नास्ति
त्वमिमान्सर्वार्थाभिज्ञान्विंध्याचलवासिनः पक्षिणः पृच्छ इति तदनंतरं जैमिनिस्तथैव कृतवान् पुनश्च जैमिनिप्रश्नानु
रोधात्सर्गादि षट्पुराणांग व्याख्यावसरे तुरीयपुराणाणंगव्याचिख्यासयामार्कंडेयभागुरिसंवादात्मकमितिहासमनुवर्णयंतो हमसमन्वं
तरमुपक्रममाणा धर्मपक्षिणाः कक्षुः श्रीमार्कंडेय उवाचेति मृकंडोरयत्यं मार्कंडेयः मंगलार्थश्चायं चिरजीवितो मार्कंडेयस्यग्रंथादावुपन्यासः
अत्र छंदऋषिकरणं सप्तशतीदेवीसूक्तस्य मार्कंडेयऋषिः अनुष्टुभो निजगात्यः पुनरनुष्टुप्त्रिष्टुप्छंदांसि दुर्गादेवी देवता भुवनेश्वरी वीजं रमा
शक्तिः श्रीदेवीभगवतीप्रीत्यर्थं संकल्पितार्थसिद्ध्यर्थे पाठे विनियोगः॥ ॥

राम

सावर्णिरिति सवर्णाछायातस्याअपत्यंसावर्णिः यस्कादित्वादिञ् यद्वाग्रजस्यवैवस्वतमनोः समानोवर्णोस्येतिसवर्णः सवर्णएवसा
वर्णिः स्वार्थेतद्धिताभिधानात् तथाचविष्णुपुराणेछायासंज्ञासुतोयोसौद्वितीयःकथितोमनुः पूर्वजस्यसवर्णोसौसावर्णिस्तेनकथ्यते सू
र्यतनयइतिदक्षसावर्ण्यादीनांव्युदासार्थंयःसावर्णिरष्टमोमनुःसुरथःकथ्यतेतदुत्पत्तिंनिशामयजानीहीत्यर्थः निशामयेतिशमलक्षणेनच्या
लोचनेत्वस्यचौरादिकस्यरूपं शमोदर्शनइतिदर्शनाविषयएवमानवंधसंज्ञाविधानाद्ध्रस्वत्वाभावः तदुत्पत्तिमितिवाचकभेदाभिप्रायेणविस्त

मार्कंडेयउवाच सावर्णिःसूर्यतनयोयोमनुःकथ्यते
अष्टमः निशामयतदुत्पत्तिंविस्तराद्गदतोमम १

रात्तुपंचतोगदतःकथयतःकथयतःममेत्यपवादविषयेक्वचिदस्मदित्यस्यापिममादेशविधानात्पंचस्यार्थेषष्ठीअव्ययंवापंचम्यंतंयद्वाममवि
स्तरात् [illegible] शब्दरूपंचात्विस्तारोविग्रहोव्यासःसदाशब्दस्यविस्तरइत्यभिधानात्अन्येतुममगदतोममवचनादित्याहुःगदनंगदःघञर्थेकःत
[illegible]ंमम केचित्तुनिशामयाकर्णयममावधानतःशृणु निशामयेतिपौराणिकःप्रयोगःअन्यथाशमोदर्शनेतिदर्शनादन्यत्रह्रस्वोभवति
[illegible] शमादेशानुचरस्यवाचमितिदर्शनेनिशामयरूपं १

विसंहृत्यप्रतीतिसाधनं मायातस्याश्च महत्त्वं सर्वविषयत्वमिति महामायेश्वरशक्तिः सैवाहि ज्ञानिनो मोहयतितस्याश्चानुभावेनेदमस्य भूया
२ दिपतुरुल्लेख्ययायथा येन प्रकारेण मन्वंतरं किंचिदधिकैकसप्ततिचतुर्युगात्मकः कालः तस्याधिपो राजा बभूवेति भाविनि भूतवदुपचा
रः तं प्रकारं निशामयेत्यनुषंगः यत्तदोः साहचर्यनियमात् महान साधारणो भागो भगः समुदायो यस्य स च ऐश्वर्यस्य समग्रस्य धर्मस्य यशसः श्रियः
ज्ञानवैराग्ययोश्चापि षण्णां भग इतिस्मृतः इति विष्णुपुराणोक्तेः एवंलक्षणः सावर्णिरिति संबंधेनापुनरुक्तिः हे महाभागे निवा महामाय्या इति श्रीचंडि
का २ स्वरोचिषो पत्यं स्वारोचिषो नाम द्वितीयो मनुस्तदधिकारोपलक्षिते स्वारोचिषांतरे समये द्वितीयमन्वंतर इति यावत् मन्वंतरं मनोः काल इति

महामायानुभावेन यथा मन्वंतराधिपः स बभूव महाभागः सावर्णिस्तनयो रवेः १ स्वारोचिषेंतरे पूर्वं चैत्रवंशसमुद्भवः सुरथो नाम
राजाभूत्समस्ते क्षितिमंडले ३ तस्य पालयतः सम्यक्प्रजाः पुत्रानिवौरसान् बभूवुः शत्रवो भूपाः कोलाविध्वंसिनस्तथा ४ द

विष्णुपुराणादर्शनात् पूर्वकथाकालापेक्षया चैत्रो नाम स्वारोचिषस्य मनोः सुतस्तस्य वंशे संततो समुद्भवो जन्म यस्येति नामेति प्रसिद्धो सुरथसंज्ञया
प्रसिद्ध इत्यर्थः सागरावधिवसुंधराधिपतिर्बभूव ३ धर्मपत्नीप्रभवान्पुत्रानिव नीतिशास्त्रानुसारेण प्रजाः पालयतस्तस्य शत्रवस्तथा तादृशा अपि
त्युद्रिक्ता बभूवुः के ते इत्यपेक्षायामाह कोलाविध्वंसिनो भूपा इति कोला सूकरास्तद्विधं संततिर्येषां ते कोलाविध्वंसिनो यवनाः कृताभीलायायो श्रेतिति
निः कोलेति सुरथस्यैव राजधान्यंतरं तां विध्वंसिनो यथा तथा बभूवुरित्यर्थः कोलेत्येषामेव राजधानी तद्विध्वंसिनस्तन्निवासिनः अपसर्गेण धात्वर्थस्या
न्यथाकरणात् कोलेति शास्त्रविशेषो वा तेन विध्वंसितुं शीलं येषामिति वा तदेतिषा देतस्मिन्काले इत्यर्थः ४

प्रबलअतिशायितोदंडोहस्तअस्यास्तीति अथवाधर्मशास्त्रानुसारीप्रजासुदंडोविद्यतेयस्यतस्यशत्रुरथस्यैतैःकोलाविध्वंसिभिःसहयुद्धंसंप्रहारोऽभूत्।न्यूनै
रल्पसामग्रीकैरपितैःसशत्रुरथोजितःजयभंगयोर्दैवाधीनत्वात् ५ ततोऽनंतरंस्वराजधानीमायातोमंडलाद्भ्रष्टोभवत् कथंभूतस्तस्मिन्कालेप्रबलै
रिरिभिराक्रांतोभिभूतश्छिन्नदेशोवा ६ अतिप्रबलःअतिविक्रमीदंडश्चतुरंगंबलंयस्येतिवापूर्वश्लोकपदस्यार्थः सार्वविभक्तिकस्तसिल।ततइति
षष्ठ्यंतंतस्यतत्रस्वपुरेपिअमात्यैःसहमंदैःस्महृतज्ञानबलैर्दुष्टैरागद्वेषादिपूर्णैर्दुरात्मभिःस्वामिद्रोहादिमहापातकशालितयानिंदितैस्ततःकरणौलं

तस्यतैरभवद्युद्धमतिप्रबलदंडिनः न्यूनैरपिसतैर्युद्धेकोलाविध्वंसिभिर्जितः ५ ततःस्वपुरमायातोनिजदेशाधिपोभवत् आ
क्रांतःसमहाभागस्तैस्तदाप्रबलारिभिः ६ अमात्यैर्बलिभिर्दुष्टैर्दुर्बलस्यदुरात्मभिः कोशोबलंचापहृतंतत्रापिस्वपुरेततः ७ त
तोमृगयाव्याजेनहृतस्वाम्यःसभूपतिः एकाकीहयमारुह्यजगामगहनंवनं ८

आध्रुपहृतौततःकरणौर्नाशत्रुभिःज्ञापितबलस्यार्थसंचयःसैन्यंचापहृतंतत्रइतिपंचम्यंतंवा ततःशत्रुकृततादृशाभिभवानंतरमयंक्षीणबलोऽस्माकंकिंकरि
ष्यतीतिसंचिंत्यतोभाभ्युपहृतौततः करणौःसर्वकोशादिकमपहृतमित्यर्थः स्वपुरेसततइत्यपिपाठेनिजनगरेवर्तमानस्य ७ मृगयाव्याजेनहृतस्वा
म्यंस्वाधिपत्यंयस्यसोसहायएवदुर्गवनंजगाम ततोमात्यादिकेपरिग्रहेविपरीतेजातेसतिसभूपतिरिदमेवयुक्तमितिबुद्ध्याविमृष्यस्थानेनोचितामि
तिमृगयाव्याजेनासहायोपिहयमारुह्यवृक्षगुल्मपूर्णत्वाद्दुष्प्रवेशंवनंविवेश ८

त

राम

...मेघो मिधानस्य ब्राह्मणस्य श्रेष्ठस्याश्रमं मुनिनिवासो विनम्रशाहीन प्रकर्षेण शांतैर्मुनिभावान्यरहितं मारारहितैर्हिंस्रपशुभिर्व्याप्तादि
भिर्व्याप्तं मुनेर्मेधसः शिष्यैरुपशोभितं मननशीलैर्वा शिष्यैर्मुनिभिः शिष्यैश्च वा द्विजवर्यं मुमेधसः इत्यपि पाठः स्वमेध सहजनिनाम्नः प्रधानपुत्रेः ९ कं
चित्कालमित्यत्यंतसंयोगे द्वितीया सम्वेतिचकारान्वयः तेन मुनिना पूजितः इतश्चेत्यानियतादिदिशं मुनिवरेति भागुरेः सबोधनं मेधसो विशेषणं वा १०
ममेति स्थान्नराशने रूपकमध्यायं तस्य भावो ममत्वं ममेत्यभिमानस्तेनाकृष्टा वशीकृता चेतना बुद्धिर्यस्य तदा स राजा तत्राश्रमे चिंतयत यतो ममत्वाकृष्टचे
तना इत्यन्वयः चिंतामेवाह मदीयशाली नगरस्थैः पूर्वैः प्राक्काले त्यंतसंयोगे द्वितीया तदेवाद्यपुरं मया रहितं वर्त्तते ११ अस्माद्वैरिभिः इतिहेतुगर्भं विशेषणं

सतत्राश्रममद्राक्षीद्द्विजवर्यस्य मेधसः प्रशांतश्वापदाकीर्णं मुनिशिष्योपशोभितं ९ तस्थौ कंचित्स कालं च मुनिना तेन सत्कृतः इतश्चेत
श्च विचरंस्तस्मिन्मुनिवराश्रमे १० सोऽचिंतयत्तदा तत्र ममत्वाकृष्टचेतनः मत्पूर्वैः पालितं पूर्वं मया हीनं पुरं च तत् ११ मद्भृत्यैस्तैरसद्वृत्तैर्धर्म
तः पाल्यते न वा न जाने स प्रधानो मे शूरो हस्ती सदामदः १२ मम वैरिवशं यातः कान्भोगानुपलप्स्यते १२ ये ममानुगता नित्यं प्रसादधनभो
अतएव धर्मतः उचितनीत्या पाल्यते न वेति विकल्पः स प्रसिद्धः प्रधानो मुख्यः उन्नतलिंगो गजस्य ---- जनैः अनुवृत्तिं ध्रुवं तेद्य कुर्वंत्यन्यमहीभृतां १३
न्यायानुस्वं तथा च लोके काकोऽ। ये प्रधानाः ५ रंगमाइति यद्वा स प्रधानो महामात्रसहितः मम शत्रुपारतंत्र्यं प्राप्तः कान्किंपतः कीदृशान्याभोगानुप
लप्स्यते इति न जाने इति पूर्वेणान्वयः १२ प्रसादः स्तुतिदानं धनं वस्त्रं देयं दानं भोजनं प्रतिदिनं देयं यद्वा प्रसादोऽनुग्रहो धनं प्रीतिदानं भोजनं चेतनं तैर्ये नुभृते
र्ये ममानित्यमनुगताः सेवकास्ते य संप्रति अन्यमहीभृतां सेवां प्रसादादिभिरेव हेतुभूतैः कुर्वंति ध्रुवमिति वितर्के का का स्विनइतुभूतं प्रसादादिकमु
मयत्रसेवधाते १३

आयान्तरीयोंशोव्ययःससम्यग्व्ययस्ततोन्यथासम्यग्व्ययः तद्शीलैस्तत्कारिभिः अथवाव्यसनविषयिभिः अतिदुःखेनेतिष---दंतादितियात्व
निषेधः १४ विप्रेतिभागुरिसंबोधनंमेधसोविप्रस्याश्रमइतिवाश्रम्याशेनिकटे १५ सवैश्यस्तेनराज्ञाभोइति---इष्टावियोगचिंतनंशोकोदुःख
निबंधनचिंतावसादोदौर्मनस्यंसशोकइवोपहतशरीरत्वात्दुर्मनाइवक्रियास्वस्थिरत्वात् १६ इतीदृशंभूपतेर्विस्रंभेणोदारितेवचःश्रुत्वासवैश्य

असम्यग्व्ययशीलैस्तैः कुर्वद्भिः सततंव्ययं संचितः सोतिदुःखेनक्षयंकोशोगमिष्यति १४ एतच्चान्यच्चसततंचिंतयामासपार्थिवः
तत्रविप्राश्रमाभ्याशेवैश्यमेकंददर्शसः १५ सपृष्टस्तेनकस्त्वंभोहेतुश्चागमनेत्रकः सशोकइवकस्मात्वंदुर्मनाइवलक्ष्यसे १६
इत्याकर्ण्यवचस्तस्यभूपतेःप्रणयोदितंप्रत्युवाचसतंवैश्यःप्रश्रयावनतोनृपं १७ वैश्यउवाच समाधिर्नामवैश्योहमुत्पन्नोधनि स्य
नांकुले पुत्रदारैर्निरस्तश्चधनलोभादसाधुभिः १८ विहीनःस्वजनैर्दारैःपुत्रैरादायमेधनं वनमभ्यागतोदुःखीनिरस्तश्चाप्तबं
धुभिः १९ सोहंनवेद्मिपुत्राणांकुशलाकुशलात्मिकां प्रवृत्तिंस्वजनानांचदाराणांचात्रसंस्थितः २०

तोभूपतिंप्रत्युत्तरंदत्तवान्विनयेननम्रः १७ पुत्रैर्दारैश्चवंचकात्स्वजनैश्चनिरस्तोभर्त्सितोऽसाधुभिरितिहेतुगर्भविशेषणं १८ नकेवलमधिक्षिप्तोध
नदारादिभिःसारितोपिएवंधनादिभिर्विहीनोवनमभ्यागतइत्यन्वयःआप्ताःसुहृदोबंधवोज्ञातयः १९ सतथाविधोहंकुशलाकुशलात्मिकां
गुणःसुभांवावार्तांप्रवृत्तिमेवाप्तिविद्यादर्शयति २०

...दहेतुइति वितर्के तेषां पुत्रदारस्वजनानां गृहे कलत्रापत्यादौ कल्याणमकल्याणं इदानीं कथं किंविधाः सत्समीचीनं वृत्तं शीलं येषां सु
...दारादीनामुपलक्षणं २१ हे तु भ्रेते धनैर्यैः पुत्रादिभिर्भवानिरस्तस्तेषु भवतो मनः स्नेहं किमनु बध्नाति निराज्ञः प्रश्नः २२ अस्मद्विषयं
...वो यथा भवानाह तदेवमेवतत्थैवा निष्ठुरतां पारुष्यं २३ यैः पुत्रैर्दारैः स्वजनैः पितृस्नेहं पतिहार्दं स्वजनहार्दं च संत्यज्य पत्न्यन्वयः निराकृतोपि ते

किंनुतेषां गृहे क्षेममक्षेमं किंनु सांप्रतं कथं ते किंनु सद्वृत्ता दुर्वृत्ताः किंनु मे सुताः २१ श्रीराजोवाच यैर्निरस्तो भवांल्लुब्धैः पुत्रदारादि
भिर्धनैः तेषु किं भवतः स्नेहमनुबध्नाति मानसं २२ वैश्यउवाच एवमेतद्यथा प्राह भवानस्मद्गतं वचः किं करोमि न बध्नाति मम
निष्ठुरतां मनः २३ यैः संत्यज्य पितृस्नेहं धनलुब्धैर्निराकृतः पतिस्वजनहार्दं च हार्दि तेष्वेव मे मनः २४ किमेतन्नाभिजानामि
जानन्नपि महामते यत्प्रेमप्रवणं चित्तं विगुणेष्वपि बंधुषु २५ तेषां कृते मे निःश्वासो दौर्मनस्यं च जायते करोमि किं यन्न मन
स्तेष्वप्रीतिषु निष्ठुरं २६ राम

षुतथापि तेषु मम मनः स्नेहयुक्तं एवकारो भिन्नक्रमो हार्दीत्यस्यानंतरं द्रष्टव्यः २४ हे महामते विगुणेषु विरुद्धगुणेष्वपि बंधुषु यच्चित्तं स्ने
हानुबंधि जानन्नज्ञानवानपि नाभिजानाम्येतत्किमित्यन्वयः २५ कृते हेतोः निःश्वासो दौर्मनस्यं च जायते इति यथाक्रममन्वयः अप्रीति राम
ष्वमेषु यन्मनो न निष्ठुरं अप्रीतिषु निष्ठुरमिति पाठे अप्रीत्या तु निष्ठुरं न जायते इत्यपनुष्ठ्यते तत्किं करोमीत्यन्वयः २६ ॥ ॥ ४

हे विप्रतं मे प्रसंसमुपस्थितावुपसन्नौ पृथिवीश्वरेभ्यसाधुत्तमः २७ यथान्यायं यथाशास्त्रं यथार्हं यथाचारं तेन मुनिना संविदं संभाषां सं
वित्तिर्यं प्रतिज्ञायामाचारे ज्ञानसंकरे संभाषायां क्रियाकाले संकेते नाभिभाषणोऽन्यभिधानात् २८ यद्येकं वस्तु चित्ते स्व हृद्याय
त्ततां विना मम मनसो दुःखाय दुःखाय दुःखकारणं भवतीति तद्वदस्वाय र्थः भाषणज्ञानयत्नाविमत्युपमंत्रणेषु वद इत्यात्मनेपदं २९
गतराज्यस्येति स्वपं सुलगिति सार्थे षष्ठी राज्यादौ ममत्वं यन्मे मे ताकिं निवंधनमित्यर्थः ज्ञातस्य राजास्येति षष्ठी एवं वदेव व्याख्येया॥

श्रीमार्कंडेय उवाच ततस्तौ सहितौ विप्रतं मुनिं समुपस्थितौ समाधिर्नाम वैश्योसौ स च पार्थिवसत्तमः २७ कृत्वा तौ तु यथान्या
यं यथार्हं तेन संविदं उपविष्टौ कथाः काश्चिच्चक्रतुर्वैश्यपार्थिवौ २८ राजोवाच भगवंस्त्वामहं प्रष्टुमिच्छाम्येकं वदस्व तत् दुः
खाय यन्मे मनसः स्वचित्तायत्ततां विना २९ ममत्वं गतराज्यस्य राज्यांगेष्वखिलेष्वपि जानतोपि यथाज्ञस्य किमेतन्मुनिसत्तम
३० अयं च निकृतः पुत्रैर्दारैर्भृत्यैस्तथोज्झितः स्वजनेन च संत्यक्तस्तेषु हार्दी तथाप्यति ३१ एवमेष तथाहं च द्वावप्यत्यंतदुः
खितौ दृष्टदोषेपि विषये ममत्वाकृष्टमानसौ ३२

स्वाम्यमात्यसुहृत्कोशराष्ट्रदुर्गबलानि च राज्यांगानि विप्रकृतः यः पौराणां श्रेणायोपि चेति राज्यांगानि ३० अयं वैश्यो निष्कृतो दुःखीकृत उज्झितस्त्यक्तः। तथे
तिसमुच्चये अतिशयेन हार्दो स्नेहवान् ३१ संपादने रक्षणे नाशे च दृष्टो दोषो दुःखजनकत्वरूपो यस्मिंस्तेवं भूतेपि विषये राज्यवित्तकलत्रादौ ममत्वेना
कृष्टमानसं ययोस्तौ एष वैश्यो हं राजा चैवमनेन प्रकारेणात्यंतदुःखितौ ३२

ऽमहाभागज्ञाषेममास्य च ज्ञानिनोमेर्याववयोर्यन्मोहो दुःखजनकोपि विषये सुखजनकत्वप्रतिसंधानं भवति तत्किमेतत्केन प्रकारेणेत्य
५ र्थः नत्वस्मादृशां मोहो भवितुमर्हतीत्याह एषेति वस्तुपरिच्छेदो विवेकस्तत्रांधस्य तद्धीनस्येत्यर्थः अथवा विवेकांधस्याविवेकिन एतादृग्मू
ढता भवति नतु विवेकिनस्तत्र कथमावयोर्मोह इति भावः ज्ञानिनोरपि यन्मोह इत्यदे तत्किमिति राज्ञः प्रश्नाज्ज्ञानमात्रस्य मोहवैयधिकरण्यं
5 राज्ञोभिप्रेतं तदनुपपन्नं प्राणिमात्रस्य ज्ञानिमात्रत्वेन निर्मोहत्वप्रसंगादित्याह ३३ समस्तस्य जंतोः प्राणिमात्रस्य विषये आहारनिद्राभ

तत्किमेतन्महाभाग यन्मोहो ज्ञानिनोरपि ममास्य च भवत्येषा विवेकांधस्य मूढता ३३ ऋषिरुवाच ज्ञा
नमस्ति समस्तस्य जंतोर्विषयगोचरे विषयाश्च महाराज जानीत्थं पृथक्पृथक् ३४

यमैथुनादिप्रतिपत्तौ वा ज्ञानमंतःकरणवृत्तिरस्त्येव मोहभावश्चेति न ज्ञानमात्रस्य मोहवैयधिकरण्यमित्यर्थः विशेषविज्ञानं तु भिन्नविषयक राम
मेव भवति तस्यापि न मोहवैयधिकरण्यमेकांतत्वात् इत्यभिप्रेत्याह विषयाश्चेति हे महाभाग विषया रूपरसादिः पृथक्पृथग्भिन्नस्वभावए राम
वेवेद्यमाणक्रमेण योनिवृत्तिप्रतिष्ठितेजातीत्थं वा यातीति पाठे यथा रूपरसादिर्विषयः पृथक्पृथगेवं मनुष्यत्वादिजातिरपीत्यर्थः ३४ ॥ ॥ ५

विषयभिन्नत्वमेवप्रकटयति उलूकादयोदिवांधाअर्थाद्रात्रौपश्यंतीत्युक्तंभवति अपरेकाकादयोरात्रावंधाश्छुछुंदरिकिल्लकादयः स्थावरादयश्च दिवारात्रौवांधाः केचित्प्राणिनोवानरमार्जारादयोदिवारात्रौचतुल्यदृष्टयोनंधाएवेतितुल्यदृष्टिपद--विषयत्वेनाहृत्वा याजनीयंएतेनज्ञानमात्रस्यमोहेवैयधिकरण्येराज्यादावुलूकादीनांमोहोनस्यात्किंचुलूकादीनांसर्व-- ---मोहपदार्थतिरिक्तिस्यू चितं अथनास्माभिःसर्वसत्त्वानांज्ञानित्वमभिप्रेतंकिंतुमनुष्याणामेवेत्याशंक्याह ३५ किंमनुष्याणांज्ञानित्वमेवोतमनुष्याणामेवज्ञानि त्वमितिविकल्पाद्यंदूषयति मनुजाज्ञानिनइतिसत्यंतेमनुजाःकेवलंज्ञानिनएवकिंत्वज्ञानिनोपीत्यर्थः एवंचाज्ञानसंवलिताज्ञानिनोपि

दिवांधाःप्राणिनःकेचिद्रात्रावंधास्तथापरे केचिद्दिवातथारात्रौप्राणिनस्तुल्यदृष्टयः ३५
ज्ञानिनोमनुजाःसत्यंकिंतुतेनहिकेवलं यतोहिज्ञानिनःसर्वेपशुपक्षिमृगादयः ३६

ज्ञानसंवलिताज्ञानवत्त्वोज्ञानित्वमेवेतिपक्षेदुरुपपादनीयस्यापिसूचनीयं नहितीयस्त्याहयतइतिहिशब्दोप्यर्थोभिन्नक्रमः पश्वादयोपिस र्वेयतोज्ञानिनोज्ञानसंवलितज्ञानस्यसंभवात् अतोमनुष्याणामेवज्ञानित्वमित्यपिपक्षोनसंभवतीत्यर्थः पशवोग्राम्यागवादयोमृगाआ रण्याहरिणादयः अथवाकेवलंतेज्ञानिनोनहिकिंत्वन्येपिज्ञानिनःसंभवंतीत्याह यतइतिपश्वादीनामपिविषयज्ञानसंभवात् ननुसर्वेषां ज्ञानवत्त्वसाम्येपिमनुष्याणांज्ञानेकश्चनविशेषोभवतीत्याशंक्याह ३६

देवी टी
६
6

तेषांतादृशंमृगपक्षिणांयथादृशंतत्तादृशमेवमनुष्याणामपीत्यर्थः मनुष्याणांचयादृशंतेषांपक्षिणामपितादृशमितितच्चज्ञानमाहारे
णोत्तरार्धयोजनीयंयत्तदोर्नित्यसंबंधात् तथान्यदाहारादिकमप्युभयोःपशुमनुष्ययोस्तुल्यंसाधारणं तथाचाहुः। आहारनिद्राभयमै
थुनानांचसामान्यमेतत्पशुभिःसमानः नन्वर्थक्रियापिपश्वादिसाधारणेवमनुष्यमात्रस्यार्त्तीत्याह ३७ अपत्यानांसुखेभद्दानिहेपेसति
तेषामेवतत्सिर्भविष्यतीतिनस्वस्येतिज्ञानेसत्य×नराणां ज्ञानंनराणामधिकोविशेषःसतेनहीनःपशुभि×र्भिसमन्वल्लक्षणान्मोहाद्धेतोरपत्य

Lex

ज्ञानंचतन्मनुष्याणांयत्तेषांमृगपक्षिणां मनुष्याणांचयत्तेषांतुल्यमन्यत्तथोभयोः ३७ ज्ञानेपिसतिपश्यैतान्पतंगाञ्छावचंचुषु।
कणमोक्षादृतान्मोहात्पीड्यमानानपिक्षुधा ३८ मनुष्यामनुजव्याघ्रसाभिलाषाःसुतान्प्रति लोभात्प्रत्युपकारायनन्वेतान्किंनप
श्यसि ३९

शुस्वेष्वकणमोक्षादृतानाहारनिक्षेपयत्नानीतान्ब्रह्मांडवर्त्तिनःपतंगान्पश्यवैषयिकज्ञानमोहयोःसामानाधिकरण्य — —मित्यर्थः ३८
व्याघ्रशब्दःश्रेष्ठत्ववाचीननुशब्दःसंबोधनार्थः ननुभोमनुजव्याघ्रप्रत्युपकारायपोषणाद्युपकारार्थीयोलोभस्तस्माद्धेतोरेतेमनुष्याःसु
तान्प्रतिसाकांक्षाइतिकिंनपश्यसीतिवाक्यार्थकर्मत्वादितिशक्याध्याहारेणयोजनामृगोधावतीतिपश्येतिवत् एतेनमनुष्यविशेषानिष्ठ
ज्ञानाविशेषोमोहविरोधीतदभावाद्धेतोमोहव्याप्ताइतिसूचितं ननुसर्वेषामपिमोहनिवर्त्तकज्ञानाभावेनभवतीत्याकांक्षायामाह ३९ राम
६

वैषयिकज्ञानमोहयोः सामानाधिकरण्यसाक्षात्कारेपि सति महामायानुभावेन कर्त्रा मानुषा मोहगर्ते मोहस्याकरे वैषयिकज्ञानेन वि
क्षिप्ताः तेषां विशेषणं संसारस्थितिकारिणः अपूर्वदेहेन्द्रियविषयादिस्वीकारः संसारस्तस्य स्थितये कर्त्तुं कर्माण्याचरितुं शीलं येषां प्रवृत्ति
मार्गगाणां ते अथवा संसारस्थितिकारिणः विष्णोः महामायाप्रभावेणेति योज्यं कथंभूते मोहगर्ते अस्वीये स्वीयत्वबुद्धिर्ममता सैवावर्त्तो भ्रमो य
स्मिन्नेव यस्मिन्नुपसंहरति ४० तत्तस्मादत्र भवन्मोहे विस्मयो न करणीयः यस्मान्नया महामायया जगन्मोह्यते ननु कासौ महामायेत्याकां
क्षायामाह। महामायेति। महामाया नाम हरेरीश्वरस्य योगनिद्रा परमानन्दमयी शक्तिः। जगत्पतेरिति मोहकोटिबहिर्भावसूचकं विशेषणं

तथापि ममतावर्त्ते मोहगर्ते निपातिताः महामायानुभावेन संसारस्थितिकारिणा ४० तन्नात्र विस्मयः कार्यो योगनिद्रा जगत्पतेः
महामाया हरेश्चैषा तया संमोह्यते जगत् ४१ ज्ञानिनामपि चेतांसि देवी भगवती हि सा बलादाकृष्य मोहाय महामाया प्रयच्छति
४२ तया विसृज्यते विश्वं जगदेतच्चराचरं सैषा प्रसन्ना वरदा नृणां भवति मुक्तये ४३

चकारोवधारणार्थः तयेत्यनेन संबध्यते तयैवेत्यर्थः न केवलमसौ प्रवृत्तिमार्गगाणां मोहिका भवति किंतु ज्ञानिनामपीत्याह ४१ सा प्रसिद्धा हि यस्मा
त् बलादवशंकितो विवेकादाकृष्य आकृष्य मोहाय प्रयच्छति मोहानुगामि निकरोति ज्ञानविशेषवतामपि चेतांसि तत्र भवद्विधानां का कथेति भावः
४२ ॥ जगन्मूलप्रकृतिरूपया विसृज्यते विश्वं जगच्चराचरमिति पर्यायशब्दैरवान्तरकार्यविशेषाः सूच्यन्ते सा बंधकारणमप्येषा प्रसन्नोपासनया आशीतानसती
मोक्षाय भवति अस्याश्च मोहकारणत्वं समर्थयति ४३

स्वा०टी० विद्याब्रह्मज्ञानलक्षणापरमपुरुषार्थसाधनत्वात् संसारएवबंधस्तस्यहेतुः। वशब्दादविद्याशुचिदुःखानात्मस्वनित्यशुचिसुखात्मख्यात्याविद्या
७ रूपाचसामर्वेषांब्रह्मादितृणांतानामीश्वराप्रहत्तिनिहन्त्यादिव्यापारेजननीईश्वराश्रुव्याहृतेछासर्वेश्वराणांब्रह्मादीनामीश्वरीवा सर्वेश्व
रतिराज्ञःसंबोधनेवाहरेर्योगनिद्रेतिसंज्ञेयेनाश्रुतांमहामायांविस्तरतोज्ञातुमिच्छति ४४ महामायेतियांभवान्ब्रवीतिसाकाहिशब्दःप्र
श्नसंबोधनेवाअस्याःकिमितिचकारोभिन्नक्रमतयायोजनीयः ४५ यत्स्वभावायल्लक्षणायत्स्वरूपायदाकारायदुद्भवायत्कारणिका ४६

साविद्यापरमामुक्तिहेतुभूतासनातनी संसारबंधहेतुश्चसैवसर्वेश्वरेश्वरी ४४ श्रीराजोवाच भगवन्काहिसादेवीमहामाये
तियांभवान् ब्रवीतिकथमुत्पन्नासाकर्मास्याश्चकिंद्विज ४५ यत्स्वभावाचसादेवीयत्स्वरूपायदुद्भवा तत्सर्वंश्रोतुमिच्छामित्व
त्तोब्रह्मविदांवर ४६ ऋषिरुवाच नित्यैवसाजगन्मूर्तिस्तयासर्वमिदंततं तथापितत्समुत्पत्तिर्बहुधाश्रूयतांममपृंवतारप
ति ४७

प्रथमप्रश्नोत्तरंनित्येति द्वितीयेनुमेत्याहाजगदेवमूर्तिर्व्यक्तश्चाकारोयस्याः तृतीयेथाहततयेति एवंसर्वंतयाततंव्याप्तमित्यस्याव्यापकभाव
त्वाभिधानेनकारणत्वमन्यत्वोक्तयात्तृतीयप्रश्नस्योत्तरंदत्तमितिमंतव्यं उत्पन्नादिकमेवसर्वस्यानर्थेवक्रियतइतिउत्पन्नासुपरासेनाह तथा राम
पीतिसमेन्यव्ययंपंचम्यंतमव्ययंइत्यर्थः नतुनित्यतेप्यंतिम——योःपरस्परविरोधात्कथमेकत्रस्थितिरित्याह ४६ आविर्भवतिप्रकटीभवतिश्र ७
वैतिद्वाप्रभवनाशयति ४७

सकलार्णवजलानामेकीभावादेकार्णवेकृते आस्तीर्यशयनंकृत्वा शेषमनंतांहिमभज दध्यात्कल्पांते ब्रह्मदिवसावसाने ४९ ब्रह्माणंवि
रिंचिंउद्यतौहंतुमुद्यमौ ५० प्रजानांपतिर्विधाताचकारोतुल्यकालतात्पोतनार्थो ५१ अनन्यनिष्ठांतःकरणःस्थितः निद्राथानेत्रयोरेवाभिव्यं
क्तेहरिनेत्रकृतालयामित्युक्तं सर्वांगस्थितेवसात्स्तुतिमाह ५२ अतुलमसाधारणामादित्यादीनामपिप्रकाशकंतेजोयस्यतस्याविष्णोर्नि

देवानांकार्यसिद्ध्यर्थमाविर्भवतिसायदा उत्पन्नेतितदालोकेसानित्याप्यभिधीयते ४८ योगनिद्रांयदाविष्णुर्जगत्येकार्णवीकृते आस्ती
र्यशेषमभजत्कल्पांतेभगवान्प्रभुः ४९ तदाद्वावसुरौघोरौविख्यातौमधुकैटभौ विष्णुकर्णमलोद्भूतौहंतुंब्रह्माणमुद्यतौ ५० सनाभि
कमलेविष्णोःस्थितोब्रह्माप्रजापतिः दृष्ट्वातावसुरौघोरौप्रसुप्तंचजनार्दनं ५१ तुष्टावयोगनिद्रांतामेकाग्रहृदयस्थितः प्रबोधना
र्थायहरेर्हरिनेत्रकृतालयां ५२ श्रीब्रह्मोवाच विश्वेश्वरींजगद्धात्रींस्थितिसंहारकारिणीं स्तौमिनिद्रांभगवतींविष्णोरतुलतेजसः
५३

द्रांस्तौमिवाचाश्रुतयाभिकेचित्स्तौमीतिपद्यार्धस्थानेनिद्रांभगवतींविष्णोरतुलांतेजसःप्रभुरितिपठित्वाब्रह्मोवाचेतिपठंति ततश्चतेषामेवे
तानेनैवपूर्वश्लोकेनास्यान्वयः अतुलामनन्यसमांतेजसोऽप्योतीरूपस्याविष्णोःप्रभुरितिब्रह्मणोविशेषणंतेजसःप्रभुर्ब्रह्मेतिवातेजसो
[illegible]ग्रहणार्थंकरणेषष्ठीवा यस्मात्तेजसस्तुल्यानविद्यतेइतिवा ५३

स्वाहा देवहविर्दानमंत्रः स्वधा पितृहविर्दानमंत्रः वषट् क्रियते नेनेति वषट्कारोपलक्षणस्वरूपा स्वरा उदात्तस्वरितसंज्ञास्तदात्मिका क्वचिद्वष
ट्कारः स्वरात्मिकेत्येकंपदं सुधामृतरूपा त्वं हे अक्षरे उपचयापचयपरिणामहीने नित्ये जन्मविनाशरहिते एतेन सन्मात्रस्वरूपत्वमभिप्रेति
त्रिधा त्रिप्रकारा या मात्रा ह्रस्वदीर्घप्लुता अकारोकारमकारलक्षणा विश्वतैजसप्राज्ञाभिधेया तदात्मिका तत्स्वभावा त्वं ५४ या चार्धमा
त्रा व्यंजनरूपा नित्या परिणामादिरहिता विशेषतो मात्रात्रयवैलक्षण्येनानुच्चार्या वेदांतवाक्यार्थलक्षणाशक्तिरूपा लोके स्थिता सापि त्व

त्वं स्वाहा त्वं स्वधा त्वं हि वषट्कारः स्वरात्मिका। सुधा त्वमक्षरे नित्ये त्रिधा मा
त्रात्मिका स्थिता ५४ अर्धमात्रा स्थिता नित्या यानुच्चार्या विशेषतः ५५

मेव एतेन शबलरूपा त्वमसीति विवक्षितं तथा चात्र दत्तात्रेयेणाप्युक्तं अकारश्च तथोकारो मकारश्चाक्षरत्रयं एता एव त्रयो मात्राः सत्त्वराजसतामसाः
। निर्गुणा योगिगम्यान्या चार्धमात्रा च संस्थिता गांधारीति च सा ज्ञेया गांधारस्वरसंश्रया पिपीलिकागतिस्पर्शप्रयुक्ता मूर्ध्नि लक्ष्यते मात्रा चार्धैत राम
था प्रोक्तं विज्ञेयः परमार्थतः। व्यक्ता तु प्रथमा मात्रा द्वितीया व्यक्तसंज्ञिता मात्रा तृतीया चिच्छक्तिरर्हमात्रा परस्मिति ह्रस्वा तु प्रथमा मात्रा द्वितीया दी ८
र्घसंज्ञिता तृतीया तु प्लुतार्धाख्या वचसः मानगोचरेति च ५५

सावित्रीमध्याह्नसंस्था हे देवि द्योतनशीले पराप्रकृष्टाजननी इतराहि जननी काचित्कदाचित्किंचिदेवजनयति त्वं तु न तथा सर्वजननीत्वादि
त्यर्थः देवजननीतिपाठे देवानांमातादितिस्त्वमेवेत्यर्थः अंते प्रलयसमये अत्सि भक्षयसि आत्मसात्करोषीत्यर्थः न केवलं सृष्ट्यादिकर्तृस्वरूपा
त्वं अपि सृष्ट्यादिक्रियारूपापि त्वमेवेत्याह ५७ विसृष्टौ सृष्टिकाले पालने स्थितिकाले अंते प्रलयकाले सृष्टिस्थितिसंहाररूपा त्वमेव हे ज

त्वमेव संध्या सावित्री त्वं देवि जननी परा त्वयैतद्धार्यते विश्वं त्वयैतत्सृज्यते जगत् त्वयैतत्पाल्यते देवि त्वमत्स्यंते च सर्व
दा ५७ विसृष्टौ सृष्टिरूपा त्वं स्थितिरूपा च पालने तथा संहृतिरूपांते जगतोस्य जगन्मये ५८

जगन्मये जगद्रूपिणि मयट्प्रत्ययांतात् जगच्छब्दात् टिड्ढाणञिति सूत्रेण ङीप्प्रत्यय एव प्राप्नोति न टाप् तथापि बाहुलकात् टाप्प्रत्ययः अथवा म
यगता विप्रस्याह्नातां जगंति मयंते ज्ञायंते यस्याः अथवा जगतो मयः प्रक्षेपो यस्या मिमिति डुमिञ् प्रक्षेपणे अस्मात् निष्पादनीयं जगद्विकाररहेतु म
ते विकारे मयट् इति वा ५८ श्री राम राम

महती सर्वविषयात्त्वमसीत्यादिमहावाक्यजन्या वा विद्या महाविद्या महती सच्चिदानंदरूपे जीवात्मनि संसाररूपानर्थावभासहेतुरूपा।
या महामाया मूलाविद्येति यावत् महामेधा सर्वावधारणक्षमा धीः सर्वज्ञशक्तिरित्यर्थः स्मृतेः मन्वादिशास्त्रादपि महती महास्मृतिः वे
दविद्येति यावत् । महतो नानाविधसंसाररूपस्य मोहस्य निमित्तत्वान्महाकल्पाविद्येत्यर्थः भवती त्वं । महतामिंद्रादीनां स्वाधिकारपालनरू
पा देवी महादेवी महतां मधुकैटभमहिषरावणाद्यसुराणां सामर्थ्यातिशयरूपत्वान्महासुरी न हि तेषामीदृशं सामर्थ्यं स्वाभाविकं येन भगवा

महाविद्या महामाया महामेधा महास्मृतिः महा
मोहा भगवती महादेवी महेश्वरी ५८

नपि पराजितरवतेभ्यो मोनुस्वस्वरूपभूतं दत्तवान् तस्माद्येन सामर्थ्यातिशयेन रुद्रादिना भगवंते श्रमाहा संसारान्निवर्तते नाहृशं सामर्थ्यं भगवती स्व
रूपान्यकमेव केचित्तु महादेवी महासुरी पदयोरेकार्थत्वमंगीकृत्यभंगीकृत्य स्वस्य पर्थत्वात्पौनरुक्त्यं न दोषायेति वदंति तन्निर्विष्टं उक्तात्यामित्रार्थत्वे दो
षाभावात् यद्वा महाविद्या ब्रह्मविद्या तथा महामाया मूलप्रकृतिस्त्वं महामेधा तथा महती स्मृतिः स्मरणरूपा महामोहजननी अभक्तानां त्वं महती राम
त्वासौ देवी चेति महासी ईश्वरी सर्वसमर्था ५९ ९

प्रकर्षेण करोतीति प्रकृतिः बहुलाधिकारत्वात् कर्त्तरि क्तिन् — ण्वादिको वा परमाणवादीनां मूलकारणत्वनिश्चयार्थो हि शब्दः सत्वरजस्तमो लक्षणं गुणत्रयं विभावयितुं शीलमस्याः कालेन मरणेनोपलक्षिता रात्रिः कल्पांतरात्रिरित्यर्थः महतः ईश्वरस्य रात्रिः महाप्रलयरूपा रात्रिः जीवा त्मनि ब्रह्मस्वरूपावरणलक्षणरूपा रात्रिः मोहरात्रिः अपि त्वमेव ब्रह्मज्ञानातिरिक्तेनापि परिहर्त्तुं न शक्यते इति कारणात् दारुणा हे देवि त्वं सर्वस्य प्रकृतिः कारणं मूलप्रकृतिरविकृतिः। महदाद्याः प्रकृतिविकृतयः सप्त गुणत्रयं विभावयसि तथा पापिनां रात्रित्रयरूपा रौद्ररूपा ६०

प्रकृतिस्त्वं हि सर्वस्य गुणत्रयविभाविनी कालरात्रिर्महारात्रिर्मोहरात्रिश्च दारुणा ६०
त्वं श्रीस्त्वमीश्वरी त्वं ह्रीस्त्वं बुद्धिर्बोधलक्षणा लज्जा पुष्टिस्तथा तुष्टिस्त्वं शांतिः क्षांतिरेव च ६१

श्रीः लक्ष्मीः संपद्वा ह्रीः करणीयं वैमुख्यं बुद्धिः अंतःकरणं बोधलक्षणा अध्यवसायव्यापाररूपा लज्जा कृते करणीये वा परज्ञानशंका या दुःखं केचित्तु ह्रीलज्जयोः समानार्थत्वेन पौनरुक्त्यमिया ह्रीशब्दं मंत्राहारपरतया मा च वदंति पुष्टिः उपचयः तुष्टिः संतोषः शांतिरुप [illegible]नियहरूपा क्षांतिः शक्तौ सत्यां परकृतापकारसहिष्णुता एकस्या अनेकस्वरूपत्वासंभावनान कर्त्तव्याऽसंख्यशक्तित्वाद्दित्येवकारार्थः ६१

ष्टशस्त्रा गदा विद्यते यस्याः सा गदिनी चापिणी धनुष्मती बाणोत्याकारांतपादेश्च अर्शआदिभ्योऽजिति सूत्रेण मत्वर्थीयमच्प्रत्ययमानीपा॥ प्र
शस्त्राः बाणाः यस्याः संति सा बाणा ते ति साधनीयं बाणभुसुंडीपरिघायुधेत्येकं पदं बाणेति निःसदा बाणाः शराः भुवः सुंडी भुसुंडी गजसुंडी गजसु
डी गजशुंडाकृतिरायुधविशेषः पृषोदरादित्वादुकारस्य ह्रस्वत्वं परिघा लोहमुद्गराः आयुधानि यस्याः सा बाणाभुसुंडीपरिघायुधा ६२ सौम्य
तराह्लादहेतुत्वात्सौम्या सौम्यतरा अत्यंतं मनोहरा रवयोगहेतुत्वात् अशेषसौम्येभ्यः सकलाह्लादकेभ्यः अतिसुंदरी अधिकमनोहरा निर्वा

खड्गिनी शूलिनी घोरा गदिनी चक्रिणी तथा शंखिनी चापिनी बाणाभुसुंडीपरिघायुधा ६२ सौम्या सौम्यतराशेषसौम्येभ्यस्त्व
तिसुंदरी परापराणां परमा त्वमेव परमेश्वरी ६३ यच्च किंचित्क्वचिद्वस्तु सदसद्वाखिलात्मिके तस्य सर्वस्य या शक्तिः सा त्वं किं स्तू
यसे मया ६४ यया त्वया जगत्स्रष्टा जगत्पात्यत्ति यो जगत्। सोऽपि निद्रावशं नीतः कस्त्वां स्तोतुमिहेश्वरः ६५

णत्वपत्वात् पराणां ब्रह्मादीनां पराः श्रेष्ठाः मायामोहनशक्तिर्यस्याः सा परमा परमाणां ब्रह्मादीनामपीश्वरी नियंत्री ६३ सद्वर्त्त
माने असद्वर्तमाने नानागतं यद्वस्तु तस्य शक्तिः स्वभावः सामर्थ्यं वा सा त्वमेव यदा तदा किं स्तूयसे केनापि स्तुतिविषया न भवसीत्यर्थः
६४ सद्वर्तमाने असदतीतानागतं यद्वस्तु तस्य शक्तिः स्वाण भवयति रुद्ररूपेण सोऽपि यया निद्रावशं नीतः तो हशीं त्वां स्तोतुं कः समर्थः न
कोपीत्यर्थः ६५

ननु ब्रह्मादयः कर्त्तुमकर्त्तुमन्यथा कर्त्तुं समर्थाः स्तोष्यन्त्येवेत्याशंक्य तेपि त्वदधीनसामर्थ्या इत्याह विष्णुरिति। अहं ब्रह्मा ईशानो रुद्रस्ते त्वया श
रीरग्रहणं कारिताः ६६ सा पूर्वोक्तस्वरूपा इत्थमेवं विधैः प्रभावैर्महिमभिरुदारैरसाधारणैः ६७ तामसी निद्राकारपरिणता। विद्याशक्तिः
तदुक्तं। चण्डीयं तामसी शक्तिरविद्यापरपर्यायोहरा यया छादितलोकोयं पश्यन्नपि न पश्यति वेधसा ब्रह्मणा एवमुक्तप्रकारेण स्तुता। विष्णोः
प्रबोधनार्थाय जागरणनिमित्तार्थं तत्रैकार्णवे ६९ पूर्वश्लोकस्य विष्णोरिति पदमनुषज्य विष्णोर्नेत्रादिभ्यो निर्गत्य ब्रह्मणो दर्शने च दृग्विषये तस्थ

विष्णुः शरीरग्रहणमहमीशान एव च कारितास्ते यतोतस्त्वां कः स्तोतुं शक्तिमान्भवेत् ६६ सा त्वमित्थं प्रभावैः स्वैरुदारैर्देवि संस्तुता मो
हयैतौ दुराधर्षावसुरौ मधुकैटभौ ६७ प्रबोधं च जगत्स्वामी नीयतामच्युतो लघु बोधश्च क्रियतामस्य हन्तुमेतौ महासुरौ ६८ ऋ
षिरुवाच॥ एवं स्तुता तदा देवी तामसी तत्र वेधसा विष्णोः प्रबोधनार्थाय निहन्तुं मधुकैटभौ ६९ नेत्रास्यनासिकाबाहुहृदयेभ्य
स्तथोरसः निर्गम्य दर्शने तस्थौ ब्रह्मणोव्यक्तजन्मनः ७० उत्तस्थौ च जगन्नाथस्तया मुक्तो जनार्दनः एकार्णवेहिशयनात्ततः स ददृशे च
तौ ७१

देवीत्यनुषज्यते। पूर्वश्लोका— नेत्रादीनां प्राणं गत्वेपीतरेतरयोगः। छन्दसः दृष्टिपयश्चादिमध्यपादाद्येकवद्भावो न भवति— स्तनयोभ्या धेजा विति
निर्देशेन प्राणं गत्वेत्तिकवद्भावानित्यत्वज्ञापनात् ह्यानदोषः हृदयं मनः उरो वक्षः न केनापि प्रमाणेन व्यज्यते स्वप्रकाशत्वादित्यव्यक्तं ब्रह्म तस्मा
ज्जन्म यस्य ७० अहिशयनात्सर्पतल्पात् उत्तस्थौ विनाघ्रयः स जगन्नाथस्तावसुरौ ददृशे तावपि भगवन्तं ददृशतुः इति परस्परकर्मतालब्धणा कर्म
व्यतिहारात्मकात्मनपरस्परयोगाल्लभ्यते चकारद्वयेन दर्शनोत्थानयोस्तुल्यकालत्वं योज्यते ७१

मधुकैटभाविति नवाह्नरस्वरणाच्छांदसः वीर्यमुत्साहः पराक्रमः शक्त्यतिशयः ब्रह्माणमत्तुं ग्रसितुमास्वादयतो ७२ पंचवर्षसहस्राणीत्यंतसंयोगे
द्वितीया बाहवएवप्रहरणानियस्य हननसामर्थ्येप्यपि लीलया भुजक्रीडनाय बहुकालमिति विभुरित्यनेन सूच्यते ७३ अस्मान्नरइति पंचम्या द्वि
वचनेनेसलिल सर्वशक्तिमादिकविहितः पंचम्यास्तसिलितिसूत्रविहितस्तु किंसर्वनामबहुभ्योत्यादिभ्यइतिनियमेनास्मच्छब्दान्नप्राप्नोतिश्रुवाभ्यां वरइ
त्यर्थे व्रियतामित्युक्तवंतौ नन्वस्मद्वयमेवायं वरशिष्यतीति ताभ्यां कथं नतत्किमित्याकांक्षायामाह महामायाविमोहिताविति ७४ भवेतोर्यदि मेतु
ष्टौ तदा मम वध्यावुभावस्मभवेतामत्र एतावदित्यविवक्षितत्वान्नसंधिः हिशब्दोवधारणे एतावदेव मया वृतं ७५ इति पूर्वोक्तप्रकारेण वंचिताभ्यां ताभ्यां

मधुकैटभौ दुरात्मानावतिवीर्यपराक्रमौ क्रोधरक्तेक्षणावत्तुं ब्रह्माणं जनितोद्यमौ ७२ समुत्थाय ततस्ताभ्यां युयुधे भगवान्हरिः पंच
वर्षसहस्राणि बाहुप्रहरणो विभुः ७३ तावप्यतिबलोन्मत्तौ महामायाविमोहितौ उक्तवंतौ वरोस्मत्तो व्रियतामिति केशवं ७४ श्रीभ
गवानुवाच भवेतामद्य मे तुष्टौ मम वध्यावुभावपि किमन्येन वरेणात्र एतावद्धि वृतं मया ७५ ऋषिरुवाच वंचिताभ्यामिति तदा सर्वमापो राम

जगत्तदा आपोमयं जलव्याप्तं विलोक्य भगवानादितउक्तः नन्वविकारेर्यन्नित्यमेकाचोमयडिति ॥ मयं जगत्॥ विलोक्य ताभ्यां गदितो भगवान्कमलेक्षणः ७६
मयट्प्रत्यये मतिश्च मयायामितिभाव्यं कथमापोमयमितिचेन्न आपस्शब्दः सकारांतोपि जलवाचीतिश्रुतिः आपोहिष्ठामयोभुवः आपोभिर्मार्जनं कुर्यात् आ
पोमयमिदं सर्वमापोमूर्त्तिः आप्यमितः सर्वभूतानामतेश्रुतिरसाद्विवत्ते इत्यादि श्रुयोगदर्शनादिति ज्ञेयः आह्लवामाविन्यस्मादप्युत्पन्नयं तान्मयप्रत्ययमानी राम
यमाश्रयंतिकेचित्तु अथवा मयहिंसायामित्यस्मादप्रत्यये सतिन मस मासा नेनारंश्च मयामिति श्रुपंश्च स्मिन्नघनसर्वं जगदापइतिविलोक्य अमयमहिमनं ११
यथाप्यान्नथा कमलेक्षणो गदितः अमयाविमृमयंजगदापइतिविलोक्यगदितइतिवायोजनीय ७६

तवयुद्धेनसंतुष्टौसः भवावःस्वइतिलङुत्तमपुरुषद्विवचनेअसभुवीत्यस्यरूपंस्ताद्योत्तद्रूपःत्वदितिपंचम्येकवचनंत्वत्तइत्यर्थः देवका
योष्टमोगर्भःसमेम्त्सुभंविधास्तीतिहरिवंशपाठदर्शनवलेनत्वामितिप्रथमांतत्वेप्रयोगदर्शनस्यानियामकत्वात्‌। प्रथमांतलक्षणायत्नेराव
रपकल्वात्मा— —गतौतदंगीकारस्यमप्यायत्वाद्यपृथिवीयत्रसलिलेनव्याप्तानभवतितत्रावांघातयेत्यर्थः ७७ तथेत्युक्त्वातयोर्वचनम
गीकृत्यजघनेसक्थिद्वयमूलेकृत्वातयोःशिरसीछिन्नेइत्यन्वयःदेहस्यपार्थिवात्वाज्जघनमपिपृथिव्योर्वेतितयोर्वचनंकृतमेवेतिमंतव्यंम्

मधुकैटभावूचतुः प्रीतौस्वस्तवयुद्धेनश्लाघ्यस्त्वंमृत्युरावयोः आवांजहिनयत्रोर्वीसलिलेनपरिप्लुता ७७ ऋषिरुवाच तथेत्यु
क्त्वाभगवताशंखचक्रगदाभृता कृत्वाचक्रेणवैछिन्नेजघनेशिरसीतयोः ७८ एवमेषासमुत्पन्नाब्रह्मणासंस्तुतास्वयं प्रभाव
मस्यादेव्यास्तुभूयःशृणुवदामिते ७८ इतिश्रीमार्कंडेयपुराणेसावर्णिकेमन्वंतरेदेवीमाहात्म्येमधुकैटभवधोनामप्रथमोध्यायः १

स्मिन्श्लोकेऋषिरुवाचेत्युक्तिरुपसंहाराभिप्रायेणपूर्वप्रवर्त्तमानकथाभिप्रायेणेतिवाक्यभेदान्नपौनरुक्त्यं ७७ प्रभावंस्वेच्छाकृतंजन्मते
तुभ्यं ७८ सावर्णोभवंसावर्णात्र्याध्यात्मादित्यात्तरवत्सावर्णिरेवसावर्णिकःतस्येदंसावर्णिकामितिवा तत्संज्ञकेऽस्मिन्मधुकैट
भवधोयंप्रथमोध्यायइतिशिवं ७८ इतिरामाश्रमविरचितायांटीकायांप्रथमोध्यायः १

दुर्गा. भूयः स्मृतिवत्यभिहितं तन्नैव निदानमवतारयति देवाश्चासुराश्च प्रहर्तारो विद्यंते यस्मिंस्तत् देवासुरं युद्धं मत्वर्थीयाच्प्रत्ययेन साधनीयं
१२ अथवा देवासुराणामिदं देवासुरमित्यण्प्रत्यये साधनीयं अस्मिन्पक्षे ह्रस्वाभावः छांदसः परपदह्रस्वो वा छांदसो अथवा देवैः सहासुरा देवासु
रं देवासुरं अहर्शतमित्यत्र संयोगे द्वितीया असुराणामधिपे राजनि महिषे देवानां च पुरंदरे अधिपे सति निकाका द्विवचनं यत्राधिपपदं योजनी

देवासुरमभूद्युद्धं पूर्णमब्दशतं पुरा महिषेसुराणामधिपे देवानां च पुरंदरे १ तत्रासुरैर्महावीर्यैर्देवसैन्यं पराजितं जित्वा च सकला
न्देवानिंद्रोभून्महिषासुरः २ ततः पराजिता देवाः पद्मयोनिं प्रजापतिं पुरस्कृत्य गतास्तत्र यत्रेशगरुडध्वजौ ३ यथावृत्तं तयोस्तद्वन्म
हिषासुरचेष्टितं त्रिदशाः कथयामासु देवाभिभवविस्तरं ४ सूर्येंद्राग्न्यनिलेंदूनां यमस्य वरुणस्य च अन्येषां चाधिकारान्स स्व
यमेवाधितिष्ठति ५ स्वर्गान्निराकृताः सर्वे तेन देवगणा भुवि विचरंति यथा मर्त्या महिषेण दुरात्मना ६ एतद्वः कथितं सर्वममरारि राम
विचेष्टितं शरणं वः प्रपन्नाः स्मो वधस्तस्य विचिंत्यतां ७

यं १ तत्र युद्धे इंद्रः सुरराट् २ पद्मयोनिं ब्रह्माणं प्रजापतिमिति तस्य विशेषणं ईशो रुद्रः ३ यथावृत्तं यथाभूतं तयोरीशगरुडध्वजयोः तद्वत्तथैव दे
वाः देवाभिभवस्य विस्तरो यत्र चेष्टिते ४ स महिषासुरः अधितिष्ठति करोति ५ दुष्टेनैकदोषयुक्ते देहे आत्मबुद्धिर्यस्य स दुरात्मा तेन ६ वद् राम
ति गुरुत्वादेकशो बहुवचनं प्रपन्नाः आगताः स्मः भवामः ७ १२

भ्रुकुटीललाटवक्रता तया कुटिले आनने ययोः भ्रुवः कुटीपृषोदरादित्वाद्ध्रस्वता भ्रुकुटीति वा पाठः तदापि पृषोदरादेरेव ८ चक्रिणो
विष्णोः ततः तत्र सार्वविभक्तिकस्तसिः षष्ठी बहुवचनेनान्वितः तेषां वदनादित्यर्थः ब्रह्मणः शंकरस्य च वदनादित्यनुषज्यते ९ तत्ते
जः ऐक्यं एकभावं समगच्छत प्राप्नोत् समगच्छतेत्यात्मनेपदं समो गच्छतीत्यादेरकर्मकविषयत्वात् अथवा एकमेवैक्यं चतुर्वर्णादित्वा

इत्थं निशम्य देवानां वचांसि मधुसूदनः चकार कोपं शंभुश्च भ्रुकुटीकुटिलाननौ ८ ततोऽतिकोपपूर्णस्य चक्रिणो वदनात्ततः।
निश्चक्राम महत्तेजो ब्रह्मणः शंकरस्य च ९ अन्येषां चैव देवानां शक्रादीनां शरीरतः निर्गतं सुमहत्तेजस्तच्चैक्यं समगच्छत १०
अतीव तेजसः कूटं ज्वलन्तमिव पर्वतं ददृशुस्ते सुरास्तत्र ज्वालाव्याप्तदिगन्तरं ११ अतुलं तत्र तत्तेजः सर्वदेवशरीरजं एक
स्थं तदभून्नारी व्याप्तलोकत्रयं त्विषा १२ यदभूच्छांभवं तेजस्तेनाजायत तन्मुखं याम्येन चाभवन्केशा बाहवो विष्णुतेजसा १३

त्स्वार्थे ष्यञ् एक्यं समगच्छत अभवदित्यर्थः १० अतीव अत्युच्छ्रितं कूटं पुंजं ११ तत्र पुराणान्तरप्रसिद्धे कात्यायनाश्रमे एकस्थं एकाकारेण स्थितं।
तदित्यव्ययं [illegible] र्थे नारी अभूत नार्याकारेण पर्यणमत त्विषा व्याप्तं लोकत्रयं येन १२ शांभवं शैवं तदित्यव्ययं तस्मात् इत्यर्थः अन्यथा मुखं
[illegible] समासे समासः तद्बहुः केशादिभिर्न संबध्येत याम्येन यमसंबंधिना १३

सौम्येनचांद्रमसेनतेजसाजंघोर्वितिप्राण्यंगत्वादेकवद्भावःदीर्घतात्वेकवद्भावेवैदिकतयासमर्थनीयेतिकेचिदाहुस्तच्चिंत्यंद्वंद्वेजंघोरुशब्दस्य
गुरुत्वेनपूर्वनिपातःस्यात्नचवाच्यंलक्षणहेतोरितिज्ञापकात् पूर्वनिपातानियमइतिगात्रेसमवोहिसर्वनिपातानियमायनस्यदीर्घता
याश्छांदसत्वात्अयनस्यवान्याय्यत्वात्।जंघेतिजात्यभिप्रायेणएकवचनंऊरूइतिव्यक्त्यभिप्रायेणद्विवचनंवारुणेनतेनसाजंघाभ
वत्।ऊरूनितंबश्चेतिभुवस्तेजसेतिवारुणेनचेतिचकारोथेवंसतिसार्थकोभवतिजंघासाहितेजंघोरुरित्यपियोजयंति नितंबःकटीपरिभागः

सौम्येनस्तनयोर्युग्मंमध्यंचैंद्रेणचाभवत् वारुणेनचजंघोरूनितंबौतेजसाभुवः १४ ब्रह्मणस्तेजसापादौतदंगुल्योर्कतेजसाव
सूनांचकरांगुल्यःकौवेरेणचनासिका। १५ तस्यास्तुदंताःसंभूताःप्राजापत्येनतेजसा नयनत्रितयंजज्ञेतथापावकतेजसा। १६

१४ तदंगुल्यःपादांगुल्यःवसूनांतेजसेत्यनुषज्यते करांश्चकरांगुल्यःबाहवश्चेतिबाहूनांचहस्तत्वाभिधानेनकराणामपिबाहुत्वेलक्षणेबाहुकरयोः
पूर्वापरभागेनसंलग्नतयासर्वेचहस्तत्वात् कौवेरेणेतितेजसेत्यनुषंजनीयं १५ दक्षादिप्रजापतीनांतेजसापावकोग्निः तेस्यतेजसाजज्ञेजातं।।
अयंब्रह्मणोव्यतिरिक्ताःप्रजापतयःसंति तेषांतेजसादंष्ट्रादंताजाताःनयनत्रितयमपिवह्निअग्नितेजसाजातं १६ श्री

घ्रातः सा मे संध्ययोस्तेजः भ्रुवावभूतां कारणभूतस्य तेजसः कर्तृत्वं विवक्षया — नवीति वक्ता श्रवणौ श्रवणाविन्द्रियसंज्ञौ प्रदेशौ श्रवणशब्दान्नपुंसक
लिंगादर्शनादित्वाद्दचकेचित्तु श्रुतिकर्तृकत्वं विवक्षितो नेदादिविहितत्वं न्यपेन पुंलिंगो यं श्रवणशब्दो ब्रुवन्नरा ह्ववदिति वदंति। पुंनपुंसकयोः क
र्णः श्रवणः श्रवणं श्रुताविति हेममालिकोशः — संधानेन पुंलिंगे पि समर्थयितुं शक्यते अनिलस्य तेजः श्रवणावभूतामिति योजयंति। अन्येषां
वायुनासत्यविश्वकर्मप्रभृतीनां देवानां यानि तेजांसि तेषां संभवः कार्यं शिवा दुर्गास्वरूपमेव १७ मुदं चित्तोल्लासं महिषासुरेण पीडिताः नतु श्वेसि

भ्रुवौ च संध्ययोस्तेजः श्रवणावनिलस्य तु अन्येषां चैव देवानां संभवस्तेजसां शिवा १७ ततः समस्तदेवानां तेजोराशिसमुद्भवां तां
विलोक्य मुदं प्रापुरमरा महिषार्दिताः १८ ततो देवा ददुस्तस्यै स्वान्यायुधान्यपि शूलं शूलाद्विनिष्कृष्य ददौ तस्यै पिनाकधृक् १९
चक्रं च दत्तवान्कृष्णः समुत्पाद्य स्वचक्रतः शंखं च वरुणः शक्तिं ददौ तस्यै तस्यै हुताशनः २० मारुतो दत्तवांश्चापं बाणपूर्णे तथेषुधी।
वज्रमिंद्रः समुत्पाद्य कुलिशादमराधिपः २१

न्नघ्रायो ब्रह्मादीनामपि देव्यधीनत्वोक्त्या अत्र समस्तदेवतेजसा देव्याः संभवः इति विरोध इति चेत् न अत्रापि तत्तेजसा तत्तद्देवयवायविमात्रा भिथा
नत्वान्न्यायात् १८ विनिष्कृष्योत्पाद्य पिनाकधृक् रुद्रः १९ स्वचक्रतः सुदर्शनात्समुत्पाद्य जनयित्वा समुत्पाद्येति वा पाठः एवमुत्तरत्रापि व
रुणः शंखं दत्तवानित्यनुषज्यते २० चापं धनुः बाणपूर्णे शरैः पूर्णे इषवो बाणा धीयंते स्थाप्यंते ययोस्तौ इषुधी तूणौ कौ पृथिव्यां लिशति
अल्पीभवतीति कुलिशं शीघ्रः स्वपक्षेण यस्मादन्योऽप्यांशविहस्पतत इति इत्यन्ये समनि रूपं कुलिः स्यात्करसंघयोरिति कुलिशः हस्तवाचित्वसमर्थने २१

देवी
१४

स[...]ाद्भुतं इदं देवभेदाद्धेतोः पुनरुपादानं न दोषाय एवमुत्तरत्रापि इत्यादिनिर्द्धार्थितस्तस्या विशेषो विद्यते यस्मिन्नसौ इरावान् समुद्रः इरावत्यां भवः ऐरावतः इंद
हस्ती[...] कालदंडात् समुत्पाद्य प्रेतपतेः सर्वसंहारकाल २२ ब्रह्माक्षमालाकमंडलू चददादित्यन्वयः प्रजापतिरिति ब्रह्मणो विशेषणं ब्रह्मा
क्षमालाकमंडलुमिति वामनपुराणदर्शनात् २३ कालो विशेषाद्यभिमानिनी देवता इति स्मरणात् मात्रसमीहया षष्ठी रंजकस्य न खड्गं ददातीत्यत्र षष्ठी दद
तीति बंधः एवं सति ददातिरर्थलोपो वर्त्तते अथवा अथातो ब्रह्मजिज्ञासा अथातो ब्रह्मजिज्ञासेत्यत्र समासान्तर्गता षष्ठी यथा चतुर्थ्यर्थे फलति तथा

ददौ तस्मै सहस्राक्षो घंटामैरावताद्गजात् कालदंडाद्यमो दंडं पाशं चांबुपतिर्ददौ २२ प्रजापतिश्चाक्षमालां ददौ ब्रह्मा कमंडलुं स
मस्तरोमकूपेषु निजरश्मीन् दिवाकरः २३ कालश्च दत्तवान् खड्गं तस्याश्चर्म च निर्मलं क्षीरोदश्चामलं हारमजरे च तथांबरे २४ चूडामणिं
तथा दिव्यं कुंडले कटकानि च अर्धचंद्रं तथा शुभ्रं केयूरान्सर्वबाहुषु २५ नूपुरौ विमलौ तद्वद्ग्रैवेयकमनुत्तमं अंगुलीयकरत्नानि स
मस्तास्वंगुलीषु च २६

अपि श्रूयमाणा षष्ठी एकशंतषष्ठ्यर्था इति न्यायेन चतुर्थ्यर्थे फलिष्यतीति च यं इमः छांदसी वा चतुर्थ्यर्थे षष्ठी अथवा तस्य खड्गस्य याः सातिशयं च
र्मचर्मदत्तवान् आ इति सातिशयो व्यायं तस्यैव चर्मेति चतुर्थ्यन्तः पादः क्वचित् दाक्षागममेव क्षीरोदः समुद्रः न जीर्यत इत्यजरे वस्त्रे काल इति राम
पाठश्च कालो धर्मराजः २४ कटकानि वलयानि केयूराणि अंगदानि २५ नूपुरौ हंसकौ ग्रैवेयकं ग्रीवाधरणं विद्यते अनुत्तमं यस्मात् दिव्यमनुत्तमं अं १४
गुलीभूषणानि उक्तान्यानि जातौ जातौ यदुत्कृष्टं तत्तद्रत्नं प्रचक्षत इति रत्नशब्दः श्रेष्ठवाची २६

अनेकरूपाणि बहुप्रकाराणि अमेयैर्मेयैरमेयमशक्यं दंसनेकवर्णं चं बहुमणयादिकं विश्वकर्मा ददौ इत्यन्वयः २७ अम्लानानि म्लानिहीनानि पंकजानि यस्मा
मदर्दादिति दद दाने इत्यस्मात् तं परस्मैपदं छान्दसं धातोरात्मनेपदित्वात् २८ सुरयामृतेनापूर्णं स्फुरितं २९ मणिभिर्महान् महामणिः नागलोके भ
वो हारो नागहारस्तं नागएव हारः । नागो हारस्त्वम्पापत्रं वा धनेश्वरः तिरस्कारं वा शान्कोदियोजनाविस्तीर्णत्वेन प्रसिद्धां ३० सम्मानितास्सत्कृतैः उदात्त
स्वरेण महाहासमहितं यथा स्यात्तथा ननाद नादं कृतवती अट्टं --- बहुस्के च इमे मेनार्थे शब्दान्तरश इति मेदिनीकारः ३१ घोरेण भयानकेन नभ आका
शं कृत्स्नमशेषमशेषमापूरितं व्याप्तं भीयते नयेति मा · परिमाणं तां यान्ति गच्छन्तीति मापिता अमायता अपरिमिता नेत्यर्थः अथवा अमारविरश्मि विशेषः

विश्वकर्मा ददौ तस्यै परशुं चातिनिर्मलं अस्त्राण्यनेकरूपाणि तथाभेद्यं च दंसनं २७ अम्लानपंकजां मालां शिरस्युरसि चापरां अ
ददज्जलधिस्तस्यै पंकजं चातिशोभनं २८ हिमवान्वाहनं सिंहं रत्नानि विविधानि च ददावशून्यं सुरया पानपात्रं धनाधिपः २९ शेषश्च
सर्वनागेशो महामणिविभूषितं नागहारं ददौ तस्यै धत्ते यः पृथिवीमिमां ३० अन्यैरपि सुरैर्देवी भूषणैरायुधैस्तथा सम्मानिता ननादोच्चैः
साट्टहासं मुहुर्मुहुः ३१ तस्या नादेन घोरेण कृत्स्नमापूरितं नभः अमायतातिमहता प्रतिशब्दो महानभूत् ३२

तां यान्ति गच्छन्तीति पावत् अमाना नामरवेरश्मिः सर्पलोके प्रतिष्ठिता इति स्मरणात् यद्वा अमायता सहमच्छता अर्थादट्टहासेन अर्थादट्टहासेन अमासहस
मीपे वैपमिधानात् । यद्वा मानं मायः माधातोर्घञ् मित्वाभावो गिनिशु गिरमे वक्ते मापदमिति निष्पद्यते न विद्यते मायो यस्येत्यमायः न तन्न्याचारार्थः कि
प्रतत: शतप्रत्ययः तत्र लनीये कवचनं अमायत दाचदातारी त्यमायन्न ने नेति विग्रहः यद्वा मा मानं एनी ति मायः कर्मण्यण् न मायो अमायः तस्य भा
वो मायता नया अतिमहता निस्तेकं पदं अथ नामाउः मानेद्यादिकं तस्माच्छब्दः प्रतिशब्दायः सुरव्याप्ती शाह्स हशांब्दान्यंतरं प्रतिशब्दः ३२

देवी टी. ...लिताः वसुदृव्याधीयतेयस्यांसावसुधामहीधराःपर्वताः ३३ सिंहंवाहयितुंशीलमस्याइतिसिंहवाहिनीतां आक्रांतकरणेभक्तिःशरीरे
१५ ...आनम्रैर्नीयथा ३४ नत्रु---इतिनिपातनाम्मंत्रुमितमितिभाव्यामितितेनन संदृह्वसंस्तुवतितेन्द्रपमानोपमेयभावस्याविवक्षित
...दृष्ट्वाकुलीभूतं सन्नद्धानिअखिलसैन्यानि येषांतेसमुन्नस्कुरुद्योगंचक्रुः उद्यतायुधाः ३५ आ इत्यव्ययेक्रोधाविष्कारानुकारे आमर्ष
वनशाहमाल ह्यामिमुखंगतवान् ३६ त्विषादीप्त्याव्याप्तलोकत्रयपया पदाक्रांत्यानतामूर्ध्या किरीटेनोल्लिखितसंवर्ग्व्योमयया ३७

तुष्टुवुःसकलालोकाःसमुद्राश्चचकंपिरे चचालवसुधाचेलुःसकलाश्चमहीधराः ३३ जयेतितमुदिताःदेवास्तामूचुःसिंहवाहिनीं तुष्टुवु
र्मुनयश्चैनांभक्तिनम्रात्ममूर्तयः ३४ दृष्ट्वासमस्तंसंक्षुब्धंत्रैलोक्यममरारयः सन्नद्धाखिलसैन्यास्तेसमुत्तस्थुरुदायुधाः ३५ आःकिमे
तदितिक्रोधादाभाष्यमहिषासुरः अभ्यधावततंशब्दमशेषैरसुरैर्वृतः ३६ सददर्शततोदेवींव्याप्तलोकत्रयांत्विषा पादाक्रांत्यानतभु
वंकिरीटोल्लिखितांबरां ३७ क्षोभिताशेषपातालांधनुर्ज्यानिःस्वनेनच दिशोभुजसहस्रेणसमंताद्व्याप्यसंस्थिता ३८ ततःप्रववृ
तेयुद्धंतयादेव्यासुरद्विषां शस्त्रास्त्रैर्बहुधामुक्तैरादीपितदिगंतरं ३९ महिषासुरसेनानीश्चिक्षुराख्योमहासुरः युयुधेचामरश्चान्यै
श्चतुरंगबलान्वितः ४०

धनुर्ज्यानिःस्वनेनक्षोभितान्यशेषाणिपातालानिसमंताद्सर्वतः ३८ शस्त्रैर्देयैःअस्त्रैःक्षेप्यैःशरादिभिःशस्त्रास्त्रैर्लोहास्त्रदीशास्त्रमायुधंलोहयो राम
रित्यभिधीनात् बहुधाबहुप्रकारैः ३९ चिक्षुराख्यश्चिक्षुरनामाअन्येरसुरांतरैःसहितःचत्वारिरथगजहयपदातिरूपाणिअंगानियस्यबल १५
स्यायन्यश्चेतिपदैःचान्यश्चाभरोयुयुधे ४०

उदग्राख्य उदग्रनामा अयुतानां सहस्रेण कोट्येत्यर्थः एकं दश शतं चैव सहस्रमयुतं तथा लक्षं च नियुतं चैव कोटिरर्बुदमेव च वृंदं खर्वो निखर्वश्च
शंखपद्मौ च सागरः महापद्मं परार्धं च दशवृद्ध्या यथाक्रमादिति गणनाविद्भिर्निर्धारितत्वात् ४१ पंचाशद्भिर्नियुतैः पंचकोटिभिः अयुतानां षड्भिः शतैः
षड्भिर्लक्षैः रथानामित्यनुवर्तते सर्वत्र लोकात् ४२ गजवाजिसहस्राणामोघैर्वृंदैः रथानां कोट्या च वृतः ४३ पंचाशदयुतैः पंचलक्षैः लोक---
बिडालस्याक्षिणी इवाक्षिणी यस्य बिडालाक्ष इति आख्यायस्येति केचित् तत्र विडालनयन इति वामनपुराणादर्शनात् अथेत्यानेनैर्यैः रथानामयुता

रथानामयुतैः षड्भिरुदग्राख्यो महासुरः अयुध्यतायुतानां च सहस्रेण महाहनुः ४१ पंचाशद्भिश्च नियुतैरसिलोमा महासुरः अयु
तानां शतैः षड्भिर्बाष्कलो युयुधे रणे ४२ गजवाजिसहस्रौघैरनेकैः परिवारितः वृतो रथानां कोट्या च युद्धे तस्मिन्नयुध्यत ४३ विडा
लाक्षो महादैत्यः पंचाशद्भिरथायुतैः युयुधे संयुगे तत्र रथानां परिवारितः ४४ अन्ये च तत्रायुतशो रथनागहयैर्वृताः युयुधुः संयुगे
देव्या सह तत्र महासुराः ४५ कोटिकोटिसहस्रैस्तु रथानां दंतिनां तथा हयानां च वृतो युद्धे तत्राभून्महिषासुरः ४६

नां पंचाशद्भिरयुतैः पंचशतकोटिभिरित्यर्थः परिवारितो वेष्टितः संयुगे रणे ४४ अन्ये चंडमुंडरक्तबीजप्रभृतयः अयुतशो बह्वयुताः बह्वयुतैर्वा
युयुधुरिति परस्मैपदं छांदसं ४५ कोटिगुणितैः कोटिसहस्रैः परार्धेनेत्यर्थः न च विंशत्यादिशब्दानां बहुत्वाभिधायित्वादेकवचनांतैः रयुतानि
युतशतसहस्रमर्शब्दा युयुज्जेति वेत् न यदा विंशत्यादिशब्दवाच्यानामर्थानां संख्यांतरेण संबंधस्तदा हि वचनांतत्वं बहुवचनांतत्वयोगात्
त् तथा चैकं विंशत्यादि सूत्रे द्वे विंशती त्रयो विंशतयः इति रथानां दंतिनां हयानां च प्रत्येकं कोटिसहस्रैर्वृत इत्यर्थः ४६

देवीटा तोमरैःसरलादिभिःभिंडिपालैःहस्तप्रमाणकांडैःशक्तिभिःशल्यैःमुसुलैरयोदंडैःपरशुभिःकुठारादिभिःपट्टिसैःखड्गविशेषैःमुशुलयष्टिशोदंत्यमध्यां
१६ न्यौनालव्यमध्यौ ४७ प्रचक्रमुःउद्यमंकृतवंतः अत्रप्रकर्षमात्रंविवक्षितंतेन। कर्मकत्वंतेनप्रोपाभ्यामित्यात्मनेपदंनभवति ४८ निजानिशस्त्रा
णिअस्त्राणिचवर्षतीतितच्छीला ४९ अनायस्तमनायाससयुक्तमविकृतमाननंमुखंयस्याः आयस्तस्तेजितेक्षिप्तेलोकाशितेकुपितेइत्यभिधाना

तोमरैर्भिंडिपालैश्चशक्तिभिर्मुसलैस्तथा युयुधुःसंयुगेदेव्याखड्गैःपरशुपट्टिसैः ४७ केचिच्चचिक्षिपुःशक्तीःकेचित्पाशांस्तथापरे
देवींखड्गप्रहारैस्तुतेतांहंतुंप्रचक्रमुः ४८ साचदेवीततस्तानिशस्त्राण्यस्त्राणिचंडिका लीलयैवप्रचिच्छेदनिजशस्त्रास्त्रवर्षिणी
४९ अनायस्ताननादेवीस्तूयमानासुरर्षिभिः मुमोचासुरदेहेषुशस्त्राण्यस्त्राणिचेश्वरी ५० सोपिक्रुद्धोधुतसटोदेव्यावाहनकेसरी॥
चचारासुरसैन्येषुवनेष्विवहुताशनः ५१ निःश्वासान्मुमुचेयांश्चयुद्ध्यमानारणेंबिका तएवसद्यःसंभूतागणाःशतसहस्रशः राम
५२ युयुधुस्तेपरशुभिर्भिंडिपालासिपट्टिसैः नाशयंतोसुरगणान्देवीशक्त्युपबृंहिताः ५३ अवादयंतपटहान्गणाःशंखांस्तथाप
रे मृदंगांश्चतथैवान्येतस्मिन्युद्धमहोत्सवे ५४

त ५० धुतसटःकंपितकेसरःवाहनकेसरीसिंहः दंत्यमध्यस्तालव्यमध्यश्चकेशरशब्दोभिधीनेबृहस्पते केशरःकेसरोपीतिद्विरूपकत्वात् राम
५१ तेनिःश्वासाएवगणाःसंभूताइत्यर्थः ५२ तेगणाःदेव्याःशक्त्याप्रभावेनोपबृंहिताआप्यायिताः ५३ अवादयंतवादितवंतःआवादय १६
तइतिक्वचित्पाठः तत्रासमंतात्वादयंतःसंतोयुयुधुरितिनिर्वर्णसंबंधःयुद्धमेवमहोत्सवोवीराणांहर्षवहत्वात् ५४ ॥

शक्तीनां वृष्टिभिर्वर्षणैः शरवृष्टिभिरिति पाठे बाणवृष्टिभिः ५५ अकर्षयत् आकृष्टवती कृषेश्चौरादिकस्य लटि रूपं अकर्ष[illegible]गाः त
त्रात्मनेपदं छांदसं ५६ गदया विमर्दिताः संतो निपातेन भुवि शेरते इत्यन्वयः अथवा गदया यो निपातः निपातनं तेन पृथक् गदयेति पृथक् तृतीया
गदाया निपातेनेत्यर्थः ५७ वेमुः उद्गीर्णवंतः वादित्वेपि सर्वविषयाश्छंदसि विकल्प्यंत इति न शश्रा ददवादीनादिनेत्वाभ्यासल[illegible]पानिषेधो न भ
वति अथवा वमिरोष्ठ्यवकारवन्नान्योस्तितस्यैवं रूपं निषेधस्तु दंत्योष्ठ्यविषयः भृशं दृढं हताः ताडिताः ५८ श्येनानां पक्षिणामनुकारिणः सदृ

ततो देवी त्रिशूलेन गदया शरवृष्टिभिः खड्गादिभिश्च शतशो निजघान महासुरान् ५५ पातयामास चैवान्यान्घंटास्व
नविमोहितान् असुरान्भुवि पाशेन बद्ध्वा चान्यानकर्षयत् ५६ केचिद्द्विधाकृतास्तीक्ष्णैः खड्गपातैस्तथापरे विपोथि
ता निपातेन गदया भुवि शेरते ५७ वेमुः केचिद्रुधिरं मुसलेन भृशं हताः केचिन्निपतिता भूमौ भिन्नाः शूलेन वक्षसि ५८
निरंतराः शरौघेन कृताः केचिद्रणाजिरे श्येनानुकारिणः प्राणान्मुमुचुस्त्रिदशारयः ५९

णाः यथा श्येनाः स्वपक्षान्वितत्वभूमौ निपतंति तथा तेपि पार्श्वयोर्बद्धैः स्थूलादिषु च निरंतरानिपतितसंलग्नशरतया सपक्षा इवाद्विनो निपातिता भां
ति यद्वा श्येनाः शल्यमृगाः श्येनः पत्रिणि शल्ये चेत्यभिधानात् शरौघपूर्णत्वात् शल्यमृगा इव लक्ष्यंते इत्यर्थः सेनानुकारिण इति पाठे सेनामनुप्र
स्थानकुशलं येषां ते सेनाग्रगता इत्यर्थः ५९ ॥

व

देवीटी· मध्योत्विदि ६० उर्व्यांभूमौ ६१ पतिताःपुनरुत्थिताइति मनुष्याणांसहस्रेषुहतेषुपतितेष्वेव उदतिष्ठत्कबंधानिबहून्युत्थायवापतन्निति शांतिपर्व

१७ णि शतसहस्रकोपिहतेकबंधोत्थानमुक्तं अयुतसंख्याकवीरवधेमहाहवेच एकोतिवीरःकबंधोभवतीतिशंभिद्विराज्ञियते तदाशांतिपर्वस्थः

सहस्रशतशद्बोयुतार्थतयाव्याख्येयः ६२ तूर्यलयाश्रितावाद्यानुसारिणःकबंधाश्छिन्नशिरसइतिपर्यायाभ्यांतेषा मतिबहुत्वमाह छिन्नशि

17 रसइतिस्वरूपाख्यानंवा कोवापुरेवंधआश्रयोयेषांतेकबंधाइतिछिन्नशिरसांविशेषणमित्यन्ये अथवाछिन्नशिरसोपिकबंधाःकंशिरोबध्नं

तीतिकबंधाःतेषांमायावित्वाच्छिन्नमपिशिरोलग्नंभवतीत्यर्थः अथवाछिन्नंशिरोयेःकबंधैरन्येषांशिरश्छिन्नमित्यर्थः अथवाकबंधाअसुर

केषांचिद्बाहवश्छिन्नाश्छिन्नग्रीवास्तथापरे शिरांसिपेतुरन्येषामन्येमध्येविदारिताः ६० विच्छिन्नजंघास्त्वपरेपेतुरुर्व्यांमहासुराः

एकबाह्वक्षिचरणाःकेचिद्देव्याद्विधाकृताः ६१ छिन्नेपिचान्येशिरसिपतिताःपुनरुत्थिताः कबंधायुयुधुर्देव्यागृहीतपरमायु

धाः ६२ ननृतुश्चापरेतत्रयुद्धेतूर्यलयाश्रिताः कबंधाश्छिन्नशिरसःखड्गशक्त्यृष्टिपाणयः ६३ तिष्ठतिष्ठेतिभाषंतोदेवीमन्येमहासुराः रामु

जातिविशेषास्तद्विशेषणंछिन्नशिरसइति अथवाकबंधजात्यपरव्यवच्छेदकेछिन्नशिरसइति एतिष्ठतिष्ठेतिचेवोक्तादेव्यायुयुधिरेरुषे ६४

विशेषणं ऋष्टयःएकधाराःखड्गाःकृन्यायुधविशेषाः ६३ देवीमितितिष्ठतिष्ठेतिभाषंतोहस्ताक्षेपादवभाषमाणाइव एवइवार्थोज्ञेयःअन्यथा राम

छिन्नशिरस्त्वात्कथंतिष्ठतिष्ठेतिवदिष्यंतिभाषतइतिआत्मनेपदिनोपिधातोश्छांदसःशतृप्रत्ययइतिज्ञेयंअथवाभाषतइतिभाषःपच १७

भाषतीत्याचारार्थःक्विप ततःशतृप्रत्ययइतिज्ञेयंअन्योकबंधेभ्यइतरेयुयुधुरेवेत्यनुषज्यते ६४ ॥

पातितैरथनागाश्वैः असुरैः सा वसुंधरा तत्र दुष्प्रवेशाभवत् यत्र स महारणोऽभूत् ६५ वारणासुरवाजिनां शोणितमेव.
सु ६६ वारणा हस्तिनो महासैन्यसैन्यसमुदायं निन्ये नीतवती ६७ स च सिंहो मरारीणां शरीरेभ्योऽसूनिव विचिन्वति आदाय सनुप्रवृनो
ति इवेत्युत्प्रेक्षायां विचिनोति वक्तव्ये छंदोनुरोधेन छादसो कारागमः । यद्वा अतिशयेन विचिन्वति विनोदित्यर्थः क्रियासमभिहा
रे लोट् लोटो हि हि रिति लोटं सर्वलकारार्थविहितमानीय साधनीयं तदा छांदसः परनिपातो नि शब्दस्य यद्वा विचिन्वतीति शतृप्रत्ययांतस्य सप्त

पातितै रथनागाश्वैरसुरैश्च वसुंधरा अगम्या साभवत्तत्र यत्राभूत्स महारणः ६५ शोणितौघा महानद्यः सद्यस्तत्र प्रसुस्रुवुः मध्ये
चासुरसैन्यस्य वारणासुरवाजिनां ६६ क्षणेन तन्महासैन्यमसुराणां तथांबिका निन्ये क्षयं यथा वह्निस्तृणदारुमहाचयं ६७ स च सिं
हो महानादमुत्सृजन्धुतकेसरः शरीरेभ्योऽमरारीणामसूनिव विचिन्वति ६८ देव्या गणैश्च तैस्तत्र कृतं युद्धं महासुरैः यथैषां तुतुषु
र्देवाः पुष्पवृष्टिमुचो दिवि ६९ इति श्रीमार्कंडेयपुराणे सावर्णिके मन्वंतरे देवीमाहात्म्ये महिषासुरसैन्यवधो नाम द्वितीयोऽध्यायः ॥ ॥

म्येकवचने रूपं तदा स च सिंहोऽसुराणां महासैन्यं क्षयं निन्ये इति पूर्वेण संबंधः तस्मिन्सिंहे मरारीणां शरीरेभ्योऽसून्प्राणान्विचिन्वति राशीभवत्कु
र्वति सति ६८ देव्या गणैश्च तथा युद्धं कृतं यथा दिवि देवा एषां तुतुषुः परितुष्टा बभूवुः अथ वा एषां युद्धं दृष्ट्वा तुतुषुः कर्मणि वा षष्ठी इति ६९ इति
श्रीमार्कंडेयपुराणे सावर्णिके मन्वंतरे देवीमाहात्म्ये रामाश्रमटीकायां महिषासुरसैन्यवधो नाम द्वितीयोऽध्यायः २ ॥ ॥ ॥

देवी० अथावलोकनानंतरं १ यथा मेरुगिरेः शृंगमित्यद्भुतोपमा मेरुशृंगादधस्तादेव मेघमंडलस्य विद्यमानत्वात् २ शरोत्करान् बाणसमूहान् यंतारं सा
१८ रथिं वाजिनं रथकुंजरतुरग — — — मारोहणार्थमेव केरुपस्थापितं ३ छिन्नधनुः यस्यासौ छिन्नधन्वा तं आशुगैर्बाणैः ४ स छिन्नचापोऽसुरः निकृत्तचापो
रथरहितो हताश्वा यस्य सः खड्गं खेटकं चादाय धावति स्म ५ आजघानेत्यत्रालंगाकर्मत्वाभावात् आङ्पूर्वो यम हन इति नात्मनेपदं सव्ये वामे भुजे देवीम् आ
जघानेत्यन्वयः ६ तस्या भुजमित्यन्वयः पफाल व्यशीर्यत त्रिफला विशरणे इत्यस्य रूपं हे नृपनंदन अथवा नृपं नंदयतीति नृपनंदः तस्य संबोधनं हे

ततो निहन्यमानं तत्सैन्यमवलोक्य महासुरः सेनानीश्चिक्षुरः कोपाद्ययौ योद्धुमथांबिकां १ स देवीं शरवर्षेण ववर्ष समरेऽसुरः यथा मेरुगि
रेः शृंगं तोयवर्षेण तोयदः २ तस्य छित्वा ततो देवी लीलयैव शरोत्करान् जघान तुरगान्बाणैर्यंतारं चैव वाजिनं ३ चिच्छेद च धनुः सद्यो ध्वजं
चातिसमुच्छ्रितं विव्याध चैव गात्रेषु छिन्नधन्वानमाशुगैः ४ स छिन्नधन्वा विरथो हताश्वो हतसारथिः अभ्यधावत तां देवीं खड्गचर्मधरो
ऽसुरः ५ सिंहमाहत्य खड्गेन तीक्ष्णधारेण मूर्धनि आजघान भुजे सव्ये देवीमप्यतिवेगवान् ६ तस्याः खड्गो भुजं प्राप्य पफाल नृपनंदन ततो
जग्राह शूलं स कोपादरुणलोचनः ७ चिक्षेप च ततः शूलं भद्रकाल्यां महासुरः जाज्वल्यमानं तेजोभी रविबिंबमिवांबरात् ८

नृपनंदन पफाल स्वीयं फलनिष्पत्तिं न चकारेत्यर्थः ७ ततः शूलं तमिति पाठेऽपि शूलमेव तच्छब्देन ग्राह्यं शूलशब्दस्य पुंल्लिंगेऽपि विद्यमानत्वात् अस्त्री शूलमि
ति द्विलिंगत्वेनाभिधाने संगृहीतत्वात् भद्रकालीविषये तेजोभिः रश्मिभिर्जाज्वल्यमानमत्यर्थं ज्वलत् अंबरात् आकाशे सप्तम्यर्थे पंचमी छांदसी यद्वा अंब
रे समवस्थाय रविबिंबमिवेति ल्यब्लोपे पंचमी केचित्तु अंबरं अनंतनीलं बरात् अनंतात् आगमनेन तस्मात् ल्यबंतान्निष्पाद्य रविबिंबस्य विशेषण ... योज राम
यंति तेजोभी रविबिंबमिवेति रकारलोपे सति दीर्घत्वं रलोपे पूर्वस्य दीर्घोऽण इत्यनेन स्वरपवित्र अवि — — — — एवरविवचन — — ... नार ८ १८

तद्दैत्यप्रयुक्तं शूलं तेन देवीशूलेन शतधा नीतं चूर्णीकृतं सच महासुरः चिक्षुरः शतधा नीत इत्यनुषज्यते ९ तस्मिन्महिषस्य सेना-
पतौ राति दित्सति आमरं नाम गजारूढः समरायायासीत् १० देव्या वधाय शक्तिं मुमोचेति षष्ठ्यां योजनीया तां शक्तिं ११ तच्छूलं सांबिका
नागजस्य कुंभांतरे कुंभस्थलमध्ये स्थितः १३ नागाद्गजात् महीं पृथिवीं युयुधाते अतिसंरब्धावित्यत्र प्रश्लेषसंज्ञायां सत्यामपि छंदोभंगन्यायेन नो

दृष्ट्वा तदापतच्छूलं देवी शूलममुंचत तेन तच्छतधा नीतं शूलं स च महासुरः ९ हते तस्मिन्महावीर्ये महिषस्य चमूपतौ आजगाम गजारू-
ढश्चामरस्त्रिदशार्दनः १० सोपि शक्तिं मुमोचाथ देव्यास्तामंबिका द्रुतं हुंकाराभिहतां भूमौ पातयामास निष्प्रभां ११ भग्नां शक्तिं निपति-
तां दृष्ट्वा क्रोधसमन्वितः चिक्षेप चामरः शूलं बाणैस्तदपि साछिनत् १२ ततः सिंहः समुत्पत्य गजकुंभांतरे स्थितः बाहुयुद्धेन युयुधे तेनो-
च्चैस्त्रिदशारिणा १३ युध्यमानौ ततस्तौ तु तस्मान्नागान्महीं गतौ युयुधातेतिसंरब्धौ प्रहारैरतिदारुणैः १४ ततो वेगात्खमुत्पत्य निपत्य
च मृगारिणा करप्रहारेण शिरश्चामरस्य पृथक्कृतं १५ उदग्रश्च रणे देव्या शिलावृक्षादिभिर्हतः दंतमुष्टितलैश्चैव करालश्च निपाति-
तः १६ देवी क्रुद्धा गदापातैश्चूर्णयामास चोद्धतं बाष्कलं भिंडिपालेन बाणैस्ताम्रं तथांधकं १७

कारस्य पृथक्करणं मणीवादित्वात्प्रश्लेषसंज्ञाभावाद्यातिसंरब्धौ क्रोधातिशययुक्तौ १४ वेगात् खमाकाशमुत्पत्य दैत्योपरि निपत्य च सिंहेन चाम-
रस्य शिरश्छिन्नं १५ उदग्र उदग्रसंज्ञः वृक्षे दंते मुष्टिभिस्तलैः पीटैश्च प्रहारं प्राप्य गत्वेषीतरेतरयोगश्चांद्रसः १६ उद्धतं उद्धतनामानं एतान्यग्रिमाण्यपि दैत्य-
नामानि ज्ञेयानि १७

देवी टी. त्रीणिनेत्राणियस्याःसात्रिनेत्रापरमामायाशक्तिर्येषांतेपरमादयस्तेषामपीश्वरीनियंत्री १८ विडालस्यबिडालाख्यस्यसंज्ञैकदेशेनापि
१९ संज्ञिप्रतीतिरितिन्यायात् उभौयमस्पष्टार्थंग्रहंनिन्येकालभावित्याकांक्षायामाह दुर्द्धरंदुर्मुखंचेतिद्वितिपदाधिकरणान्यायेनोभशब्दोयो
19 जनीयोन्यथाव्यर्थःस्यात् १९ माहिषेणमहिषाकारेणतानिःश्वासप्रभवान् २० तुंडम्मुखंतत्करणकप्रहारेणकांश्चित्क्षितलेपातयामासेत्यपि

उग्रास्यमुग्रवीर्यंचतथैवचमहाहनुं त्रिनेत्राचत्रिशूलेनजघानपरमेश्वरी १८ बिडालस्यासिनाकायात्पातयामासवैशिरः दुर्द्धरंदुर्मु
खंचोभौशरैर्निन्येयमक्षयं १९ एवंसंक्षीयमाणेतुस्वसैन्येमहिषासुरः माहिषेणस्वरूपेणत्रासयामासतान्गणान् २० कांश्चित्तुंड
प्रहारेणखुरक्षेपैस्तथापरान् लांगूलताडितांश्चान्याञ्छृंगाभ्यांचविदारितान् २१ वेगेनकांश्चिदपरान्नादेनभ्रमणेनच निःश्वासपव
नेनान्यान्पातयामासभूतले २२ निपात्यप्रमथानीकमभ्यधावतसोसुरः सिंहंहंतुंमहादेव्याःकोपंचक्रेततोम्बिका २३ सोपिको
पान्महावीर्यःखुरक्षुण्णमहीतलः शृंगाभ्यांपर्वतानुच्चांश्चिक्षेपचननादच २४ वेगभ्रमणविक्षुण्णामहीतस्यव्यशीर्यत लांगू राम
लेनाहतश्चाब्धिःप्लावयामाससर्वतः २५

मेणासंबंधः भ्रमं २२ सोसुरःप्रमथसैन्यंनिपात्यमहादेव्याःसिंहंहंतुमभ्यधावत ततोनंतरंअंबिकाकोपंचक्रे २३ खुरैःक्षुण्णंसंमर्दितं राम
महीतलंक्षुण्णंयेनसः २४ तस्यवेगभ्रमणाभ्यांविक्षुण्णामहीस्वयमेवव्यशीर्यताविशीर्णा कर्मकर्तृत्वेआत्मनेपदं २५ ॥ ॥ १९

खंडंखंडंभिन्नाक्रियाविशेषणं ययुरुपगताघनामेघाः श्वासानिलेनश्वासवायुनाविक्षिप्ताःनभसआकाशात्अचलाः २६ क्रोध
समाध्मातंकोपानलेनोद्दीपितं २७ तस्येतिसंबंधलक्षणेषष्ठीतस्यबंधनायेत्यर्थः माहिषंमाहिषमहिषसंबंधिमहामृधेमहासंग्रामे २८

धुतशृंगविभिन्नाश्चखंडंखंडंययुर्घनाः श्वासानिलाहताःशीर्णानिपेतुर्नभसोचलाः २६ इतिक्रोधसमाध्मातमापतंतंमहासुरं दृ
ष्ट्वासाचंडिकाकोपंतद्वधायतदाकरोत् २७ साक्षिप्त्वातस्यवैपाशंतंबबंधमहासुरं तत्याजमाहिषंरूपंसोपिबद्धोमहामृधे २८ ततः
सिंहोभवत्सद्योयावत्तस्यांबिकाशिरः छिनत्तितावत्पुरुषःखड्गपाणिरदृश्यत २९ ततएवाशुपुरुषंदेवीचिच्छेदसायकैः तंखड्गचर्म
णासार्धंततःसोभून्महागजः ३० करेणचमहासिंहंतंचकर्षजगर्जच कर्षतस्तुकरंदेवीखड्गेननिरकृंतत ३१ ततोमहासु
रोभूयोमाहिषंवपुरास्थितः तथैवक्षोभयामासत्रैलोक्यंसचराचरं ३२ ततःक्रुद्धाजगन्मातांचंडिकापानमुत्तमंपपौपु
नःपुनश्चैवजहासारुणलोचना ३३

सद्यस्तत्क्षणमेव २९ आशुवशीघ्रमेवतत्पुरुषंबाणैश्चिच्छेदेत्यन्वयः खड्गचर्मणासार्धंसहितंपुरुषंखड्गंचर्मचचिच्छेदेत्यर्थः ३० कोणागुडादं
डेनतंदेवीवाहनत्वेनप्रसिद्धंकरेणसिंहंकर्षतोगजस्यकरंनिरकृंततविच्छेदकर्मव्यतिहारेआत्मनेपदं ३१ वपुःशरीरंआस्थितोगृहीतवान्तथा
पूर्ववत् ३२ पीयतेइतिपानंमधु ३३

ई॰टी॰ बलंसामर्थ्यंवीर्यमुत्साहः ताभ्यांमदोगर्वः तेनोद्धतः असंकुचितवृत्तिः ३४ सादेवीतान्सम्भ्रुषरान्मदेनोद्धतोद्धुरखरागोयस्मात्साद्भ्राकुलान्य
२० व्यक्तान्यक्षराणियस्मिन्वचनेतद्यथाभवति तथोवाच समस्तवाक्यिपादिविशेषणंमुखरागाभावाकुलितात्क्षरमित्यर्थः ३५ गर्जगर्जेतिसंभ्र
मेपुनरुक्तिः ३६ आक्रम्यपृष्ठइतिशेषः ३७ ततःशूलेनताडनानंतरंपदाक्रांतोयोतिनिजमुखवादात्मुखनात् ततःशूलताडवाद्धेतोरर्धनिष्क्रां
तोनिःसृतार्धकायआसीत् तयादेव्याअर्धनिष्क्रांतएववीर्येणसामर्थ्येनअतिअतिशयेनसंहृतःप्रतिबद्धः अर्धनिष्क्रांतएवासौदेव्यावीर्येण

ततर्ईवासुरःसोपिबलवीर्यमदोद्धतः विषाणाभ्यांविचिक्षेपचंडिकांप्रतिभूधरान् ३४ साचतान्प्रहितांस्तेनचूर्णयंतीशरोत्करैः उवाचे
नमदोद्धतमुखरागाकुलाक्षरं ३५ श्रीदेव्युवाच गर्जगर्जक्षणंमूढमधुयावत्पिबाम्यहं मयात्वयिहतेत्रैवगर्जिष्यंत्याशुदेवताः
३६ ऋषिरुवाच एवमुक्त्वासमुत्पत्यसारूढातंमहासुरं पादेनाक्रम्यकंठेचशूलेनैनमताडयत् ३७ ततःसोपिपदाक्रांतस्तयानि
जमुखात्ततः अर्धनिष्क्रांतएवासोदेव्यावीर्येणसंवृतः ३८ अर्धनिष्क्रांतएवासौयुध्यमानोमहासुरः तयामहासिनादेव्याशिर
श्छित्त्वानिपातितः ३९ ततोहाहाकृतंसर्वंदैत्यसैन्यंननाशतत् प्रहर्षंचपरंजग्मुःसकलादेवतागणाः ४० राम

संवृतइतिपाठःक्वचित् ३८ महासिनामहताखड्गेनएवंचशिरश्छेदोद्भवेनहृदानवंवज्रधारिणामित्यादिविशेषोमहिषासुरविषयःकतिपयःकाचि २०
यमाणाःकल्पांतरेणइतिप्रतीयते ३९ तत्सर्वंइसिद्धदैत्यसैन्यंहाहाकृतेक्कनहाहाशब्दसहनंनाशअदर्शनंप्रापपलायितमित्यर्थः।त[illegible]निष्क्रा
ंतिस्पष्टः।तदायद्वाशिछित्तन्ननाशेतियोजनीयंसर्वहतनानाविशिष्टं।सर्वजोदनोभुक्तइतिवत्सर्वशब्दःप्रकृत्याभिप्रायःप्रहर्षंहर्षादिकपं[illegible]मुः

दिविभवैर्दिव्यैः महर्षिभिः नारदादिभिः ४१ महिषासुरे हते पवित्रा मधुरा वा वायवो वांतिस्म दिवाकरः सुप्रजातो बभूव तथाग्नयो न ... शरवाः
प्रदक्षिणावर्त्तिनो ज्वलंतिस्म दिक्षूत्पन्ना उत्पातशब्दाः शांताः शमं जग्मुः महारौद्रे महिषासुरे व्यापादिते सकलेपि लोके एवं महोत्सवभरः प्रसरीसर्त्तिस्म
४१ इति श्रीमार्कंडेयपुराणे सावर्णिके मन्वंतरे देवीमाहात्म्ये रामाश्रमविरचितायां टीकायां तृतीयोध्यायः ३ देव्याः स्तुतिं कर्तुमारेभिरे इति संबं
धः १ अयं श्लोकः क्वाचित्कः तस्मिन् महिषासुरबले देव्यसैन्ये च देव्या निहते शक्रादयः सुरगणास्तां देवीं वाग्भिस्तुष्टुवुरित्यन्वयः देवा इति पाठे कथं
तुष्टुवुस्तां सुरा देवीं सह दिव्यैर्महर्षिभिः जगुर्गंधर्वपतयो ननृतुश्चाप्सरोगणाः ४१ ववुः पुण्यास्तथा वाताः सुप्रभोभूद्दिवाकरः। ज
ज्वलुश्चाग्नयः शांताः शांताः शांता दिग्जनितस्वनाः ४१ इति श्रीमार्कंडेयपुराणे सावर्णिके मन्वंतरे देवीमाहात्म्ये महिषासुरव
धो नाम तृतीयोध्यायः ३ ततः सुरगणाः सर्वे देव्या इंद्रपुरोगमाः स्तुतिमारेभिरे कर्त्तुं निहते महिषासुरे १ शक्रादयः सुरग
णा निहतेतिवीर्ये तस्मिन् दुरात्मनि सुरारिबले च देव्या तां तुष्टुवुः प्रणतिनम्रशिरोधरांसा वाग्भिः प्रहर्षपुलकोद्गमचारुदेहाः २

भूताः सुरगणाः देवाः कीदृशाः शक्रा इति योज्यं शिरोधराग्रीवा अंसाः वाग्मूर्द्धानः तेषां समाहारः शिरोधरांसं अत्र अंशशब्दह्रस्वपरनिपातश्छांदसः शिरोधरांसा इ
ति दंत्यः सकारः क्वचित् नदांत्ये सपाठः स्कंधवाचकः समासपरनिपातादि पूर्ववदेव प्रणत्या नम्रे शिरोधरांसे शिरोधरांसं वा येषां ते केचित्त्वंस
शब्दं ग्रीवावाचकतया व्याकुर्वंति तन्मते। शिरोधरे ति ग्रीवा विशेषणं। पुनः कथंभूताः सुरगणाः हर्षजनितरोमोत्थानेन चारवो देहा येषां ते प्रहर्षपुल
कोद्गमचारुदेहाः २

देवीटी॰ प्रकृष्टस्य भावं अनन्यसाधारणं सामर्थ्यं बलं क्रमेण पर्याया इत्यन्वयः अशुभभयकल्याणां क्षयं मालिदुः स्वप्रतिसंधानजमसुखं तयोः समाहारो
२१ अशुभभयं तस्य नाशायेत्यन्वयः वैशेषिकएकवद्भावः अशुभमेभ्यो भयं अशुभभयं पंचामयं ३ सुकृतवतां गृहेषु या स्वयमात्मा या पूर्वरूपपरि
हारेण संपदित्यन्वयः तथा पापकृतानां तःकरणानां भवनेष्वविपत् सत्यज्ञानानंदादिरूपाया भगवत्याः समीचीना सत्यरूपा तोऽसमीचीनो
21 विपरीतस्वरूपो हेषो या नास्तिव भक्तेः कल्पिततत्त्वाविशेषणात् तेनालक्ष्मीरूपेण भगवत्या विवर्तोक्तिर्न विरुद्धेति मंतव्यं तथा कृतधियां वेदा
र्थानुष्ठानरूपं श्रद्धा वेदोक्तेविचाराभ्याससंस्कृतांतःकरणानां हृदयेष्वंतःकरणेषु याबुद्धिः स्वर्गापवर्गसाधने ज्ञानं तथा सतां वेदार्थानुष्ठा
नरूपं श्रद्धा वेदोक्तगुरूक्तेऽर्थे विश्वासः कुलमस्यास्तीति कुलः अशीयादिभ्यो इतस्माज्जनानां प्रभवत्यानिर्यस्य तस्यपालज्जाकरणीयाप्र

यस्याः प्रभावमतुलं भगवाननंतो ब्रह्मा हरश्च नहि वक्तुमलं बलं च सा चंडिकाखिलजगत्परिपालनाय नाशाय चाशुभभयस्य
मतिं करोतु ३ या श्रीः स्वयं सुकृतिनां भवनेष्वलक्ष्मीः पापात्मनां कृतधियां हृदयेषु बुद्धिः श्रद्धा सतां कुलजनप्रभवस्य लज्जा तां तां
त्वां नताः स्म परिपालय देवि विश्वं ४ किं वर्णयाम तव रूपमचिंत्यमेतत्किं चातिवीर्यमसुरक्षयकारि भूरि किं चाहवेषु चरितानि तवाद्भु रिकेष्वचिन्त्यानियतः ५

वृत्तिलक्षणांतःकरणधर्मः तां उक्तरूपां त्वां नताः स्म हे देवि जगत्परिपालय ४ तानि यस्तुतिर्वस्तु \\ तानि सर्वेषु देव्यसुरदेवगणादिकेषु ५
तावस्वरूपं वर्णयितुमशक्यमित्याह किमिति वर्णयाम इति समर्थ वाक्यालोर तेनोक्तं वर्णनसामर्थ्यं संदेहे पार्थनकिं शब्देनाक्षिप्यते तवस्वरूपं वर्ण राम
यितुं न शक्तं न शक्नुमः इत्यर्थः असामर्थ्ये हेतुमाह अचिंत्यमिति सर्वेषु सुरदेवगणादिकेषु अनिरूपणीयं सर्वोत्कृष्टतानां एतत्प्रसिद्धमतिवीर्यमनन्यसाधा २१
रणं सामर्थ्यं च किं वर्णयाम यतोऽचिंत्यं सर्वेषु असुरक्षयकारणशीलं प्रभूतं हे देवि संग्रामेषु यानि चरितानि तानि किं वर्णयाम [illegible] देवगणा

देवियस्याःस्वाहात्मकशब्दरूपायाउच्चारणेनसमस्तसुरतानिःशेषदेवगणःतृप्तिंप्रयातिसास्वाहात्वंमवासियज्ञदोःसाहचर्यनियमात्
।।पितृगणस्यचतृप्तिहेतुःस्वधाचत्वमेवासीत्यन्वयः अतोहेतोःत्वंजनैरुच्चार्यसेपितृकर्मस्वितिशेषः ननु हेतोःसमस्तजगतामितिशे
के सर्वजगत्कारणत्वात्तयासर्वात्मकत्वेनस्तुतिःकृतातदनंतरंस्वाहाद्यात्मकतयास्तुतिर्निंदापर्यवसानीस्यात् पृथिवीश्वरत्वोक्तिव
त्।एवमुत्तरत्रश्लोकेब्रह्माणमिहेतुविद्यारूपस्तुतिविरुद्धाब्रह्मत्वब्रह्मरूपत्वस्यपूर्वमुक्तत्वात्इतिचेन्न अत्रोच्यते।स्वाहाद्यात्मकत्वोक्त्या

यस्याःसमस्तसुरतासमुदीरणेनतृप्तिंप्रयातिसकलेषुमखेषुदेवि स्वा
हासिवैपितृगणस्यचतृप्तिहेतुरुच्चार्यसेत्वमतएवजनैःस्वधाच ६

एवोक्तिःसर्वात्मकत्वंदृढीक्रियतेनोनहिपृथिवीश्वरस्यापिग्रामीणैरुच्यमानोग्रामेशत्वमेवेत्याद्युक्त्याग्रामेशत्वंनिंदापर्यवसायिदृष्टंस्तुतेः
क्रमनियमाभावाच्चक्रमनियमाभावश्चप्रसिद्धःत्वमेवसा — — — सीत्यादिस्तुतौ अथार्थक्रमेणपाठक्रमोबाध्यतेअग्निहोत्रंजुहोतियवा
गूंपचतीत्यादौविवृतेनतत्तेयास्तुतिः सर्वात्मज्ञेयासर्वोत्कृष्टत्वप्रतिपादनमेवचात्रार्थप्रयोजनं ६

देवीटी· हेदेविसाप्रसिद्धातत्त्वमस्यादिवाक्याजन्मब्रह्माकारांतःकरणवृत्तौस्फुरंतीविद्यात्वमसितत्त्वमस्यादिवाक्यजन्यायमानांतःकरणप्रवृत्तिर्ब्र
२३ ह्मस्वरूपावारकमज्ञानंनाशयतिब्रह्मस्वरूपंतुस्वतएवस्फुरतीतिविद्याब्रह्मस्वरूपैवोच्यतेस्माभिः श्रवणादीनामविद्यानिवृत्तावेवो
23 पयोगात्स्वरूपात्मिकाविद्यायाजन्यत्वमपिनशंकनीयं केचित्तुब्रह्मविषयाविद्येतिवदंति तन्मतेवृत्यात्मकैवविद्यायानां।विद्यात्मक
त्वाब्रह्मणःफलविषयत्वयोगात् भगवती भगशब्दवाच्यैश्वर्यादिषड्गुणसंपन्नाब्रह्मविषयेतिकेचित् परमाप्रकृष्टतमाप्रकृष्टतमत्वप्रतिपा

यामुक्तिहेतुरविचिंत्यमहाव्रतात्वमभ्यस्यसेसुनियतेंद्रियतत्त्वसारैः मोक्षार्थि
भिर्मुनिभिरस्तसमस्तदोषैर्विद्यासिसाभगवतीपरमासिदेवी ७

दनायाह यामुक्तिहेतुरिति साविद्यायामुक्तयेइतिवचनात् अचिंत्यमननुष्ठेयंमहाव्रतंसाधनंयस्याःसातथा भगवान्पातंजलिः अहिंसासत्य
मस्तेयब्रह्मचर्यापरिग्रहाइतिहिशब्दोहेतौ यस्माद्विद्यासि अतस्त्वंमुनिभिर्मननशीलैरभ्यस्यसे सुष्ठुनियतानिवशीकृतानीइंद्रियाणियैःतेनियतें राम
द्रियाःतत्त्वंब्रह्मैवसारोयेषांतेतत्त्वसाराःसुनियतेंद्रियाश्चतेतत्त्वसाराश्चेतिविग्रहःअस्ताःध्वस्ताःसमस्ताःदोषारागादयोयेषांतैः ७ ॥ ॥ २३

शब्दात्मिका शब्दब्रह्मस्वरूपा ऋक्‌ऋग्वेदाः यजूंषि यजुर्वेदाः शाखाभिप्रायं बहुवचनं यजुर्वेदस्य षडशीतिशाखात्मकत्वात् सुविमलानि नि-
र्दोषाणि च तानि ऋग्यजूंषि चेति विग्रहः तेषां साम्नां च निधानमाश्रय इत्यर्थः साम्नामित्यपि बहुवचनं शाखाभिप्रायं सहस्रशाखात्मकत्वा-
त्सामवेदस्य निधानशब्दो अजहल्लिंगः। तेन न स्त्रीलिंगता उद्गीतिश्च वैगानं। तेन रम्यः पदानां पाठो विद्यते येषु सामसु तानि रम्यपदपाठवंति।
तेषां उद्गीथेति पाठे उद्गीथः प्रणवो मंत्रः सर्वव्यापी निरंजन इति नैगमाभिधानात् तेन रम्यपदपाठवतामिति सर्वेषामेव विशेषणं ब्रह्मणः प्रण-
वं कुर्यादादावंते च सर्वदा स्रवत्यनोंकृतं पूर्वं पुरस्ताच्च विशीर्यतीति मनुः इत्थं त्रयीवेदत्रयीस्वरूपा त्वं। अथर्वणस्तु शांतिकपौष्टिकतयैतेष्वेवांत-

शब्दात्मिका सुविमलर्ग्यजुषां निधानमुद्गीथरम्यपदपाठवतां च साम्नां देवी त्रयी भगवती भवभावनाय वार्त्ता सि सर्वजगतां परमार्त्तिहंत्री ८

र्भावात् पृथङ्न निधानं। देवयति सर्वान्। प्रवृत्तिनिवृत्त्युपदेशेन व्यवहारयतीति देवी भगवती वीर्यातिशयशालिनी सर्वप्राणिभ्यो बलीयस्त्वात्।
भवः संसारस्तस्य भावनायोद्भवनाय वार्त्ता कृष्यादिलक्षणा कृषिवाणिज्या तृतीयं पशुपालनं विद्याद्येतां महाभागवते हन्निव्व-
प्याश्रयेति। विष्णुपुराणे वार्त्तायाः कृष्यादिरूपत्वमुक्तं परमार्त्तिहंत्री। पीडातिशयनाशिनी भवभावनाय संसारज्ञानार्थं त्रयीवेदस्त्वमित्यन्वयः
अन्य आह। भवभावनाय संसारस्थितये त्रयी त्वं यज्ञोपदेशात्। तथा चाहुः। अग्नौ प्रस्ताहुतिः सम्यगादित्यमुपतिष्ठते आदित्याज्जायते वृष्टिर्वृष्टेरन्नं
ततः प्रजा इति ८

देवीटी.
२४
२५

मेधासरस्वतीरूपात्वमेवासि अथवा मेधाबधारणाशक्तिः ययावेदादिरूपःशब्दराशिःस्थिरीक्रियते विदितोखिलशास्त्राणांसारःतत्त्वंरहस्यंवायया
दुर्गादुर्ज्ञेयादुर्गोदुरवच्छेदोयोभवःसंसारस्तद्रूपःसमुद्रःतत्रनौरिवनौःपारगतिसाधनं असंगाआसक्तिरहितप्रसंगाअद्वितीयावानौरसुकर्णवाहकमुक्ता
त्वंनुतइहितापितारयसिश्रीःलक्ष्मीर्हरेर्हृदयेएकस्याःहितोयाकृतोधिवासःस्थितिर्यया अथवाकैटभारेर्हृदयेएकस्मिन्कृतोधिवासोययासाश्रीस्त्वं
गौरीत्वंशशिमौलेर्हरेणकृताप्रतिष्ठाआस्पदंयया।शशिमौलेर्हरस्यकृताप्रतिष्ठा।उत्कर्षोययेतिवासागौरीत्वमेव ९ ईषद्धासेनसहवर्त्ततेतदीषद्धासंत
दुक्तौवर्णविपर्ययः ईषन्मात्रंयथाभवतितथाविलोक्येतिक्रिया।विशेषणंवाहासेनसहितंसहासं परिपूर्णचंद्रबिंबमनुकरोतितत्छीलंपरिपूर्णचंद्र
बिंबानुकारिआह्लादकारित्वात् कनकोत्तमंअत्युत्कृष्टकांचनंतस्यकांतिर्यस्य कनकादप्युत्तमाकांतिर्यस्येतिवा।अतएवकांतंमनोहरं कनको

मेधासिदेविविदिताखिलशास्त्रसारादुर्गासिदुर्गभवसागरनौरसंगा श्रीःकैटभारिहृदयैककृताधिवासागौरीत्वमेवशशिमौलिकृतप्रतिष्ठा ९
ईषत्सहासममलंपरिपूर्णचंद्रबिंबानुकारिकनकोत्तमकांतिकांतं अत्यद्भुतंप्रहृतमात्तरुषातथापिवक्त्रंविलोक्यसहसामहिषासुरेण १०

त्तमकांतिवत्कांतमित्येकंवापदं एतेनदेव्याःस्निग्धगौरांगत्वंसूचितंतथाताहृशमपितेवक्त्रंविलोक्यमहिषासुरेणयत्प्रहृतंतदत्यद्भुतमत्याश्चर्यमित्यर्थः
प्रहृतमितिनपुंसकेभावेक्तः प्रहारःकृतइत्यर्थः अपवादातिशयमनर्हत्वात्।अत्यद्भुतमाश्चर्यजनकंतेमुखंविलोक्य तथापितामसस्वभावादविचारेण राम
प्रहृतमितिपोजना।अविचारेणप्रहारकारणेहेतुगर्भविशेषणंआत्तरुषेतिप्राप्तक्रोधेनेत्यर्थः।आत्तरुषेतिबहुषुपुस्तकेषुपाठः।तथापिसएवार्थःक्रोधा २४
—द्धिप्रहारयोग्यवैतिकिमपिनविचारयतिअतःप्राप्तरुषामहिषासुरेणात्यद्भुतंमुखंविलोक्यापितथापिपूर्वोक्तरूपाणप्रहृतमितिवातथाशब्दोयोजनीयःसह
सावलेन १०

रामु

हेदेविकुपितंतेमुखंदृष्ट्वातत्क्षणान्महिषःप्राणान्यन्नमुमोचतदेवाश्चर्यंभ्रुकुट्याभालकौटिल्येनकरालंभीषणंउद्यच्छशांकसदृशछवि रोषारुणं हि यस्मा
त् कुपितस्यांतकस्ययमस्यदर्शनेनकैर्जीव्यतेजीवितुंशक्यतेअपितुनकैरित्यर्थः ॥ प्रसीदप्रसादंकुरुपरमाप्रकृष्टासात्वंयदासतीभवतीभवायउद्भव
संपदेइत्यर्थः।यद्वाभवायभावनायसंसारविभूतिजननायभवसीपरमोत्कृष्टा॥प्रसादरमेतिपाठेप्रसादेनपरमाभवतीभवायस्थितिंप्रकाल्पतेकोप
वतीकुलानिगणान्नाशयसि।एतदधुनैवज्ञातं।यदेतन्महिषासुरस्यसुविपुलंसैन्यअस्तंनीतंनाशंप्रापितं।त्वत्कोना — — स्यदैत्यबलस्य

दृष्ट्वापिदेविकुपितंभ्रुकुटीकरालमुद्यच्छशांकसदृशछवियन्नसद्यः प्राणान्मुमोचमहिषस्तदतीवचित्रंकैर्जीव्यतेहिकुपितांतकदर्शने
न ॥ देविप्रसीदपरमाभवतीभवायसद्योविनाशयसिकोपवतीकुलानि विज्ञातमेतदधुनैवयदस्तमेतन्नीतंबलंसुविपुलंमहिषा
सुरस्य १२ तेसम्मताजनपदेषुधनानितेषांतेषांयशांसिनचसीदतिधर्मवर्गः धन्यास्तएवनिभृतात्मजभृत्यदारायेषांसदाभ्युदयदाभवती
प्रसन्ना १३

नष्टत्वादिदानींकोपावस्थानेत्युरान्नाशयतीत्यतःकोपंपरित्यज्यप्रसन्नाभवेत्यभिप्रायः १२ सदाभ्युदयदाभवतीयेषांप्रसन्नातेपुरुषाःजनपदेषुसम्मा
नभाजःस्युःयामादौसम्मताऽइतिकिमाश्चर्यमित्यर्थःअपरंतेषांधर्मवर्गेन — — दीतिअवसादंनलभतेधर्मशास्त्रोक्तधर्मोऽर्थकाममोक्षरूपपुरुषार्थश्च
तुष्टयस्योपलक्षणंधन्याःश्लाघ्याःनिभृताःविनीताःआत्मजभृत्यदाराःपुत्रसेवकस्त्रियोयेषांतेसदाजनपदेषुसम्मताइत्यादिवासदाशब्दान्वयः

देवीटी· हेदेविसुकृतीअत्यादृतःअतिश्रद्धावान्पुमान्सदैवधर्म्माणिधर्मादनपेतानिसकलानिकर्माणिकरोतिभवत्याअनुग्रहात् ततःकर्मणोहेतोःस्वर्गं
२५ ब्रह्मलोकादिलक्षणंप्रयाति तत्कारणत्वोक्तंचलभतेनतुभोदेवितेनकारणेनलोकत्रयेऽपिइहस्वर्गमोक्षेऽपिफलदात्वमितियोजनाभवतीप्रसादादि
25 त्युक्तंदेवतारोधात्पुंवद्भावःभवतीतिभिन्नंवापदंप्रसादात्प्रसन्नतयाननुभोदेवितेनहेतुनाभवतीलोकत्रयेऽपिफलदेत्यन्वयःतत्रैहिकफलंफलस
त्कर्माचरणेऽपिस्वर्गीयसुखानुभवःमोक्षिकंनिर्वाणंदेहद्वयंलोकद्वयइतिपाठेइहालोकेचेत्यर्थः १४ दुर्गसंकटप्रदेशेस्मृतासतीअशेषजंतोर्भयंहर

धर्म्माणिदेविसकलानिसदैवकर्म्माण्यत्यादृतःप्रतिदिनंसुकृतीकरोति स्वर्गंप्रयातिचततोभवतीप्रसादाल्लोक
त्रयेऽपिफलदाननुतेनदेवि १४ दुर्गेस्मृताहरसिभीतिमशेषजंतोःस्वस्थैःस्मृतामतिमतीवशुभांददासिदारिद्र्यदुः रामु
खभयहारिणिकात्वदन्यासर्वोपकारकरणायसदार्द्रचित्ता १५ ॥ छ

सि दुर्गेइतिसंबोधनंवास्वस्थैःस्थिरांतःकरणैःपुरुषैःस्मृतासतीअतीवशुभांमतिंमोक्षादिसाधनभूतांबुद्धिंददासि दारिद्र्यंनिर्धनतादुःखंप्रतिकूलवेदनी
यंभयमनागतप्रतिकूलसंधानजं एतत्त्रितयंहरतितच्छीलादारिद्र्यभयहारिणीतस्याःसंबोधनंहेदारिद्र्यदुःखभयहारिणिसर्वेषामुपकारसंपादनायसर्वे राम
षुकालेषुआर्द्रचित्तास्निग्धचित्तात्वदन्याकानकापीत्यर्थः दैत्यानामपिहननेनोपकारएवसंपाद्यतेरणेहतामुक्तिंस्वर्गंवालभंतेयतः ननुदुष्टविना २५
शकशीलत्वात् दुष्टानांमोक्षादिप्रमाणाभावाच्च सर्वोपकारत्वंकथमित्याशंक्यसमाधत्तेएभिरिति १५

एभिरस्तैर्हृतैः साद्भिर्जगत्सुखमुपैति प्राप्नोति प्रकृत्यादिभ्यस्तृतीया। एतेषु तेष्वित्यर्थः। तथा एतेः सुराश्चिराय चिरकालं नरकार्थं पापं प्रतिकूलं कुर्वन्तु ना
मा। नाम शब्दोऽभ्युपगमे अथवा आमशब्दोऽभ्युपगमवाची नकारो निषेधार्थः। अथवा आमशब्दो नरकवाची आमसंज्ञकं नरकाय पापं न कुर्वन्तीत्यर्थः
।संग्राममस्तम्भमधिगम्य च दिवं प्रयान्तिति मत्वा अहिता अरिषु विनिहंसील्यत्वयः हन्त मिन्नुम्नोद्यायां १६ भवतीहहेवविलोक्यैवसर्वासुरारभस्मात्किंन
करोति अपितु करोत्येवहृष्यैवेति पाठे दर्शनेनैवेत्यर्थः। एवं सति अरिषु यद्धत्त्वं प्रहितोऽपि व्यापारयसि तद्धिपर्वोऽपि हितिस्मात्तशास्त्रप्रणाल्लोकान्रक्षइलो
कान्प्रयान्तु इत्यमेवं प्रकारा साध्वी परोपकारनिरता मतिः तेषु हितेषु पितवभवति पंचमहापातकिनोरणे हताः सद्गतिं लभंते भवति तेषु हितेतिसाध्वी

एभिर्हृतैः सुखमुपैति जगन्न थैते कुर्वन्तु नाम नरकाय चिराय पापं संग्राममस्तम्भमधिगम्य दिवं प्रयान्तु मत्वेति नूनमहितान्विनिहंसि देव १६
दृष्टेव किं न भवती प्रकरोतिभस्मसर्वासुरानरिषु यत्प्रहितोऽपि शास्त्र लोकान्प्रयान्तु रिपवोऽपि हि शस्त्रपूता इत्थं मतिर्भवति तेषु हितेषु साध्वी
१७ खड्गप्रभानिकरविस्फुरणोत्थयोग्रैः श्लाघ्यकान्तिनिवहेन दृशो सुराणां यन्नागता विलयमप्युमदिद्गुरेवं प्रयोग्यानन्तववविलोकयतां तदेतत् १८

त्पादेऽपि शङ्काध्याहारं विनैव योजना तेष्वरिष्वपि तेन त्वाति साध्वी मतिर्भवतीत्यर्थः १७ अर्थान्नवयः खड्गस्तस्य प्रभानिकरो दीप्तिसमूहः तस्य विस्फुर
णोः सर्वतः प्रसरणेः तथा तेनैव प्रकारेणोग्रैर्भयानकैः श्लाघ्यस्य श्लक्ष्णस्य कान्तिनिवहेन दीप्तिसमुदायेन चासुराणां दृशश्चक्षूंषि विलयं विनाशं यन्नागताः
तदेतदाश्चर्यमितिशेषः अथवा दृशो विलयं नागताः तन्नेत्रविनाशप्राप्तो। एतत्तवाननविलोकने कारणमिति योज्यं कथं भूतमाननं अंशुमत दीप्तिमत्
दुरवद्योति अर्धचंद्राचितं तत्त्वहृक्रस्य चन्द्रीकरणासंपर्कवशात्दृशो न नष्टा इति फलितार्थः १८ ॥ ॥

हे देवि दुर्वृत्तवृत्तशमनं दुर्जनचेष्टाखंडनं तव शीलं चरित्रं तथा एतत्परिदृश्यमानं तव रूपं सौंदर्यं अविचिंत्यं वक्तुमशक्यं अन्यैः सदा अतुलं तव वीर्यं
च हंतृ तौ देवानां पराक्रमो यैः तेषामसुराणां हेतुनाशकं हृतदेवपराक्रमाणामिति षष्ठी कर्मणि अनेन पूर्वोक्तशस्त्रव्यापारेणास्वर्गनयनरूपेण प्र
कारेण वैरिष्वपि दया प्रकटिता अथवा इत्थमेवं सम्यपि दयाशस्त्रेण हननलक्षणेति व्याख्येयं शस्त्रेण हताः पापिनो यतः स्वर्यंते उक्तं च द्वावेव प्रथितौ
लोके सूर्यमंडलभेदिनौ परिव्राड्योगयुक्तश्च रणे चाभिमुखो हत इति १९ हे देवि तव अस्य पराक्रमस्य केनोपमा भवतु न केनापीत्यर्थः शत्रुभयहारि शत्रु

दुर्वृत्तवृत्तशमनं तव देवि शीलं रूपं तथैतदविचिंत्यमतुल्यमन्यैः वीर्यं च हंतृ हृतदेवपराक्रमाणां वैरिष्वपि प्रकटितैव दया त्वयेत्थं १९
केनोपमा भवतु तेस्य पराक्रमस्य रूपं च शत्रुभयकार्यतिहारि कुत्र चित्ते कृपा समरनिष्ठुरता च दृष्टा त्वय्येव देवि वरदे भुवनत्रयेपि २० त्रैलो
क्यमेतदखिलं रिपुनाशनेन त्रातं त्वया समरमूर्धनि तेपि हत्वा नीता दिवं रिपुगणा भयमप्यपास्तमस्माकमुन्मदसुरारिभवं नमस्ते २१

णां ——— भयकारिणां ——— अतिहारि अतिमनो — नोरूपं कुत्र न कुत्रापि किंतु भुवनत्रयेपि त्वय्येवेत्यन्वयः हे वरदे देवि चित्ते कृपा संग्रामक्रूरता
च भुवनत्रयेपि त्वय्येव दृष्टा नान्यत्रेत्यर्थः २० हे एतदखिलं समग्रं त्रैलोक्यं रिपूणामसुराणां नाशनेन त्वया त्रातं पालितं ते अस्माकं रिपुगणा अपि रण
मूर्धनि संग्रामप्रधाने स्थाने हत्वा दिवं नीताः स्वर्गं प्रापिता इत्यन्वयः उन्मदानां अहंकारिणां सुरारीणां तेभ्यो भवं जातं भयमप्यस्माकमपास्त
मपनीतं ॥ अतस्ते तुभ्यं नमः नमस्कारातिरिक्तप्रत्युपकारकरणे न अस्माकं सामर्थ्यमिति भावः २१ श्रीराम ॥

चापज्यानिःस्वनेन धनुषि विध्यमानाया प्रत्यंचायास्तस्या रवेण पाहि २२ दक्षिणे दक्षिणभागे आमरणे नेत्यत्र संज्ञापूर्वविधेरनित्यत्वात् ह्रस्वत्वाभावः प्रथा
सते रक्षामयामास अस्मत्संक्रामिनैः प्रदेशैरिति ॥ हरेर्यदक्रामिप देककेनरवशिनिव च्छलस्य उत्तरस्यामित्यत्र च्छंदोनुगा — मेध्यता २३ सौम्यानि सृष्टि
स्थितिव्यापाराणि अत्यंतमतिशयेन घोराणि संहारकारणानि च अत्यर्थघोराणीति च क्वचित्पाठः तत्रार्थतः संहाररूपप्रयोजनवशात् घोराणि भया
नकानि तैः अस्मान् रक्ष भुवं पृथिवीं च रक्ष २४ आदिशब्देन धनुश्चक्रशरादीनां ग्रहणं करपल्लवैः संगः संसर्गो विद्यते येषां तानि तैः अस्मान् सर्वतः सर्व

शूलेनपाहिनोदेविपाहिखड्गेनचांबिके घंटास्वनेननःपाहिचापज्यानिःस्वनेनच २२ प्राच्यांरक्षप्रतीच्यांचचंडिकेरक्षदक्षिणे भ्रामणेनात्म
शूलस्यउत्तरस्यांतथेश्वरि २३ सौम्यानियानिरूपाणित्रैलोक्येविचरंतिते यानिचात्यंतघोराणितैरक्षास्मांस्तथाभुवं २४ खड्गशूलगदा
दीनियानिचास्त्राणितेंबिके करपल्लवसंगीनितैरस्मान्रक्षसर्वतः २५ ऋ उ च एवंस्तुतासुरैर्दिव्यैःकुसुमैर्नंदनोद्भवैः अर्चि
तांजगतांधात्रीतथागंधानुलेपनैः २६ भक्त्यासमस्तैस्त्रिदशैर्दिव्यैर्धूपैस्तुधूपिता प्राहप्रसादसुमुखीसमस्तान्प्रणतान्सुरान् २७

प्रकारेणावारक्षेत्यर्थः २५ नंदनोद्भवैर्देवोद्यानजातैः गंधैः श्रीरागादिभिः अनुलेपनैः श्रीखंडादिभिः सा जगतां धात्री विश्वजननी २६ न केवलमर्चिता धूपिता
च दिव्यैर्मनोहरैर्धूपैः सर्वसुरप्रधानत्वात् स्तुतिः शक्रेणैव कृता अन्ये सुराः स्तुतावनुसर्तारः अतस्तेषामौपचारिकं स्तुतिकर्तृत्वमादाय सुरैरिति बहुवचने
अन्यथानेकसुरस्वरत्वात् । एककारणाशक्तिनिर्णयो न स्यात् प्रस्तुतकोलाहलवशादेकस्यापि शक्रस्यार्थप्रतीतिर्न स्यात् गुणकर्मानुरूपा वा प्रस्तुतिर्न सद्गुणा राम
यथार्थरूपा नेनादिकेषु सर्वकर्तृकं विरोधाभावात् सपदि च सर्वैरेव स्तुतिः कृता त्यक्त्वाग्रहः नीहीशाहेत्यादौ एकवचनप्रयोगोऽस्मत्कृतः सुरगणाः सेन्द्रह परो जयः २७

हेसर्वेत्रिदशाःअस्मत्तोस्मात्सकाशात्स्म वद्भिरभिवांछितंव्रियतां अतिप्रीत्याप्रीत्यतिशयेनअतिप्रीतेतिवापाठः २८ अपरमन्यत्कर्त्तव्यंदुष्क
रंयत्तन्निवेद्यतां॥ अयंश्लोकःक्वाचित्कः २९ यत्कर्त्तव्यंतत्त्वयासर्वंकृतंयद्यस्मादयंत्वयानिहतः एतावतैवत्वयासर्वंकृतं ३० अस्माकमिति
चतुर्थ्यर्थेषष्ठीनोस्मभ्यंयदिवरोदेयःतर्ह्यस्माकंपरमापदोहिंसेथाइत्यन्वयःहिंसेथाइतिहिंसिधातुर्लुदादिगणोपिपठ्यतेतेनआत्मनेपदमितिकेचित् रुदा
दिगणस्यस्यपरस्मैपदित्वात्हिंस्याइतिस्यात्कथंचित्---नेपदानयनेपिहिंसीथाइतिस्यात्केचित्तुअदादिगणस्यस्यहिंसेथाइतिवदंतितन्नुच्छंअदा

वियतांत्रिदशाःसर्वैयदस्मत्तोभिवांछितं ददाम्यहमतिप्रीतास्तवैरेभिःसुपूजिता २८ महिषोयंमहावीरोनिहतश्चरणोमया कर्त्तव्यमप
रंयच्चदुष्करंतन्निवेद्यतां २९ देवाऊचुः भगवत्याकृतंसर्वंनकिंचिदवशिष्यते यदयंनिहतःशत्रुरस्माकंमहिषासुरः ३० यदिवापिव
रोदेयस्त्वयास्माकंमहेश्वरि संस्मृतासंस्मृतात्वंनोहिंसेथाःपरमापदः ३१ यश्चमर्त्यःस्तवैरेभिस्त्वांस्तोष्यत्यमलाननेशुचिरेकमनाःशा
न्तोभक्त्यात्रिभुवनेश्वरि ३२ तस्यवित्तर्द्धिविभवैर्धनदारादिसंपदां वृद्धयेस्मत्प्रसन्नात्वंभवेथाःसर्वदांबिके ३३ ॥

दिप्रभृतिभ्यःशपइतिशपोलुकिकृतेविधिलिङियात्मनेपदमध्यमपुरुषैकवचनेहिंसीथाःइत्येवस्यात्नहिंसेथाइतिहिंसीयाइत्यपिक्वचित्पाठःहिं
सेर्णिचवतआत्मनेपदंलिङियोलिङ्क्षोदसादित्वात्तिवोल्लोपःहिंसेथाइतिकेचित्।हिंसेइतिसंबोधनंथाइत्यर्थइतिवा ३१ तत्रपरेयोमर्त्यःमरणा
धर्मामनुष्यःएभिःपूर्वोक्तैःस्तवैःस्तोत्रैःत्वांस्तोष्यति तस्यवित्तंवेदनंज्ञानंऋद्धिःरूपवयोविभवःऐश्वर्यंतैःकृत्वाधनदारादिसंपदांवृद्धयेउपचययास्मा
कंप्रसन्नासतीत्वंसर्वदाभवथाइत्यन्वयः अथवावित्तंगजमंतर्धनंऋद्धिःसमृद्धिःविभवःभोगःतैःधनदारादिसंपदांवृद्धयेभवेथाः।वित्तादिभिर्धनादी
नांवृद्धिर्भवति।अर्थैर्यानिबध्यंतेगजैरिवमहागजानित्यायात् ३३

इत्युक्तप्रकारेण जगतः आत्मनश्चार्थे भद्रं कल्याणं कलयति परिच्छेदयतीति भद्रकाली अंतर्हिता अदृश्या बभूव ३४ हे पृथिवीपते संभूता आदि
भूतान — तान्यत्रैव प्रमितव्यं पूर्वे प्रतिपादितस्वात्मविरोधत्वात् इति हासांतरं सूचयति पुनरिति त्रैलोक्यस्य हितमिच्छतीति ३५ गौरीदेहे प्र
वेती शरीरे आसनमासो वस्थितिर्यस्याः सा गौरीदेहा सा गृहीतगौरीशरीरेत्यर्थः अथवा गौर्या देहः शरीरकोश एव देहो देहकारणं यस्याः सा गौरी
देहा शाकपार्थिवादित्वान्मध्यमपदलोपो समासः अथवा गौरीमहादेवात् समुद्भूता गौरी से च देहो यस्याः सा गदितमाहात्म्या देवी गृहीतदेहासती

ऋषिरुवाच इति प्रसादिता देवैर्जगतोर्थे तथात्मनः तथेत्युक्त्वा भद्रकाली बभूवांतर्हिता नृप ३४ इत्येतत्कथितं भूप संभूता सा यथा पु
नः पुरा देवी देवशरीरेभ्यो जगत्त्रयहितैषिणी ३५ पुनश्च गौरीदेहात् सा समुद्भूता यथाभवत् वधाय दुष्टदैत्यानां तथा शुंभनिशुंभयोः
३६ रक्षणाय च लोकानां देवानामुपकारिणी तच्छृणुष्व मयाख्यातं यथावत्कथयामि ते ३७ इति श्रीमार्कंडेयपुराणे सावर्णिके
मन्वंतरे देवीमाहात्म्ये शक्रादिस्तुतिर्नाम चतुर्थोध्यायः ४ ऋषिरुवाच पुरा शुंभनिशुंभाभ्यामसुराभ्यां शचीपतेः त्रैलोक्यं यज्ञभागाः
हृता मदबलाश्रयात् १

यथा समुद्भूता भवत् तच्छृणु त्रिषितयान्निमेणान्वयः देहस्य हेतुः सा हेतुर्यायेति ३६ तच्छृणुष्व मयाख्यातमित्येको वा काकार्थः तेनुभ्यं यथावत्कथयामीत्यप
रः ३७ इति श्रीरामाश्रमविरचितायां देवीमाहात्म्यटीकायां चतुर्थोध्याय ४ इदानीं देव्या माहात्म्यांतरमाचिख्यासुः अनंतराध्यायसूचितमितिहासम
वतारयति ऋषिरुवाच असुराभ्यां दनुजाभ्यां तथा च वामनपुराणे तस्याः पुत्रत्रयं जज्ञे महस्त्राह्याद्बलाधिकं ज्येष्ठः शुंभ इति ख्यातो निशुंभश्चापराम्
रः ततीयो नमुचिर्नाम महाबलपराक्रमः शचीपतेरिंद्रस्य मदो गर्वः बलं शक्तिः तयोराश्रयात् १ ॥

देवीटी० २८

२९

सूर्यस्यभावःसूर्यतातांविलक्षणामधिकारंऐंदवमिंदुसंबंधिनं कौवेरमधिकारमथयाम्यमधिकारंवरुणस्यचाधिकारंकृतवंतौतावेवसूर्य
निशुंभौसूर्यत्वंचक्रतुःसूर्यइवाचरतः इंद्रोकुवेरस्ययमस्यावरुणस्यचाधिकारंस्वयंचक्राते २ पवनर्द्धिंवायोरधिकारंततोनंतरंदेवीसंस्म
रंत्यपराजिता ३ निशृष्टाज्ञत्वायोवननाशलक्षणादशाअवस्थायेषांदेवानांतेत्रिदशाःसंस्मरंतिस्मृतवंतःचिरातीतार्थेपित्रिषुवर्तमानतयाज्ञा
प्यते ४ कथंसंस्मरंतीत्यपेक्षायामाह तयेतिवरस्यस्वरूपमाहयथेति आपत्सुस्मृताहेतात्क्षणाद्भवतामखिलाःपरमापदोनाशयिष्यामि

तावेवसूर्यतांतद्वदधिकारंतथैंदवं कौवेरमथयाम्यंचचक्रातेवरुणस्यच २ तथैवपवनर्द्धिंचचक्रतुर्वह्निकर्मच ततोदेवाविनिर्धूता
भ्रष्टराज्याःपराजिताः ३ हृताधिकारास्त्रिदशास्ताभ्यांसर्वेनिराकृताः महासुराभ्यांतांदेवींसंस्मरंत्यपराजितां ४ तयास्माकंवरोदत्तो
यथापत्सुस्मृताखिलाः भवतांनाशयिष्यामितत्क्षणात्परमापदः ५ इतिकृत्वामतिंदेवाहिमवंतंनगेश्वरं जग्मुस्तत्रततोदेवींविष्णु
मायांप्रतुष्टुवुः ६ देवाऊचुः नमोदेव्यैमहादेव्यैशिवायैसततंनमः नमःप्रकृत्यैभद्रायैनियताःप्रणताःस्मतां ७

राम

त्वुवुः ५ तत्रहिमवतिविष्णुमायांत्रिविधपरिच्छेदरहितांमायामित्यर्थः भक्तिश्रद्धातिशयलक्षणःप्रशाह्वेनयोत्पनेस्तुतौ ६ देव्यैद्योतनशीलायैमहत्तोदेवा
दीनपिदेवयतिसर्गादिभिर्व्यवहारयतीतिमहादेवीशिवंकल्याणंतद्धेतुत्वात्शिवातस्यैप्रकृत्यैमूलप्रकृतिरूपायैसत्त्वरजस्तमसांसाम्यावस्थायैप्र
कृतिःसर्वशक्तिरूपातस्यैइत्यर्थःभद्रमखिलप्राणिगणरक्षणंकरोतीतिभद्रास्थितिशक्तिस्तस्यैअथवाभद्रंकल्याणंतद्योगात्हानाद्वाभद्रा नियताश्चित्ते
प्रणिधानभाजोनियमयुक्ताःसंतोवास्मोतेवास्मेतिपादपूरणेस्मइत्यर्थेवातांजगद्धेतुत्वेन
प्रसिद्धांप्रणताःस्मइत्यर्थः ७

राम
२८

रुद्रस्येयंरौद्रीइंद्राणांपरिणाममकर्कशंसंहृतिरूपंकर्मास्याअस्तीतिरौद्रीअर्शआदिभ्योऽच्मत्वर्थीयोरौद्रीतिस्मात् तस्यैसंहृतिशक्त्यैइत्यर्थः नित्यायैका
लानवच्छिन्नायैगौर्यैगौरवर्णायैधात्र्यैजगत्पोषकार्यै जगद्धारणशीलायैवानमोनमइतिभक्त्यतिशयेवीप्साज्योत्स्नायैपूर्णचंद्रमंडलमरीचिरूपा
यैइंदुरूपिण्यैज्योत्स्नाश्रयचंद्रमंडलरूपधारिण्यैअतएवसुखायैसुखदायिन्यैपरमानंदमय्यैवा ८ कल्याण्यैकल्याणकारिण्यैकल्याणगु
णभक्तायैवावृद्ध्यैउपचयकारिण्यैसिद्ध्यैअणिमादिरूपायैकूर्म्यैकूर्मरूपिण्यैकूर्म्यैपदस्यानेकूर्मइतिक्विपापदकल्पितमिति तत्रप्रणताःसंबो

नमोरौद्र्यैनित्यायैगौर्यैधात्र्यैनमोनमः ज्योत्स्नायैचेंदुरूपिण्यैसुखायैसततंनमः ८
कल्याण्यैप्रणतावृद्ध्यैसिद्ध्यैकूर्म्यैनमोनमः नैरृत्यैभूभृतांलक्ष्म्यैशर्वाण्यैतेनमोनमः ९

नमोनमः कूर्मइत्यपपाठः अन्यत्रकल्याण्यैप्रणताःस्म वृद्ध्यैकूर्म्यैनमोनमइतियोजना अयमेवपाठःसमीचीनइतिप्रतिभाति अन्यथाउपपदविभक्तेःका
रकपदविभक्तिर्बलीयसीतिन्यायेनकल्याण्याइतिद्वितीयोचितेचस्यात् नानमःस्वाहेत्यादिनाचतुर्थी नैरृत्यैअसुरशक्त्यैनिवृत्तेरियंनैरृतीत्य
त्रनियइ निरृतिपदस्यासुरोपलक्षणत्वात् केचित्तुनिरृतिपदंलक्ष्मीवाचकं ततःस्वार्थेअण्लक्ष्मीरूपायैइत्यर्थः भूभृतांपृथिवीधराणांमेर्वादि
पर्वतानांवालक्ष्म्यैश्रियैशर्वाण्यैशिवधर्मिण्यैइंद्रवरुणभवशर्वेत्यादिनाङीषानुगागमौशर्वस्यस्त्रीशर्वाणीत्यर्थःतेतुभ्यं ९

देवीटी. २९

19

दुर्गायै दुरधिगमायै गम्यर्थानां ज्ञानार्थत्वात् दुर्गे संकटे पारयति पालयतीति वा दुर्गं पारः परिच्छेदो यस्याः देशकालाद्यनवच्छिन्नत्वादिति वा दुर्गं
संसारात्पारयति पारं करोतीति वा समस्तेभ्यो दुर्गेभ्यः पारभूता वा दुर्गपारा तस्यै सारो बलं तद्योगित्वात् सर्वश्रेष्ठायै वा सर्वकारिण्यै सर्वजनने स्वतं
त्रायै सर्वकारणशीलायै वा सर्वकारिणीति ख्यातिप्राणः संबोधनरूपत्वे हे सर्वकारिणि दुर्गादिरूपायै तुभ्यं सततं नमः इति योजनीयं ख्याति
र्यथार्थज्ञप्तिः प्रकृतिपुरुषविवेकज्ञानं तद्रूपायै वा कृष्णायै कृष्णायै कृष्णवर्णायै धूम्रवर्णाभधारिण्यै १० ब्रह्मविद्यारूपं संसारतापोच्छेदहेतुः अति
रौद्रं संसारहेतुभूतमविद्यात्मकं च रूपं यस्याः सा अतिसौम्यातिरौद्रा तस्यै नताः संतो नमो नमः कुर्म इत्यध्याहारः नता इति पदस्यानेन नमः पदं क्रियते इत्यपतेः ज
गत्प्रतिष्ठायै जगदधिष्ठानरूपायै देव्यै देवशक्त्यै कृत्यै समस्तपोयागादिक्रियारूपायै एवमुक्तनामप्रसिद्धायै देव्यै मानसो वाचिकः कायिकः प्रणाम

दुर्गायै दुर्गपारायै सारायै सर्वकारिणि ख्यात्यै तथैव कृष्णायै धूम्रायै सततं नमः १० अतिसौम्यातिरौद्रायै नमस्तस्यै नमो नमः नमो जग
त्प्रतिष्ठायै देव्यै कृत्यै नमो नमः ११ या देवी सर्वभूतेषु विष्णुमायेति शब्दिता नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमो नमः १२ ॥ ॥

स्त्रिविध उक्तः ११ सर्वप्राणिषु या प्रसिद्धा विष्णुमाया मूलविद्या विष्णोरपि मोहनरूपेति किंचित् इति शब्दः स्वरूपप्रदर्शनार्थः शब्दिता सर्वागमेषु प्रति
पादिता तस्यै नमः इत्यन्वयः विष्णुमाया हि सात्त्विकराजसतामसतया त्रिधा भिद्यत इति तत्परामर्शकं तस्यै पदं त्रिरभ्यस्यते नमः पदं तु प्रसादने संभ्रमे वा
पुनः पुनरुच्यते तेन न दोषः उक्तं चापि विषादे विस्मये हर्षे खेदे दैन्ये वधारणे प्रसादने संभ्रमेपि द्विस्त्रिरुक्तं न दुष्यति अथवा त्रिः प्रणामने महाफलमिति त्रि
र्नमस्कारः कायिकवाचिकमानसिकनमस्कारत्रयप्रदर्शनार्थं वा एवमितरत्रापि १२

राम
२९

चेतनंनातःकरणाद्वृत्तिःसर्वलोकेचैतन्यरूपेणाव्यवस्थितात्कथ्यते तस्यैत्रिविधोनमस्कारः १३ बुद्धिरंतःकरणंसदसद्विचारव्यापृता १४ नि
द्रानिरिंद्रियप्रदेशोमनोलयःसर्वेंद्रियाणांविश्रामरूपोभुक्तपीताहारपरिपाकशक्तिरितिकेचित् १५ पार्थिवधातुक्षयकृतोवसादःक्षुद्व्य
वहारकारणंवाक्षुधा १६ छायाशोभाकांतिर्दीप्तिश्छविरित्यभिधानात् शोभात्मिकेतिकेचित्स्थानपाभावरूपेत्यन्ये १७ शक्तिःसामर्थ्यमुत्सा
होवाशिवस्यात्मस्वरूपाशक्तिर्वा १८ तृष्णानात्मीयवस्तुस्वीकारेच्छार्थलिप्साच १९ क्षांतिःशक्तोप्यन्यामपिपरकृतापकारसहनं २० जाति

यादेवीसर्वभूतेषुचेतनेत्यभिधीयते नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः १३ यादेवी॰ बुद्धिरूपेण॰ नमस्तस्यै॰ १४ यादेवी॰
निद्रारू॰ नमस्तस्यै १५ यादेवी क्षुधारू नमः १६ यादेवी छायारू नमस्तस्यै १७ यादेवी शक्तिरू नमस्तस्यै १८ यादेवी।
तृष्णारू नमः १९ यादेवी क्षांतिरू नमस्तस्यै २० यादेवी॰ जातिरू नमस्तस्यै २१ यादेवी लज्जारू नमः २२ यादेवी शां
तिरू नमस्तस्यै २३ यादेवी श्रद्धारू नमस्तस्यैनमस्तस्यैनमस्तस्यैनमोनमः २५

जगदुत्पादनंअनेकेषुदेहेषुएकाकारव्यवहारसाधनंब्राह्मणत्वादिसामान्यंवाजातिः शुद्धसिद्धासामान्येमालतीगोत्वजन्मरित्यभिधानात्सा एकाकाराभव
तिबुद्धिर्यतःसाभवेज्जातिः २१ लोकव्यवहारपालयित्रीअकार्यनिमित्तमन्यःतःसंकोचोवालज्जाअकरणीयाप्रवृत्तिर्वास्वकार्यविषयज्ञानाद्वीर्वा
२२ अंतरिंद्रियनिग्रहःशांतिः २३ गुरुवेदवाक्योविश्वासःश्रद्धासकलजनेषुसाधारणानुकंपावासाहित्यपरिरतिशयभावानाबुद्धिर्वा तथाचदेवलः।सांगुरवा
ह्यानिसंप्रीतिरर्थिनांदर्शनेदया सत्कृतिस्थानष्टपाचसाश्रद्धापरिकीर्तिता २४

कांतिः कमनीयताप्रतिपादयित्री कुसुमशरश्रीनिशोभा वा तदुक्तं शोभैव तरुस्वमशरेणाघ्रिता कांतिरुच्यते कांतिमेवातिविस्तीर्णां दीप्तिमिच्छं
तिसूर्यादिति २५ लक्ष्मीर्धनादिसंपत्पुराणपुरुषश्रमापिनी वा २६ हानिर्जीविकाप्रवृत्तिर्वा २७ विपन्नावस्थादीनताधृतिः २८ स्मृतिरनु
भवव्यतिरिक्तं ज्ञानं २९ सर्वसत्त्वानुकंपा दया परदुःखपरिहारेच्छा निरुपाधिकेच्छा वा ३० अनाधिगतानामभिलाषस्तुष्टिः समस्तवस्तुष्वनाकांक्षा
वा ३१ अदृष्टार्थसाधनसामर्थ्यं पुष्टिः ३२ देहाधिष्ठात्री ब्राह्मणादिवर्णाभिमानिनी देवता वा ३३ आसमंतादिति प्रत्ययो भ्रांतिः ३४ अखिलेषु

यादेवी कांतिर् नमस्तस्यै २५ यादेवी लक्ष्मीर् नमस्तस्यै २६ यादेवी वृत्तिर् नमः २७ यादेवी धृतिर् नमस्तस्यै २८ यादेवी।
स्मृतिर् नमस्तस्यै २९ यादेवी दयार् नमः ३० यादेवी तुष्टिर् नमस्तस्यै ३१ यादेवी पुष्टिर् नमस्तस्यै ३२ यादेवी मातृर्।
नमः ३३ यादेवी भ्रांतिरूपेण संस्थिता नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमस्तस्यै नमो नमः ३४ इंद्रियाणामधिष्ठात्री भूतानां चाखिलेषु या॥
भूतेषु सततं तस्यै व्याप्त्यै देव्यै नमो नमः ३५ चितिरूपेण या कृत्स्नमेतद्व्याप्य स्थिता जगत् नमस्तस्यै ३६ ॥

समस्तेषु भूतेषु प्राणिषु इंद्रियाणां वाक्पाणिपादपायूपस्थाख्यानां कर्मेंद्रियाणां घ्राणरसनचक्षुःश्रोत्रत्वग्मनसां ज्ञानेंद्रियाणां चाधिष्ठात्री प्रवृत्ति
निवृत्तिकारणं तस्यै व्याप्त्यै देव्यै विभवैकस्वभावायै त्रिविधपरिच्छेदशून्यायै ब्रह्मशक्त्यै इत्यर्थः व्याप्तिदेव्यै इति पाठे समस्तजनेषु व्याप्तिर्यस्याः सा चासौ
देवी चेति व्याप्तिदेवी तस्यै ३५ चितिः प्रत्यक्चैतन्यं तद्रूपेण एतत्कृत्स्नं जगद्व्याप्य स्थिता समस्तस्य जगतः सत्तास्फूर्तिप्रदत्वेन तादात्म्यसंबंधेन व्याप्तिरेकेन
न मे भवतीति चेतन्न व्याप्तिः सर्वैरंगीकार्यां अन्यथा तेनान्यमेव धाभावेन सत्तास्फूर्त्योरभावात् शशविषाणतुल्यतास्यादिति भावः ३६

सुरैः देवैः पूर्वंमहिषासुरकालेऽभीष्टसंश्रयात्अभिमतलाभहेतोः अभीष्टसंश्रयेतिपाठेदेवीविशेषणं दिनेषु पूर्वकालेषुप्रतिदिनंवानोऽस्माकं
शुभानिमंगलानिभद्राणिसुखानिशुभानिभद्राणिनिरतिशयकल्याणानिवाभद्रशब्दोत्रउत्कर्षवचनः यथा भद्रंभद्रंवितरभगवन्श्रेयसेमं
गलायेति ३७ सांप्रतंचेदानीमपियाईश्वरीउद्धतैर्दैत्यैस्तापितैरस्माभिर्नमस्यतेस्तूयते भक्त्याविनम्रामूर्तयोयेषांतैः नमस्यतीतिनमोवरि
वश्चित्रङःक्यजितिकर्मणिलट् ३८ एवमुक्तरीत्यास्तवादियुक्तानांदेवानांस्तवाभियुक्तानामितिक्वचित्पाठः तत्रसमीपप्रदेशे। अथवासमस्तार्थ

स्तुतासुरैः पूर्वमभीष्टसंश्रयात्तथासुरेंद्रेणदिनेषुसेविता करोतुसानःशुभहेतुरीश्वरीशुभानिभद्राण्यभिहंतुचापदः ३७ यासां
प्रतंचोद्धतदैत्यतापितैरस्माभिरीशाचसुरैर्नमस्यते याचस्मृतातत्क्षणमेवहंतिनः सर्वापदोभक्तिविनम्रमूर्तिभिः ३८ ऋ
षिरुवाच॥ एवंस्तवाभियुक्तानांदेवानांतत्रपार्वती स्नातुमभ्याययौतोयेजाह्नव्यानृपनंदन ३९ साब्रवीत्तान्सुरान्सुभ्रूर्भ
वद्भिःस्तूयतेऽत्रका शरीरकोशतश्चास्याः समुद्भूताब्रवीच्छिवा ४० ॥

षष्ठीदेवेषुस्तवादियुक्तेष्वसत्सुतत्रपार्वतीगंगायास्तोयेस्नातुमभ्याययाविस्मत्तवयः अथवाऽनादरेषष्ठी देवाननादृत्या गतेत्यर्थः। यतःसागंगाशंभो
र्जलमयीमूर्तिःसर्वेषुरपूज्येतिवदंति ३९ शोभनेभ्रुवौयस्याः सातान्सुरानत्रप्रदेशेभवद्भिःकास्तूयतेइत्यपृच्छत् तांतस्याःसुरान्पृच्छंत्याःशरीरकोशात्
अन्नमयप्राणमयमनोमयविज्ञानमयानंदमयात्मककोशात् तालव्यशकारपाठेशरीरावरणात्कंचुकादित्येके शरीरावयवसमुदायादित्यन्ये ४०

समस्तैर्मिलितैः समेतैरितिवापाठः ४१ यद्यस्माच्छरीरकोशाद्विःसृता ततस्तस्मात्कौशिकीतिवं स्वेतास्मालोकेषुगीयते इत्यन्वयः कौशिकातितालव्याद्
वशकारःमूर्धन्यषकारवत: - - - - - - - - - - कुशब्दात् कोषेभवा कौषिकीतिव्युत्पादनेश्शेषादरादिनाभिन्द्यति ४२ सापूर्वंत्वपार्वत्य
पिकृष्णाभूत् ४३ ततोहेतोसंदनंतरंवापरंश्रेष्ठसौदर्यधारयतीमंबिकांकौशिकींचंडोमुंडश्चददर्श ४४ कर्मणायमभिप्रैतिसंप्रदानमित्यत्रक्रि
याग्रहणंकर्तव्यमित्युक्तंतेनक्रियायामभिप्रैतितस्यापिसंप्रदानसंज्ञत्वात् सुंभायेतिसंप्रदानेचतुर्थीआख्यानक्रियया प्राप्यमाणत्वात् ४५

स्तोत्रं समेतान्क्रियते सुंभदैत्यानिराकृतैः दैवैःसमस्तैःसमरेनिसुंभेनपराजितैः ४१ शरीरकोशाद्यत्तस्याःपार्वत्यानिःसृतांबिका कौशिकी
तिसमस्तेषुततोलोकेषुगीयते ४२ तस्यांविनिर्गतायांतुकृष्णाभूत्सापिपार्वती कालिकेतिसमाख्याताहिमाचलकृतालया ४३ ततों
बिकांपरंरूपंबिभ्राणांसुमनोहरं ददर्शचंडोमुंडश्चभृत्योसुंभनिसुंभयोः ४४ ताभ्यांसुंभायचाख्याताअतीवसुमनोहरा काप्यास्तेस्त्री
महाराजभासयंतीहिमाचलं ४५ नैवतादृक्कचिद्रूपंदृष्टंकेनचिदुत्तमं ज्ञायतांकाप्यसौदेवीगृह्यतांचासुरेश्वर ४६ स्त्रीरत्नमतिचार्वं
गीद्योतयंतीदिशस्त्विषा सातुतिष्ठतिदैत्येंद्रतांभवान्द्रष्टुमर्हति ४७ यानिरत्नानिमणयोगजाश्वादीनिवैप्रभो त्रैलोक्येतुसमस्तानिसांप्रतं

तादृग्रूपंक्वचिदपिकेनविदपिनदृष्टंएवशब्दोवधारणेनदृष्टमेवेत्यर्थः अपिशब्दस्त्वर्थे ४६ स्त्रीरत्नंरत्नमास्त्री नैसांप्रतंगृहे ४८
त्रजहल्लिंगत्वात्तुसकालिंगत्वेचार्वतिरमणीयमंगयस्याःसा ४७ रत्नानिस्वजातिश्रेष्ठानिमणयोवज्रादयःगजाश्वमादौयेषांतानिवस्तू
निभांतिशोभंते।सांप्रतंतानितेगृहेइतिक्रियाध्याहारेणान्वयः ४८

गजरत्नमुत्तमगजः समानीतः। अर्थात्त्वया पारिजाततनामा तरुः पारिजाततरुरिति मध्यमपदलोपी समासः ४९ विमानं व्योमयानं हंससंयुक्तं हंसैरुह्य-
मानं यद्देवस्य ब्रह्मणो रत्नभूतमासीत्। एतत्त्वया गगने हारि नीतं संनिष्ठति। तादृशस्य विमानस्य नादरेण गगने स्थित्या सम्पद्भिः परमकाष्ठाप्राप्तत्वं
सूचितं कथंभूतं विमानमद्भुतं अथ वा यस्मात्त्वं वरप्राप्तिर्लास्येव वेधसो विमानमिहानीतमित्यनेनाद्भुतमाश्चर्यं ५० महापद्मनामा निधिः कान्ता किंज-
ल्किनी मल्लानकेसरा सुलक्षकेसरकुङ्कुमा वा ददौ। अर्थात्तुभ्यं सर्वदैवाम्लाना नीलपंकजा मिषयस्याः ५१ स्यंदनवरो रथमुख्यः प्रजापतेः ब्रह्मणः दक्षस्येत्यन्ये ५१

ऐरावतः समानीतो गजरत्नं पुरंदरात् पारिजाततरुश्चायं तथैवोच्चैःश्रवा हयः ४९ विमानं हंससंयुक्तमेतत्तिष्ठति तेंगने रत्नभूतमिहानीतं यदा-
सीद्वेधसोऽद्भुतं ५० निधिरेष महापद्मः समानीतो धनेश्वरात् किंजल्किनीं ददौ चाब्धिर्मालामम्लानपंकजां ५१ छत्रं ते वारुणं गेहे कांचनस्रावि ति-
ष्ठति तथायं स्यंदनवरो यः पुरासीत्प्रजापतेः ५१ मृत्योरुत्क्रान्तिदा नाम शक्तिरीश त्वयाहृता पाशः सलिलराजस्य भ्रातुस्तव परिग्रहे ५३ निशुम्भ-
स्याब्धिजाताश्च समस्ता रत्नजातयः वह्निरपि ददौ तुभ्यमग्निशौचे च वाससी ५४ एवं दैत्येन्द्र रत्नानि समस्तान्याहृतानि ते स्त्रीरत्नमेषा कल्याणी
त्वया कस्मान्न गृह्यते ५५

उत्क्रान्तिं मरणं ददातीत्युत्क्रान्तिदा हे ईश शक्तिर्भ्रातुः परिग्रहे स्वीकारे परिगृह्यतेऽनेनेति परिग्रहो हस्तस्तत्र वा तिष्ठतीति शेषः ५३ अब्धौ समुद्रे जाता उत्पन्ना यानि
सुम्भस्य नान्यस्येत्यर्थः वाससी परिधानकवरणवस्त्रे अग्निरेव शौचं नैर्मल्यकरणं ययोः अग्निशौचे अग्निना वा शौचं पावित्र्यं ययोः अग्निरिव शौचं ययोरिति वा
अग्निवन्निर्मले भवतः न दह्येते चेत्यर्थः ५४ ते त्वया षष्ठी चतुर्थ्याहितानीति सूत्रेण आदेशविधानात् तृतीयायामपि क्वचिदादेशः तृतीयार्थे भवति रूपकमस्य
यं वा ५५

देवी टी. देव्याइति चतुर्थ्यर्थेषष्ठी देव्याःसमीपेवा ५६ साऽर्थाहेतानिचसर्वे चंडमुंडवचनं ईहंस्तस्य च कार्यं करणीयं लघु शीघ्रं यथा स्यात् ५७ सु
३२ ग्रीवःशैलस्योत्कृष्टप्रदेशे अतिमनोहरे यत्र सा आस्ते तत्र गत्वा ततस्तदनंतरं देवीं श्लक्ष्णां मृदुलकोमलं मनोहरं वा यथा मधुरया मृष्टया गिरा प्राह ५८ त्रैलो
क्ये परमेश्वरस्त्वत्सकाशं त्वत्समीपं प्रेषितः मत्तः इह स्थाने त्वत्सकाशमागत इति काकाक्षिवन्न्यायेन त्वत्सकाशपदस्य उभयत्र योजनं ५९ नव्याहताज्ञाय

ऋषिरुवाच निशम्येति वचः शुंभः स तदा चंडमुंडयोः प्रेषयामास सुग्रीवं दूतं देव्या महासुरं ५६ इति चेति च वक्तव्या सा गत्वा वचनान्मम य
था चाभ्येति संप्रीत्या तथा कार्यं त्वया लघु ५७ स तत्र गत्वा यत्रास्ते शैलोद्देशेऽतिशोभने तां च देवीं ततः प्राह श्लक्ष्णं मधुरया गिरा ५८ दूत उ
वाच देवि दैत्येश्वरः शुंभस्त्रैलोक्ये परमेश्वरः दूतोऽहं प्रेषितस्तेन त्वत्सकाशमिहागतः ५९ अव्याहताज्ञः सर्वासु यः सदा देवयोनिषु नि
र्जिताखिलदैत्यारिः स यदाह शृणुष्व तत् ६० मम त्रैलोक्यमखिलं मम देवा वशानुगाः यज्ञभागानहं सर्वानुपाश्नामि पृथक्पृथक् ६१ त्रैलो
क्ये वररत्नानि मम वश्यान्यशेषतः तथैव गजरत्नं च हृतं देवेन्द्रवाहनं ६२ राम

स्य देवयोनिषु विद्याधरादिषु निर्जिताखिलदैत्यारियो देवास्तेन शृणुष्वाकर्णय ६० वशाः स्वाधीनाः अनुगाः अनुचरास्तान् विधायिनो वा वशानुगाः अनु राम
गाः स्वेच्छया उपाश्नामि समीपे भक्षयामि पृथक्पृथक् इंद्रादिभेदेन ऐंद्रादिरूपाद्वा ६१ अशेषतः अशेषाणि वररत्नानि नानादिग्देशप्रसिद्धानि मम वश्या ३२
नीत्यनुषज्यते कृत्वेत्याद्यग्रिमेण योजनीय ६२ ॥ ॥

उच्चैःश्रवसशब्दोवाचकोस्यास्तीतिमत्वर्थीयाचप्रत्ययेनोच्चैःश्रवसशब्दमकारांतंआकाशस्थैर्दिवौकैसैरितिहारिवंशस्थदिवौकसशब्दंवदुच्चैःश्रवसंज्ञाशब्देन
बहुव्रीहिर्जर्वतितन्मंदंमत्वर्थीयाच्प्रत्ययेनैवबहुव्रीह्यर्थस्यलब्धत्वात्॥ तस्मात्पृषोदरादित्वाद्वोदसत्वाद्वाकारांततौ अश्वरत्नंदेवेंद्रेणाद्दत्तत्वादेवंशातं
चारयित्वा ऽस्मनोरक्षार्थममरैः प्रणिपत्यसमर्पितमित्यन्वयः ६३ रत्नभूतानिवस्तूनिपानिमय्येवशामानिभूतानिस्थितानिहेशोभनेशोभनदेहे ६४
अस्मदोर्द्वयोश्चैकस्मिन्नपिस्युर्भवयमितिबहुवचनं अन्यात्तुरसाहित्येनवाउपागच्छाश्रय ६५ भजाश्रयउरुर्विक्रमोविक्रमातिशयभाजं चपलस्व

क्षीरोदमथनोद्भूतमश्वरत्नंममामरैः उच्चैःश्रवससंज्ञंतत्प्रणिपत्यसमर्पितं ६३ यानिचान्यानिदेवेषुगंधर्वेषूरगेषुच रत्नभूतानिभूतानि
तानिमय्येवशोभने ६४ स्त्रीरत्नभूतांत्वांदेविलोकेमन्यामहेवयं सात्वमस्मानुपागच्छयतोरत्नभुजोवयं ६५ मांवाममानुजंवापिनिशुंभ
मुरुविक्रमं भजत्वंचंचलापांगिरत्नभूतासिवैयतः ६६ परमैश्वर्यमतुलंप्राप्स्यसेमत्परिग्रहात् एतद्बुद्ध्यासमालोच्यमत्परिग्रहतांव्रज ६७
इत्युक्तासातदादेवीगंभीरांतःस्मिताजगौ दुर्गाभगवतीभद्रायेयेदंधार्यतेजगत् ६८ श्रीदेव्युवाच सत्यमुक्तंत्वयानात्रमिथ्याकिंचित्त्व
योदितं त्रैलोक्याधिपतिःशुंभोनिशुंभश्चापितादृशः ६९ ॥

भावोऽपांगोयस्याःवैप्रसिद्धौ ६६ प्राप्स्यसेइत्यात्मनेपदंपरस्मैपदित्वाद्धातोःसंगतेनथार्थंतर्भावितण्यर्थत्वात्कर्मकर्तर्यात्मनेपदे मयात्वमैश्वर्यंप्रापयितव्यासीत्यर्थः
मत्परिग्रहात्मदाश्रयणात्॥ एतद्बुद्ध्यातःकरणेनसमालोच्यविचार्यमत्परिग्रहतांममपत्नीत्वं ६७ गंभीरश्चांतःअभ्यंतरेस्मितमीषद्धास्यंयस्याजगौउवाच
भगवतीश्वर्यमाहात्म्यातिशयतात्रयमत्यंतोत्कर्षप्रतिपादनाय ६८ अत्रस्यानेगुणवर्णनेवामिथ्याकिंचित्त्वोदितमितिसत्यतायादार्ढ्यप्रतिपाद्यते ६९

देवी टी·
३३

33

किंचिदितिवाक्यांतरारंभेअत्रस्थानेपरिग्रहेवावक्तंकल्पितंतन्मिथ्याकथंक्रियतेअपितुनक्रियतेइत्यर्थःअल्पबुद्धित्वादितिपरिहासोक्तिः ७० काचित्प्रतिज्ञेत्याकां
क्षायामाह संग्रामेयोमामितिअनेनप्रकारेणजयतिअभिभवतिसंग्रामे बलदर्पवद्दर्पाभिमानंशमयतिप्रतिबलःसमानसामर्थ्यःपूर्वपूर्वाभावेसतीतिभावः
७१ तत्तस्मादत्रशुंभआगच्छतुविवाहंकरोतुकिंचिरेण विलंबेनालंलघुमनोसंपद्यास्यात् ७२ हेदेवित्वमवलिप्तागर्वितास्यन्यथावादर्पश्रुतासिमम

किंत्वत्रयत्प्रतिज्ञातंमिथ्यातत्क्रियतेकथं श्रूयतामल्पबुद्धित्वात्प्रतिज्ञायाकृतापुरा ७० योमांजयतिसंग्रामेयोमेदर्पंव्यपोहति योमेप्रति
बलोलोकेसमेभर्ताभविष्यति ७१ तदागच्छतुशुंभोत्रनिशुंभोवामहासुरः मांजित्वाकिंचिरेणात्रपाणिंगृह्णातुमेलघु ७२ दूतउवाच॥।
अवलिप्तासिमैवंत्वंदेविब्रूहिममाग्रतः त्रैलोक्येकःपुमांस्तिष्ठेदग्रेशुंभनिशुंभयोः ७३ अन्येषामपिदैत्यानांसर्वेदेवानवैयुधि ति
ष्ठंतिसंमुखेदेविकिंपुनःस्त्रीत्वमेकिका ७४ इंद्राद्याःसकलादेवास्तस्थुर्येषांनसंयुगे शुंभादीनांकथंतेषांस्त्रीप्रयास्यसिसंमुखं ७५ राम

अग्रतःएवंमाब्रूहित्रैलोक्येशुंभनिशुंभयोःपुरःकःपुमांस्तिष्ठेन्नकोपीत्यर्थः ७३ हेदेविसंग्रामेसर्वेदेवाअन्येषामपिदैत्यानांसंमुखेनतिष्ठंतित्वमेकास्त्रीकिं
पुनःकिंभणसेएकिकाएकाकिनीउत्साहयांस्वार्थेवाकः ७४ येषांशुंभादीनांसंग्रामेइंद्राद्याःसकलादेवानतस्थुःतेषांस्त्रीसंमुखीकथंप्रयास्यसि ७५ राम
३३

सात्वंमयैवोक्तासतीशुंभनिशुंभयोः समीपंगच्छपश्चात्केशाकर्षणेननिर्धूतंगौरवंयस्याःसामागमिष्यसिअपितुगमिष्यस्येव ७६ एवमेतदित्यु
पहासोक्तिः एतत्त्वदुक्तंएवमेवसत्यमेवशुंभोबलिष्ठः निशुंभश्चापिबलवान्नेवपरंतुकिंकरोमियस्मान्मयाप्रतिज्ञागर्विष्ठाविहिताः ७७ यद्यस्मा
दाहृतः सयत्नः सन्मयायद्युक्तंएतत्सर्वमादितोमूलादारभ्यासुरेंद्रायकथयसचयद्युक्तंतदिष्टंकरोत्वित्यन्वयः ७८ इतिश्रीपरमहंसरामाश्र

सात्वंगच्छमयैवोक्तापार्श्वंशुंभनिशुंभयोः केशाकर्षणनिर्धूतगौरवामागमिष्यसि ७६ श्रीदेव्युवाच एवमेतद्बलीस्वंभोनिशुंभश्चा
पितादृशः किंकरोमिप्रतिज्ञेयंयदनालोचनात्कृता ७७ सत्वंगच्छमयैवोक्तंयदेतत्सर्वमाहृतः तदाचक्ष्वासुरेंद्रायसचयुक्तंकरो
तुतत् ७८ इतिश्रीमार्कंडेयपुराणेसावर्णिकेमन्वंतरेदेवीमाहात्म्येदूतसंवादोनामपंचमोध्यायः ५ ऋषिरुवाच इत्या
कर्ण्यवचोदेव्याःसदूतोमर्षपूरितः समाचष्टसमागम्यदैत्यराजायविस्तरात् १ तस्यदूतस्यतद्वाक्यमाकर्ण्यासुरराट्ततः सक्रो
धःप्राहदैत्यानामधिपंधूम्रलोचनं २ हेधूम्रलोचनाशुत्वंस्वसैन्यपरिवारितः तामानयबलाद्दुष्टांकेशाकर्षणविह्वलां ३

मविरचितायांदेवीमाहात्म्यटीकायांपंचमोध्यायः ५ सदूतोदेव्याइतिवचश्चाकर्ण्यअमर्षपूरितःकोपव्याप्तःसमागम्यदैत्यराजायविस्तरात्समाचष्ट
कथितवान् १ असुरराट्शुंभस्तस्यदूतस्यतद्वाक्यमाकर्ण्यक्रोधयुक्तःसन्दैत्यानामधिपंसेनानाथंधूम्रलोचननामानमब्रवीत् २ हेधूम्रलोचनत्वं
शीघ्रंस्वसैन्यपरिवारितःसन्बलात्तांदुःशीलांकेशाकर्षणेनाकुलीकृतांआनय ३

देवीमा
३४ ३५

तस्याः परित्राणं ददाति एवंभूतो यदि कश्चिदपरः उत्तिष्ठते समीहते उद्यतः सज्जी भवति स हंतव्यः अमरो यक्षो गंधर्वो वा मवकृतदोर्ध्वकर्मणोत्या
त्मनेपदे ४ ततोनंतरं स धूम्रलोचनो दैत्यस्तेन शुंभेनादिष्टः सन् असुराणां सहस्राणां षष्ट्या वृतो द्रुतं सत्वरं चचाल ५ स धूम्रलोचनः तां हि
माद्रिशिखरे वर्त्तमानां दृष्ट्वा उच्चैः स्वरेण गाढमिति जगाद उच्चैः हे देवि त्वं शुंभनिशुंभयोः समीपं प्रयाहि मूलमात्यंतिक श्रेष्ठं स्थितिनामथायना
रे ६ चेद्यदि भवती प्रीत्या मम स्वामिनः समीपं नायास्यसि ततः एषोहमिति सावलेपोक्तिः अद्येदानीमेव बलात्त्वां केशाकर्षणविह्व

तत्परित्राणदः कश्चिद्यदि वोत्तिष्ठतेपरः सहंतव्योमरो वापि यक्षो गंधर्व एव वा ४ ऋषिरुवाच तेनाज्ञप्तस्ततः शीघ्रं स दैत्यो
धूम्रलोचनः वृतः षष्ट्या सहस्राणामसुराणां द्रुतं ययौ ५ स दृष्ट्वा तां ततो देवीं तुहिनाचलसंस्थितां जगादोच्चैः प्रयाहीति मू
लं शुंभनिशुंभयोः ६ न चेत्प्रीत्याद्य भवती मद्भर्तारमुपैष्यति ततो बलान्नयाम्येष केशाकर्षणविह्वलां ७ श्रीदेव्युवा
च दैत्येश्वरेण प्रहितो बलवान्बलसंवृतः बलान्नयसि मामेवं ततस्ते किं करोम्यहं ८ राम

लानयामि एतच्छब्दप्रयोगेन यामीत्युत्तमः पुरुषः यदुक्तं अस्मद्वदः क्वचिद्वेवमेतल्लिंगविभाषया वैय्याकरणमाणिक्यमवदद्भोहितीपतिः राम
।पश्यतां धर्विनां वापं सर्वेषां नरपुंगवाः आदाय वेणी रत्नमेष गच्छामि लीलया ७ हे हंत त्वं दैत्येश्वरेण शुंभेन प्रेषितो बलवान् सामर्थ्य ३४
वान् बलमौरसं सैन्यमुक्तः विशेषणाद्वयं सोपहासं यदि मां बलात्कारेण त्वं नयसि तत् किं करोमि किमपि कर्तुं न शक्नोमि त्वां हनिष्यामीति भा
वः इति ८

सोऽसुरो धूम्रलोचनो देव्योक्तो देवीं प्रति धावति स्म ततः साम्बिका हुंकारेणैव तं भस्म चकारेत्यन्वयः भस्मसादिति पाठे भस्मस्वरूपमित्य-
र्थः ८ महासैन्यं सेनासमुदायः कर्तनसायकैः शरैः शक्तिभिः परश्वधैः कुठारैश्च कर्मभूतां देवीं ववर्ष अथ धूम्रलोचने भस्मीकृते सातिक्ष्ण-
विदंबिकेति शेषमांतपादः १० ततोऽनंतरं देव्या वाहनः कोपात्कंपितकेसरः पपात प्रविवेश स्ववाहनो देव्याः इति नाहनः। बहुलोक्तेः कर्मणि तिल्युरस्व

ऋषिरुवाच इत्युक्तः सोऽभ्यधावत्तामसुरो धूम्रलोचनः हुंकारेणैव तं भस्म सा चकाराम्बिका ततः ८ अथ क्रुद्धं महासैन्यमसुरा-
णां तथांबिका ववर्ष सायकैस्तीक्ष्णैस्तथा शक्तिपरश्वधैः १० ततो धुतसटः कोपात्कृत्वा नादं सुभैरवं पपातासुरसेनायां सि-
हो देव्याः स्ववाहनः ११ कांश्चित्करप्रहारेण दैत्यानास्येन चापरान् आक्रम्य चाधरेणान्यान्स जघान महासुरान् १२ केषांचित्पा-
टयामास नखैः कोष्ठानि केसरी तथा तलप्रहारेण शिरांसि कृतवान्पृथक् १३ विच्छिन्नबाहुशिरसः कृतास्तेन तथापरे पपौ च रु-
धिरं कोष्ठादन्येषां धुतकेसरः १४

अनन्यमाधारेणोवाह नः आननवदित्यानुषंत्वे ११ अधरेणाधरकायेनाक्रम्यातिक्रम्यातिक्रम्य आक्रान्त्याधरेणो निष्कासितस्यादः तेनाधरकायेनघ्ना-
क्रान्तिस्तथा जघानेत्यर्थः १२ कोष्ठानि हृदयमध्यानि तदुक्तं कोष्ठं कुक्षौ कुशूले च मंदिराभ्यंतरेऽपि नितद्वति केसरी सिंहः तलप्रहारेण तलप्र-
हारेण तलो विस्तृतांगुलिः करः १३ कोष्ठादिति ल्यब्लोपे पंचमी उदरं विदार्य तत्र रुधिरं पीतवानित्यर्थः १४

महात्मनामहोत्साहेन १५ देव्यातंनिहतंदेव्याःसिंहेनसमस्तंसैन्यंक्षयितंचश्रुत्वाक्षयितमितितारकादित्वादितच अथवाक्षयंकारो
नीत्यर्थेणिच ततोनिष्ठा॥तौप्रवेशितौ १७ गच्छतइतिच्छंदोनुरोधाद्वस्वारलोपः यत्नयाहाद्विन्वेएवबहुवचनंगौरवप्रतिपादनायअत्र
केवाइतराक्षुरसाहित्येनवागच्छतमितिवापाठः १८ केशेष्वितिकेशाकर्षणंकृत्वाबद्ध्वावासमानीयतामितिशक्लनेनेनसंबंधः वः युधि

क्षणेनतद्बलंसर्वंक्षयंनीतंमहात्मना तेनकेसरिणादेव्यावाहनेनातिकोपिना १५ श्रुत्वातमसुरंदेव्यानिहतंधूम्रलोचनं॥
बलंचक्षयितंकृत्स्नंदेवीकेसरिणाततः १६ चुकोपदैत्याधिपतिःशुंभःप्रस्फुरिताधरः आज्ञापयामासचतौचंडमुंडौमहासुरौ
१७ हेचंडहेमुंडबलैर्बहुभिःपरिवारितौ तत्रगच्छतगत्वाचतांसमानीयतांलघु १८ केशेष्वाकृष्यबद्ध्वावायदिवःसंशयो
युधितदशेषायुधैःसर्वैरसुरैर्विनिहन्यतां १९

बहुवचनंसर्वत्रयाख्येयंवायितिवापाठः यदिवोयुष्माकंयुधिसंग्रामविषयेप्रायोजेतुंनशक्येतिसंशयस्तदाक्रमशोस्त्रप्रक्षेपादि
युद्धधर्मंपरित्यज्यअशेषैः समस्तैरायुधैःसर्वैरसुरैर्मिलित्वाविनिहन्यतांनाश्यतां १९ ॥ ॥

तस्यां हतायां ताडितायां सत्यां यदि सा न्हता स्यात् तदा तां गृहीत्वा शीघ्रमागम्यतां यदि न मृता स्यात् तदा तां बद्ध्वा गृहीत्वा शीघ्रमाग
म्यतामित्यन्वयः अथवा समानीयतामित्यादिना बंधनपूर्वकमानयनमुक्तं यदीत्यादिना शीघ्रमागम्यतामित्यनेन हननपक्ष उक्तः
तयोः श्रेयानित्याकांक्षायां पूर्वोक्तो बंधनपूर्वकानयनपक्ष एव श्रेयानिति निवारयितुमाह बद्ध्वा गृहीत्वा तामिति अथवा हननधातुराव
गत्यर्थः। तथा चाशेषायुधप्रहारवशाद्धतायां भूमौ गतायां तस्यां तां गृहीत्वा बद्ध्वा शीघ्रमागम्यतामित्यर्थः अस्मिन्पक्षे बद्ध्वा समानीय

तस्यां हतायां दुष्टायां सिंहे च विनिपातिते शीघ्रमागम्यतां बद्ध्वा गृहीत्वा तामथांबिकां २०
इति श्रीमार्कशावनिके मन्वंतरे देवीमाहात्म्ये धूम्रलोचनबधो नाम षष्ठोऽध्यायः ६

तामित्युक्ते युद्धमध्ये कथं सा बंधनीयेति यदि वः संशयस्तदा शेषैरित्यादिना बंधनोपयोगि हननं बंधनोपायत्वेनोपदिश्यते तत्र शराणां वियो
गपर्यवसायितयेति मंतव्यं अथ यदि वः संशय इत्येवमथशब्दो योजनीयः चेत्तु बंधनपूर्वकानयन---देहवता---तत्राप्यसामर्थ्ये
पुनर्बद्ध्वानयनं पक्षांतर---दुष्टानिति वदंतितन्मंदं बंधना---येषां हननमुद्दिष्टं हननेप्यसमर्थानां हननात्कठिनत्व---नोपदेश
स्यव्यर्थत्वात् २० इति श्रीदेवीमाहात्म्यटीकायां षष्ठोऽध्यायः ६

ततो नंतरं चंडमुंडौ पुरोगमौ येषां ते दैत्या आदिष्टाः संतो पञ्चः प्रतस्थिरे कीदृशाः गजतुरगरथपदातिरूपं चतुरंगं बलं तेनोपेता उद्यतायुधा अथो ईषद्धासां
१ शैलेंद्रस्य हिमाचलस्य शृंगे सिंहस्योपरि व्यवस्थितां स्थितां मित्यन्वयः कांचनस्य सुवर्णस्येदं कांचनं तस्मिन् विकारार्थे ऽणि प्रत्ययः शृंगस्य विशेषणमिति
मयडेवस्यान्नच्छाद० २ ते दैत्यास्तां दृष्ट्वा समादातुं उद्यमं चक्रुः उद्यताः अन्ये हि तस्याः समीपे गच्छंति ३ ततः पश्चादंबिका तानरीन्प्रति उच्चै

ऋषीरुवाच आज्ञप्तास्ते ततो दैत्याश्चंडमुंडपुरोगमाः चतुरंगबलोपेता ययुरभ्युद्यतायुधाः १ ददृशुस्ते ततो देवीमीषद्धासां व्यवस्थितां सिं
हस्योपरि शैलेंद्रशृंगे महति कांचने २ ते दृष्ट्वा तां समादातुमुद्यमं चक्रुरुद्यताः आकृष्टचापासिधरास्तथान्ये तत्समीपगाः ३ ततः को
पं चकारोच्चैरंबिका तानरीन्प्रति कोपेन चास्या वदनं मषीवर्णमभूत्तदा ४ भ्रुकुटीकुटिलात्तस्या ललाटफलकाद्द्रुतं काली कराल
वदना विनिष्क्रांतासिपाशिनी ५ विचित्रखट्वांगधरा नरमालाविभूषणा द्वीपिचर्मपरीधाना शुष्कमांसातिभैरवा ६ अतिवि
स्तारवदना जिह्वाललनभीषणा निमग्नारक्तनयना नादापूरितदिङ्मुखा ७

रत्यर्थं कोपं चकार तदा स्या वदनं कोपेनांजनाभमासीत् ४ तस्या देव्या भ्रुकुटीकुटिलात् ललाटफलकाद्द्रुतं खड्गपाशधरा कराली नाम देवी
तत्क्षणं विनिर्गता ५ किंभूता देवी विचित्रखट्वांगधरा खट्वांगमायुधविशेषः नरहारयतीति नरशब्देन पुरुषशिरांसि उच्यंते तेषां माला विभूषणं य
स्याः सा द्वीपिचित्रकः चर्म परीधानं वासः स्थाने यस्याः सा शुष्कमांसेन त्वगस्थिमात्रेणातिमहारौद्रा ६ निमग्ने गंभीरे आरक्ते नेत्रे यस्याः सा नादेन क्ष्वे
शरितानि दिङ्मुखानि यया सा ७

साकालिकामहासुरान्भ्रमयंती सती तत्रासुराणां दैत्यानां सैन्यवेगेन शीघ्रमभिपतिता यत्तचोरादिकः पतित्वा तद्बलमभक्षयत् ९ पार्ष्णि
ग्राहः पाश्वगाः पार्श्वनिषण्णः अंकुशग्राहः योधाः सनतनिषण्णः योधिभिर्हस्त्यारोहिभिः सहघंटाभिः समन्विता वारणाने करहस्तेन मुखे क्षिप
त् ९ तथैव तेन प्रकारेण योधं मनुष्यं तुरंगैः सह रथं सारथिना सह वक्त्रे निक्षिप्य तानि भयानकं यथा स्यात्तथा चर्वयंती सती केषुकं सा
जग्राहेति संबंधः क्वचिच्चर्वयन्त्यतिभैरवमिति पाठः तत्र वक्त्रे निक्षिप्य दशनैश्चर्वयतीति संबंधः वर्तमाननिर्देशात् भूतवदर्थो गंतव्यः चर्वितं

सावेगेनाभिपतिता घातयन्ती महासुरान् सैन्ये तत्र सुरारीणामभक्षयत तद्बलं ९ पार्ष्णिग्राहांकुशग्राहयोधघंटासमन्वितान् समादाये
करहस्तेन मुखे चिक्षेप वारणान् १० तथैव योधं तुरगै रथं सारथिना सह निक्षिप्य वक्त्रे दशनैश्चर्वयन्त्यतिभैरवं ११ एकं जग्राह केशे
षु ग्रीवायामथ चापरं पादेनाक्रम्य चैवान्यमुरसान्यमपोथयत् १२ तैर्मुक्तानि च शस्त्राणि तथास्त्राणि महासुरैः मुखेन काली जग्राह
दशनैर्मथितान्यपि १३

वतीश्च चर्वयदिति वा चर्वयतीति पाठस्तु शुद्ध इति भाति ११ अपरं च ग्रीवायां केशे जग्राह चरणाघातेनान्यमाक्रम्य वक्षसान्यमपोथयत् ता
डितवती पोथ हिंसायां योधं तुरंगैरित्यत्र योधमित्येकवचनं जात्यभिप्रायेण क्वचित्तु तथैव योधास्तुरगैरित्यादौ बहुवचनांतः पाठः क्वाचित्कः
कल्पित इवाभाति १२ शस्त्राणि शरादीनि अस्त्राणि शरादीनि अस्त्राणि समंत्राणि ब्रह्मास्त्रादीनि मुखेन कृत्वा सा प्रथमं जग्राह देवी पश्चात्क्रुद्ध
या रुषा क्रोधेन कराभ्यां दंतैर्मथितानि १३

दु॰मा॰ ऽसादेवीबलिनांदुरात्मनांबलंसर्वंनिष्पिपेषखड्गोदयत्युन्मत्तानभक्षयत् अन्यानताडयत् १४ केचिदसुरादेव्याखड्गेनद्विधाकृताः केचित्खट्वांगगता
३१ डिताःसंतः केचिद्दंताग्राभिहताश्चविनाशंजग्मुः १५ किंबहुनातदसुराणांबलंदुर्गयाल्पेनकालेननिपातितंतयंनीतहष्ट्वाचंडस्तांकालीम
तिभयानकाकृतिमभिदुद्राव अभिमुखंवेगयोधावतिस्म १६ छिन्नैःपतितैःस्वकेमुंडस्तांछादयामासेत्यन्वयः कुत्रचिन्मुंडच्छिन्नैरित्येकंपदं तत्रमुं
डनामासुरेणाछिन्नैःछादयामास अर्थात् ॥ मुंडः अथवामुंडशराछिन्नाःप्रकृष्टंछादयामासेत्यर्थः सहस्रशइतिसंख्यैकवचनात्ववीप्सायामितिशस्

बलिनांतद्बलंसर्वमसुराणांदुरात्मनां ममर्दाभक्षयच्चान्यानन्यांश्चाताडयत्तथा १४ असिनानिहताःकेचित्केचित्खट्वांगताडिताः जग्मु
र्विनाशमसुरादंताग्राभिहतास्तथा १५ क्षणेनतद्बलंसर्वमसुराणांनिपातितं दृष्ट्वाचंडोभिदुद्रावतांकालीमतिभीषणां १६ शरवर्षैर्म
हाभीमैर्भीमाक्षींतांमहासुरः छादयामासचक्रैश्चमुंडःक्षिप्तैःसहस्रशः १७ तानिचक्राण्यनेकानिविशमानानितन्मुखं बभुर्यथार्क
बिंबानिसुबहूनिघनोदरं १८ ततोजहासातिरुषाभीमंभैरवनादिनी कालीकरालवदनादुर्दर्शदशनोज्ज्वला १९

१७ तस्यादेव्यामुखंप्रविशमानानिसंतिबभुः शुशुभिरेघनोदरंमेघाभ्यंतरंबहूनांरविबिंबानांघनोदरेएकदाप्रवेशःकदापिनसंभवतीतिकारणाद श्रम
भूतोपमेयं १८ भीमंभयंकरंयथास्यात्तथातिरुषाअतिक्रोधेनजहासभैरवंभयानकंनदितुंशीलंयस्याःसाकरालंवदनंतस्यास्तेमध्येदुर्द राम
र्शोदशनाःतैरुज्ज्वला अंतःशब्दस्यमध्यवाचित्वमत्रार्थादुक्तं अंधकारनिकरस्फुरत — दशनपालिर्शतिभासमानचंद्रकलांकुरविषदाभगव ३१
तीदुर्दर्शेऽतिरवलच्चाम्ययोति १९

महासिंहं महारवइं उत्था योऽयम्पहासिनि रोषोक्तः प्रकारः अथवा हंहन्तुं तैरुक्तो वर्णो नाशः उक्तं च भाष्यकारेण वर्णागमो वर्णविप
र्ययश्च द्वौ चापरौ वर्णविकारनाशौ धातोस्तदर्थातिशयेन योगस्तदुच्यते पंचविधं निरुक्तमिति अस्य चंडस्य शिरः केशेषु गृहीत्वा तेन
श्वैर्यते नासिना सिनाछिनत् केचित्तु महासिंहे उत्थायारूढेति वदंति तन्मंदं एवं सत्युक्तस्यासेः तेनासिनेति तच्छब्देन परामर्शस्यानु
पपद्यमानत्वात् येनासिना सहललाटफलकाद्भुतत्रस्ताभ्यामिनेति तच्छब्देन परामर्शसमर्थ्यते तदपि मंदं अतिव्यवहितस्य तच्छब्दे

उत्थाय च महासिंहं देवी चंडमधावत गृहीत्वा चास्य केशेषु शिरस्तेनासिनाछिनत् २० अथ मुंडोऽभ्यधावत्तां दृष्ट्वा चंडं निपातितं।
तमप्यपातयद्भूमौ सा खड्गाभिहतं रुषा २१ हतशेषं ततः सैन्यं दृष्ट्वा चंडं निपातितं मुंडं च सुमहावीर्यं दिशो भेजे भयातुरं २२

न परामर्शायोगात् कालपाः सिंहो वा हननमेव न भवति अतोऽस्याः सिंहारोहणोक्तेः समर्थयितुमशक्यत्वाच्च अत एव महासिंहमुत्थाप्येति अंत
र्भूतण्यापि केषांचिद्व्याख्यानमनुपपन्नमिति अथवोत्थायोद्यमं कृत्वा देवी चंडमधावत् कथंभूते महासिंहमिव विक्रमशालिनमिति रूपकेण
निर्देशः उपमेवातिरोभूतभेदा रूपकमिष्यते इति महासिंहे इति पाठः महासिंउत्थाय महा इति कृत्वा २० निपातितं अर्थात् दृष्ट्वा तमप्यपातयद्भूमौ सा
खड्गाभिहतं रुषेति क्वचित्पाठः तेन सा खड्गेन हत्वाऽपातयदित्यर्थः २१ चंडं महावीर्यं मुंडं च विनिपातितं दृष्ट्वा ततो हतशेषं भयेन व्याकुलं सद्दिशो

मुंडमेव चेत्यत्र मुंडशब्देन मुंडस्य मुंडमवयवलक्षणयोच्यते प्रचंडोऽट्टहासो महासः तेन मिश्रं संयुक्तं यथा स्यात्तथाभ्येत्य प्रचंडाट्टहासमि
श्रं चंडिकां प्राह २३ अत्र युद्धयज्ञे इत्यन्वयः महापशू इति रूपकातिशयेन तौ उपहारीकृतौ २४ तौ चंडमुंडौ महासुरौ आनीतौ दृष्ट्वा क
ल्याणी कल्याणकारिणी चंडिका ललितं सविलासं काली देवी प्रत्युवाच २५ चंडं च मुंडं च इत्यत्र अवयवलक्षणया चंडमुंडयोः शिरसी उच्यते।

शिरश्चंडस्य काली च गृहीत्वा मुंडमेव च प्राह प्रचंडाट्टहासमिश्रमभ्येत्य चंडिकां २३ देव्युवाच मयात्तावत्रोपहृतौ चंडमुंडौ महापशू ॥
युद्धयज्ञे त्वयं शुंभं निशुंभं च हनिष्यसि २४ ऋषीरुवाच तावानीतौ ततो दृष्ट्वा चंडमुंडौ महासुरौ उवाच काली कल्याणी चंडिका ल
लितं वचः २५ यस्माच्चंडं च मुंडं च गृहीत्वा त्वमुपागता चामुंडेति ततो लोके ख्याता देवि भविष्यसि २६ इति श्रीमार्कंडेयपुराणे सा
वर्णिके मन्वंतरे देवीमाहात्म्ये चंडवधो नाम सप्तमोध्यायः ७ ऋषीरुवाच चंडे च निहते दैत्ये मुंडे च विनिपातिते बहुलेषु च सैन्येषु
क्षयितेष्वसुरेश्वरः १ ततः कोपपराधीनचेताः शुंभः प्रतापवान् उद्योगं सर्वसैन्यानां दैत्यानामादिदेश ह २

चामुंडेति प्रसिद्धा देवी त्वं २६ इति श्रीदेवीमाहात्म्यटीकायां सप्तमोध्यायः ७ तुल्ययोगिताख्यातिपादनार्थं चकारद्वयं बहुलेषु सैन्येषु तयोर
र्थात् क्षयितेषु क्षितिनारकादित्वादितच् अथवा क्षयशब्दात्तत्करोतीति तदाचष्टे इति णिच् ततो निष्ठा १ कोपपराधीनं स्वतंत्रं चेतो यस्य स कोपप राम
राधीनचेताः प्रस्थानि वा दैत्यानां यानि सर्वाणि सैन्यानि तेषामित्यन्वयः सर्वसैन्यानामिति दैत्यानां वा विशेषणं उद्योगमुद्यममादिदेशाज्ञवाशेहेति ३८
पादपूरणे १

सर्वबलैः सहितादैत्यानिर्यांतु षडशीतिः प्रधानभूताउदायुधाः उद्यतास्त्राः कंबूनांकंबुनाम्नि दैत्यकुलेजातानां चतुरशीतिः चतुर्भिरधिकाशी
तिः चतुराशीतिरितिपाठेआ‒‒र्षिकार्थः कुलानीत्यत्रापिसंबध्यतेसिंहावलोकन्यायेनअथवाकंबूनांहस्तिनां
दैत्याहस्तियोद्धारइत्यर्थः तदुक्तं कंबुस्याद्वरवगजयोः ३ कोटिवीर्याणिकोटिवीर्यकुलोद्भवानिद्दूंलादानिकुलानिधौम्राणांधूम्रवंशभवानां
४ कालकाः कालवंशजाः कालकनामानोवादौर्हृदाः दुर्हृदवंशजाः दौर्हृतादृतिपाठेदुर्हृतेरपत्यानिदुर्हृतकुलसंभवावामौर्यामुरवंशजाः

अथसर्वबलैर्दैत्याः षडशीतिरुदायुधाः कंबूनांचतुराशीतिर्निर्यांतुस्वबलैर्वृताः ३ कोटिवीर्याणिपंचाशदसुराणांकुलानिवै शतं
कुलानिधौम्राणांनिर्गच्छंतुममाज्ञया ४ कालकादौर्हृदामौर्याः कालकेयास्तथासुराः युद्धायसज्जानिर्यांतुआज्ञयात्वरितामम ५
इत्याज्ञाप्यासुरपतिः शुंभोभैरवशासनः निर्जगाममहासैन्यसहस्रैर्बहुभिर्वृतः ६ आयांतंचंडिकादृष्ट्वातत्सैन्यमतिभीषणं ज्यास्वनैः पू
रयामासधरणीगगनांतरं ७

कालकेयाः कालकायाअपत्यानिस्त्रीभ्यढक्‌सज्जाः सन्नाममयीकाः सन्नद्धाःत्वरिताः सन्तः निर्यांत्वाज्ञयेत्यत्रसं
धिर्नभवतिअविवक्षितत्वात् ५ असुरपतिः शुंभोदैत्यइत्यादिरूपस्त्वयंबहुभिर्महद्भिःसैन्यसहस्रैर्वृतः महांतिसैन्यानिसेनासमुदायास्तेषांसहस्रैः
भैरवमुग्रंशासनमाज्ञायस्यदारुणादेशः ६ आयांतमागच्छंतंशुंभंदृष्ट्वाकिंभूतंतत्सैन्यंवाशब्दःयस्यसःतत्सैन्यस्तंतत्सैन्यंअथवाआयांतंशुंभंतत्सैन्यंच
दृष्ट्वेतिचकाराध्याहारेणयोजनीयंआयातमितिपाठेयापापणोइत्यस्मात्‌शतृप्रत्ययेनुंमकेभावेक्तः धरणीगगनयोरंतरंमध्यंज्यागुणानिनादैरोदसीपूरयामा

दुर्गाटी० सद्यःपूर्वमनेकवारमित्यर्थः ७ अंबिका चातितां सिंहश्चातीव नादानुपबृंहयदवर्धयत् हृदि हृष्टो इति छंदस्यमाङ्योगेपीति छांदसः अडागमाभावः
३९ ८ धनुर्ज्येति स्वभावख्यापनमात्रं व्यपदेशेनैव क्षेत्रगुणाः प्रतीतेः धनुर्ज्यादीनां निनादैरापूरितं दिशां मुखं यया सा निनादैर्निजनादैः भीषणैः शत्रुभ
यानकैर्जिग्ये जितवती नादानित्यव्ययः आत्मनेपदं छांदसं अथवा नादापूरितदिङ्मुखापि काली देव्या धनुर्ज्यासिंहघंटानां निनादैर्जिग्ये इति
39 कर्मणि आत्मनेपदं ९ ततः काली विस्तारितानना अत्यंतभीषणैर्निनादैः जितामिति ज्ञेयं धनुषः सिंहस्य घंटानां च निनादैः पूरितदिङ्मुखं यया सा
१० वतस्तुणां क्षितिं समाहारस्थलं दिशं आबद्धा दिशाशब्दात् साधनीयम् अन्यत्र चतुर्दिगिति स्यात् दिक्षु विदिक्षु वेत्यर्थः सरोषैः सक्रोधैः दैत्यसैन्यैर्दे

ततः सिंहो महानादमतीव कृतवान्नृप घंटास्वनेन तं नादमंबिका चोपबृंहयत् ८ धनुर्ज्यासिंहघंटानां नादापूरितदिङ्मुखा निनादैर्भी
षणैः काली जिग्ये विस्तारितानना ९ तं निनादमुपश्रुत्य दैत्यसैन्यैश्चतुर्दिशं देवी सिंहस्तथा काली सरोषैः परिवारिताः १० एतस्मिन्नंतरे
भूप विनाशाय सुरद्विषां भवायामरसिंहानामतिवीर्यबलान्विताः ११ ब्रह्मेशगुहविष्णूनां तथेंद्रस्य च शक्तयः शरीरेभ्यो विनिष्क्रम्य तद्रूपै

वा सिंहः परिवारितो वेष्टितः काली त्वपरिवारितेति लिंगव्यत्ययेन योज्यं परिवारितोपि क्वचित्पाठः सरोषैरिति स्यानेश ॥ चंडिकां ययुः १२ राम
रोधे शिष्टिः क्वचित्पाठः ११ हे भूप एतस्मिन्नंतरे अवसरे समरे समये दैत्यानां विनाशाय अमरसैन्यानां भवाय उदयाय अमरसिंहानाम् अमरश्रेष्ठानां भवाय संपदे राम
च ईशः शिवः गुहः कार्तिकेयः विष्णुशब्दोत्र वराहनरसिंहावपि संगृहीतौ तेजः सामर्थ्यान्विताः स्वाव्यतिरेकिण्यो देवताः ब्रह्मादीनामेव शरीरेभ्यः स ३९
काशाद्विनिष्क्रम्य तद्रूपैर्ब्रह्मादिसदृशाकारैरेव साहाय्यार्थं चंडिकां भगवतीं ययुः ११ एतदेव प्रकटयन्नाह॥

यथाभूषणावाहनं भूषणावाहनानतिक्रमेणेत इत तथाविधायस्य ब्रह्मादेर्यादृशं रूपं भूषणं यच्च वाहनं तत्सर्वं धृत्वा निपघनस्यश
क्तिरसुरान्योद्धुमाययावित्यर्थः १३ नदेवव्याकरुते अग्रेतुपरिस्त्रह्व सूत्रं जपमालिका ब्रह्माणं त्रिनितिगच्छतीतिब्रह्माणीधातृनाम

यस्यदेवस्ययद्रूपं यथावाहनभूषणं तद्वदेवहितच्छक्तिरसुरान्योद्धुमाययौ १३ हंसयुक्तविमानस्थासाक्षसूत्रकमण्ड
लुः आयाताब्रह्मणः शक्तिर्ब्रह्माणीसाभिधीयते १४ माहेश्वरीवृषारूढात्रिशूलवरधारिणी महाहिवलयाप्राप्ताचन्द्र
लेखाविभूषणा १५ कौमारीशक्तिहस्ताचमयूरवरवाहना योद्धुमभ्याययौदैत्यानंबिकागुहरूपिणी १६

नेकार्थत्वात्कर्मण्यपिणोब्रह्माणी १४ वरशब्दःश्रेष्ठवचनः महाहीमहासर्पौ अनंततक्षकौ कंकणौ यस्याः साप्राप्ताभवत् १५ कौमा
रीशक्तिः अंबिका विश्वमाता कार्त्तिकेयरूपधराशक्तिर्हस्ते यस्याः प्रहरणार्थं अभ्यः परेनिष्प्रासम्योऽप्रधानमयूरारूढा दैत्यान्योद्धुम
भ्याययौ १६

देवीटी॰
४०

यत्तु वाराहं यज्ञेनोपलक्षितं वाराहं तदुक्तं वेदपादो यूपदंष्ट्रः क्रतुहस्तश्चितीमुखः अग्निजिह्वो दर्भरोमा ब्रह्मशीर्षो महातपा इति हरेर्या शक्तिः
स्वरूपः वाराही वराहाकारं शरीरं धारयन्ती शंखः पाञ्चजन्यः चक्रं सुदर्शनं गदा कौमोदकी शार्ङ्गं शृङ्गविकारभूतं धनुः धनुष्मसा हस्तयोर्दक्षिणोपरि
हस्तयोः खड्गो नन्दकः एते हस्तेषु यस्याः ननु वैष्णव्याः शक्तेश्चतुर्भुजत्वात् कथं षडायुधधारकत्वेन षड्बाहुत्वमुच्यते इति चेन्न वामपुराणादस्याः षड्बा
हुत्वसम्प्रतीतेः तथा च श्रूयते बाहुभ्यां गरुडारूढा शंखचक्रगदासिना शार्ङ्गबाणधराजातालैष्णवी रूपशालिनी बाहुभ्यामिति षड्भ्याम्

तथैव वैष्णवी शक्तिर्गरुडोपरि संस्थिता शंखचक्रगदाशार्ङ्गखड्गहस्ताभ्युपाययौ १७ यज्ञवाराहमतुलं रू
पं या बिभ्रती हरेः शक्तिः साप्याययौ तत्र वाराहीं बिभ्रती तनुं १८

ननु दाक्षबाहुत्वमन्यथा षड्बाहुत्वे अष्टबाहुत्वपक्षे खड्गसाहचर्याच्चर्मेहिनमपि न विरुध्यते तथाप्येकबाहुरिक्तत्वे दोष इति चेन्न माहेश्वर्यादावेकायु
धधारिकत्वोक्तेः परबाहुरिक्तत्वस्यादोषत्वात् नंगीकारात् अथवा शार्ङ्गस्य शब्दः शोभनवचनः खड्गविशेषणं तथा योऽयमस्तथा च त्वावर्यवायुधानी
तिचतुर्बाहुत्वं न विरुध्यते शोभने षड्नुषि शार्ङ्गस्वानके चगदेन तथेत्युत्पलिनी अथवा शृंगशब्दो बदेनवाचकः तथा च तद्विकारभूतश्शृङ्गः आवर
णोशं वा शार्ङ्गस्तद्युक्तः अथवा धनुर्युक्तः खड्ग एकस्मिन्करे १८

राम
४०

नारसिंही शक्तिर्नरसिंहस्य सदृशं शरीरं बिभ्रती सटानां केसराणां स्कंधदेशं चलानां चक्षुः समंतात् यः क्षेपः प्राक्षेपेण ताडनेन वातेन क्षिप्ता इतस्ततः
पातिता येरिता वा नक्षत्राणां संहतिः प्रकरो यया सा १९ तथैंद्री शक्तिर्वज्रायुधधारिणी ऐरावतगजपृष्ठे स्थिता नेत्रसहस्रवती यथा देवेंद्रस्तथैवेंद्रू
पधारिणी आगता २० ईशानो महादेवो देवशक्तिभिर्ब्रह्माण्यादिभिः समभिः परिवृतो वेष्टितो मम प्रीत्या कृत्वा असुरा हन्यंतामिति चंडिकां कौशि

नारसिंही नृसिंहस्य बिभ्रती सदृशं वपुः प्राप्ता तत्र सटाक्षेपक्षिप्तनक्षत्रसंहतिः १९ वज्रहस्ता तथैवेंद्री गजराजोपरि स्थिता प्राप्ता सहस्रन
यना यथा शक्रस्तथैव सा २० ततः परिवृतस्ताभिरीशानो देवशक्तिभिः हन्यंतामसुराः शीघ्रं मम प्रीत्याह चंडिकां २१ ततो देवीशरीरात्तु
विनिष्क्रांतातिभीषणा चंडिकाशक्तिरत्युग्रा शिवाशतनिनादिनी २२ सा चाह धूम्रजटिलमीशानमपराजिता दूतत्वं भगवन् गच्छ पार्श्वं
शुंभनिशुंभयोः २३

कीमाहोक्तवान् २१ ततः कौशिकीशरीरात् चंडिकाशक्तिस्तस्या द्वितीया मूर्तिरत्युग्रा चंडिकातोपि शत्रुशमनादौ प्रचंडा शिवानां शृगालीनां नि
नादो यस्यां सेतीति अथवा शिवस्य कल्याणस्य आ समंतात् शतानि नादः अ संख्याशब्दो अस्यामस्तीति तथा २२ सापराजिता विष्णुशक्तिः ईशाने
प्याह धूम्रवर्णजटाशालिनं हे तो वार्त्ताहरत्वेन द्रावो हे त्वं तत्र गच्छ शुंभनिशुंभयोः गच्छ गच्छेति काकाक्षिवदुभयत्र संबध्यते २३

गत्वा त्वं शुंभनिशुंभौ चातिगर्वितौ दानवौ ब्रूहि वदतौ चान्ये तत्र दानवाः शुंभनिशुंभान्तिके ये अन्ये तांश्च ब्रूहि २४ हे दैत्याः त्रैलोक्यमिंद्रो लभतां देवा
यज्ञभागभुजो भवंतु यूयं पातालं च यात अथ नराह्यमी गच्छत यदि जीवितुमिच्छथ अन्यथा जीवितं नास्ति २५ बलगर्वाद्वलवीर्यादिकाद्यचेद्भवंतो यु
द्धकांक्षिणो वर्त्तते अथ युद्धेन प्रयोजनं तत्त्यो गच्छत तन्त्यी गमनं किं न सेत्स्यति वो युष्माकं पिशितेन मांसेन मच्छिवा मम तत्त्वगा नित्या शक्तयस्तृप्यं

ब्रूहि शुंभं निशुंभं च दानवावतिगर्वितौ ये चान्ये दानवास्तत्र युद्धाय समुपस्थिताः २४ त्रैलोक्यमिंद्रो लभतां देवाः संतु हविर्भुजः यू
यं प्रयात पातालं यदि जीवितुमिच्छथ २५ बलावलेपादथ चेद्भवंतो युद्धकांक्षिणः तदागच्छत तृप्यंतु मच्छिवाः पिशितेन वः २६
यतो नियुक्तो दौत्येन तया देव्या शिवः स्वयं शिवदूतीति लोकेस्मिंस्ततः सा ख्यातिमागता २७ तेपि देव्या वचः श्रुत्वा शिवाख्यातं
महासुराः अमर्षापूरिता जग्मुर्यत्र कात्यायनी स्थिता २८

नु २६ तया देव्या शिवो महेश्वरः स्वयं दूत्येन दूतत्वकरणेन दूतकर्मणा वा दूतवतिर्ह्यं वेत्ति यत्प्रत्ययेन यद्यपि दूत्यमित्येव भवति तथापि ब्राह्मणादि राम
त्वात्ष्यञ्प्रहितः ततः सा देवी कालीअस्मिंल्लोके शिवो दूतो यस्याः सा शिवदूतीति बहुव्रीहेस्त्रांनोदात्तत्वादिति ङीप् अथवा शिवं दूतं करोतीति राम
णिच् वृत्तिं अंतात्कर्मण्यण् ततो ङीप् २७ तेपि स्तंभादयो महासुराः शिवेन कथितं देव्या वचः श्रुत्वा कोपाविष्टास्तत्र जग्मुः यत्र कात्यायनी गौरी ४१
देहजा स्थिता २८

ततश्चमरारयोदेवारयोदैत्याश्चाग्रेसमुत्थिता प्रथममादौशरशक्तीनांऋष्टीनामेकधारासीनांवृष्टिभिस्तांदेवींचववर्षुरितिच्छांदसोगुणः व
वृषुरित्यपिक्वचित्पाठः अहतामर्षाश्चात्यंतक्रुद्धाः २९ सादेवीतैरस्तैर्क्षारबाणान्शूलशक्तिपरश्वधान्ध्मातेसशब्देयद्धनुःतेनमुक्तैः टीकारोधनु
षःशब्दःआकर्णमाकृष्टकार्मुकचापच्युतैर्बाणमहेषुभिर्लीलयानिरकृन्तत ३० तस्याःकौशिक्याश्चयतः तस्याश्चयतइत्यत्रभोभगोइत्यादिनायत्वेलोपः
शाकलस्येतियलोपस्यसंधिंप्रत्यसिद्धत्वंयद्यपितथाप्यार्षःसंधिः अथवातस्यतुभस्यायतः तस्यास्तथायतः इतिपाठस्तुकात्यायनीकःपोथि

ततःप्रथममेवाग्रेशरशक्त्यृष्टिवृष्टिभिः ववर्षुरुद्धतामर्षास्तांदेवीममरारयः २९ साचतान्प्रहितान्बाणाञ्छूलशक्तिपरश्वधान्
चिच्छेदलीलयाध्मातधनुर्मुक्तैर्महेषुभिः ३० तस्याग्रतस्तथाकालीशूलपातविदारितान् खट्वांगपोथितांश्चारीन्कुर्वतीव्यच
रत्तदा ३१ कमंडलुजलाक्षेपहतवीर्यान्हतौजसः ब्रह्माणीचाकरोच्छत्रून्येनयेनस्मधावति ३२

तान्मारितान्वाकुर्वतीसतीव्यचरत्कुर्वतीत्यत्रनुमागमश्छांदसः — — राहृतिगणत्वात्करणार्थःकुर्वधातुर्भ्वादिकःतस्येदंरूपमित्यन्ये
कुर्वतीतिपाठःकात्यायनीकः ३१ कमंडलुजलाक्षेपैर्हतंवीर्यंयेषांते — — — — — — — — — — णिचकर्मणाम् ३ येनयेनप्रदेशे
नकल्यादिभ्यस्तृतीयाधावतिस्मेतियोगेऽतीतेपिलटाब्रह्माणीयेनयेनप्रदेशेनमार्गेणधावतितेनतेनशत्रूनकारोविधांसुसतेजसोकरो
[illegible]नेतिसर्वत्रयोजनीय ३२

दुर्गा टी० ऐंद्रीवज्रप्रहारेणाविदारिताः सहस्रसंख्यादितिजवनुजा रुधिरस्यौघप्रवाहं वर्षन्तीत्येवंशीलाः पृथ्व्यामपतन् ३३ केचित्तुंडप्रहारेणापोत्र
४२ घातेन विध्वंसिताः स्फाडिताः केचित् दंष्ट्राग्रेणाहतं विदारितं वक्षो येषां ते ३४ नारसिंहीशक्तिरन्यान्काश्चिन्महासुरान्नखैः स्फाटितांश्च भ
यन्ती संग्रामे विचचार सन्नादेनापूर्णौ दिगाकाशौ यया ३५ चंडा उत्कटाः सकोपा वा अट्टहासा महान्तश्च ये हासास्तैः शिवदूत्याभिदूषिताः सर्वे

ऐंद्रीकुलिशपातेन शतशो दैत्यदानवाः पेतुर्विदारिताः पृथ्व्यां रुधिरौघप्रवर्षिणः ३३ तुंडप्रहारविध्वस्ता दंष्ट्राग्रक्षतवक्षसः वाराहमू
र्त्या न्यपतंश्चक्रेण च विदारिताः ३४ नखैर्विदारितांश्चान्यान्भक्षयन्ती महासुरान् नारसिंही चचाराजौ नादापूर्णदिगंबरा ३५ चंडाट्टहा
सैरसुराः शिवदूत्याभिदूषिताः पेतुः पृथिव्यां पतितांस्तांश्चखादाथ सासुरान् ३६ इति मातृगणं क्रुद्धं मर्दयन्तं महासुरान् दृष्ट्वाभ्युपा
यैर्विविधैर्नेशुर्देवारिसैनिकाः ३७ पलायनपरान्दृष्ट्वा दैत्यान्मातृगणार्दितान् योद्धुमभ्याययौ क्रुद्धो रक्तबीजो महासुरः ३८ राम

तोऽभीषिताः सन्तः पृथ्व्यां पेतुः पतितांस्तांश्च शिवदूती नारसिंही काली चखादाभक्षयत् ३६ इत्यनेन पूर्वोक्तेन प्रकारेणाविविधैरभ्युपायैर्जलप्र
क्षेपणादिभिर्महासुरान्हिंसन्तं मातृगणं दृष्ट्वाऽसुरसेना पाशमुख्या नेशुरदर्शनं प्राप्ताः पलायिता इत्यर्थः ३७ मातृगणेनार्दितान्पीडितान्पला राम
यनपरान्दृष्ट्वा रक्तबीजो महासुरो योद्धुमभिमुखमाययौ देव्या अर्थात् ३८ ४२

अस्य रक्तबीजस्य समुत्पतन्त्युत्तिष्ठन्ति मेदिन्यामित्यधिकरणे सप्तमी पंचम्यंतपाठे ल्यब्लोपे पंचमी मेदिनीमाश्रित्योत्तिष्ठंतीत्यर्थः समुत्पन्नोर
तौ रक्तबिंदोरेव प्रकृतित्वेन मेदिन्याः प्रकृतित्वाभावान्नापादानत्वं स रक्तबीज एव प्रमाणं यस्य तदा तत्प्रमाण एव ३९ ततः स महासुरो गदा
पाणिः सन्निंद्रशक्त्या सह युयुधे ततश्चैंद्री स्ववज्रेण रक्तबीजं निजघ्ने ४० आशु शीघ्रं ४१ तस्य रक्तबीजस्य शरीराद्यावंतो रक्तबिंदवः पति
तास्तावंतः पुरुषास्तद्वीर्याज्जाताः तद्वद्रक्तबीजवद्वीर्यं प्रभावस्तेजो वा बलं सैन्यं शारीरं वा विक्रमः सामर्थ्यातिशयस्तद्यस्मत्स्वयेषां ते ४२ ते चापि रक्त

रक्तबिंदुर्यदा भूमौ पतत्यस्य शरीरतः समुत्पतति मेदिन्यां तत्प्रमाणस्तदासुरः ३९ युयुधे स गदापाणिरिंद्रशक्त्या महासुरः ततश्चैं
द्री स्ववज्रेण रक्तबीजमताडयत् ४० कुलिशेनाहतस्याशु बहु सुस्राव शोणितं समुत्तस्थुस्ततो योधास्तद्रूपास्तत्पराक्रमाः ४१
यावंतः पतितास्तस्य शरीराद्रक्तबिंदवः तावंतः पुरुषा जातास्तद्वीर्यबलविक्रमाः ४२ ते चापि युयुधुस्तत्र पुरुषा रक्तसंभवाः समं
मातृभिरत्युग्रशस्त्रपातातिभीषणं ४३ पुनश्च वज्रपातेन क्षतमस्य शिरो यदा ववाह रक्तं पुरुषास्ततो जाताः सहस्रशः ४४

बीजसंभवाः पुरुषाः शक्तिभिः समं सह अत्युग्रमत्युत्कटं यथा स्यात्तथा यः शस्त्रपातस्तेनातिभयानकं यथा स्यात्तथा युद्धं चक्रुः ४३ ववाह सुस्राव
संप्रसारणाभावश्छांदसः वहगतावित्यस्य रूपं वा वहः प्रयत्ने इत्यस्य वा धातूनामनेकार्थत्वात् संप्रसारणं तु वहप्रापणे इत्यस्यैव यजादित्वात्।
प्राप्नोति नान्यस्य तथा च रक्तं ववह इत्याह वदतीव शरीराद्वेगेन निर्गच्छतो रक्तात् ववह इत्याकारः शब्दो भवतीत्यर्थः ततो रक्तात्सहस्रशः असंख्याः पुरु
षा जाताः ४४

समरे रणे तमसुरेश्वरं चक्रेणाभिजघान गदया ताडयामास च कथंभूतं ऐन्द्र्याः इन्द्रशक्तेः सकाशात् इतं गतं अथवा तन्मुल्लकृते एकस्मिन्ने
नेकस्य शस्त्रसंपातः संभाव्यते ऐन्द्र्यापि गदया तं ताडयामास अथवा गदयेत्युच्यते अनयेति गदा वज्रं तया ताडयामास ऐन्द्रीत्यविवक्षित
त्वान्न संधिः ४५ अस्य वैष्णवीशक्तिभिन्नस्य सतः रुधिरस्रावसंभवैः सहस्रशः सहस्रेण सहस्रेणेत्यर्थः संख्यैकवचनाद्वीप्सायामिति शस
सहस्रसंख्याकैस्तत्प्रमाणैर्महासुरैर्विश्वं व्याप्तं ४६ कुमारः कार्त्तिकेयस्तस्येयं कौमारी शक्तिः शक्त्या तं जघान तथा वाराही असिना तं हन्ति स्म

वैष्णवी समरे चैनं चक्रेणाभिजघान ह गदया ताडयामास ऐन्द्री तमसुरेश्वरं ४५ वैष्णवीचक्रभिन्नस्य रुधिरस्रावसंभवैः सहस्रशो जग
द्व्याप्तं तत्प्रमाणैर्महासुरैः ४६ शक्त्या जघान कौमारी वाराही च तथासिना माहेश्वरी त्रिशूलेन रक्तबीजं महासुरं ४७ स चापि गद
या दैत्यः सर्वा एवाहनत्पृथक् मातॄः कोपसमाविष्टो रक्तबीजो महासुरः ४८ तस्याहतस्य बहुधा शक्तिशूलादिभिर्भुवि पपात
यो वै रक्तौघस्तेनासञ्छतशोऽसुराः ४९

माहेश्वरीशक्तिस्तं त्रिशूलेनाहनत् ४७ अहनत् जघान हन्तेर्लङि शपो लुकि कृते अहन् इति निष्पद्यते यद्यपि तथापि छान्दसः शपो लुगभावः अ
थवा हन् पथा स्नेति तुरोदिपादात् आहन् तर्हि साध्यामित्यस्माद्धि कल्याणि जेतास्मि चोद्रूपं शप्प्रत्यये सति लङि ४८ तस्य रक्तबीजस्य बहुधा शक्ति
शूलादिभिराहतस्य सतः यो रक्तौघो भूमौ पपात तेन शतशः असुरा उत्पन्ना बभूवुः ४९

तैरक्तबीजस्यरुधिरसंभूतैरसुरैःसकलंविश्वंव्याप्यतेस्म ततस्तदनंतरंअसुरैर्जगद्व्यापनाद्धेतोर्वाउत्तममत्युत्कृष्टंनिरतिशयंभयमाजग्मुः ५०
प्रकर्षेणहन्यतेहननंप्रक्रियतेवेतिप्रहारैणास्तत्रसत्वराप्राङ्गुंपरतोहंतेभ्यःप्रत्ययेसतिप्राहइतिनिष्पद्यतेरथेनकांचनांगेनशयपयोप्राहल्लाल
सःइतिस्कंदपुराणोपिप्राहल्लालसःसंग्रामल्लालसएवोच्यते अतएवाचेत्यस्यनपुनरुक्तिः अथवासुरान्दृष्ट्वातेषांप्रोत्साहनार्थंप्राहसतप्रकर्षेण
हृष्टासंक्रान्तवती त्वरान्वितावतीअर्शआद्यिभ्योच् अथवात्वरान्वरंत्वरयेत्यर्थःनैरुक्तोवर्णनाशः किंवंतानतीयावाःएवाभयाकुलान्सुरान्दृ
ष्ट्वाचंडिकाप्राहस्वभातेङ्गने ततःसत्वरासतीविस्तारितंवदनंकुर्विति कालीमुवाचेतियोज्यं विस्तृतंविततंविस्तीर्णंवदनमितिक्वचित्पाठः ५१

तैश्चासुरासृक्संभूतैरसुरैःसकलंजगत् व्याप्तमासीत्ततोदेवाभयमाजग्मुरुत्तमम् ५० तान्विषण्णान्सुरान्दृष्ट्वाचंडिकाप्राहसत्वरा उवाच
कालीचामुंडेविस्तीर्णंवदनंकुरु ५१ मच्छस्त्रपातसंभूतान्रक्तबीजान्महासुरान् रक्तबिंदून्प्रतीच्छत्वंवक्त्रेणानेनवेगिना ५२

रक्तबिंदून्रुधिरविप्रुषोरक्तबिंदोर्जातान्महासुरान्वक्त्रेणप्रतीच्छगृहाणेत्यन्वयः रक्तबिंदोरितिजात्यपेक्षयैकवचनंजातानित्यपादानपंचम्याहि
यते जायमानमहासुरप्रकृतिर्वाच्यरक्तबिंदोर्जनिकर्तुःप्रकृतिरित्यनेनापादानत्वंअथवारक्तंबिंदुश्चेतनेयस्यसरक्तबिंदुःरक्तबीजउच्यतेरक्त
बिंदुरितिकारणत्वाद्वारक्तबीजएवरक्तबिंदुशब्देनोच्यतेकारणेकार्योपचारात्तस्यरक्तबिंदुर्वक्त्रेणप्रतीच्छकथंभूतान्महासुरान्कारणत्वात्
अनेनभयानकत्वाप्रसिद्धेनवेगिनात्वरावतीसती ५२

दुर्गा० महत्क्षतात्रक्तबिंदुजातान्नक्षयंतीसतीरणोचरविचर एवमनेनप्रकारेणाक्षीणरक्तःसन्नेषक्षयंगमिष्यति नचोत्पत्स्यंतीतिपरस्मैपदंछांदसं
८४ ५३ देवीचंडिकातांकालीमित्युक्त्वाततःशूलेनतंरक्तबीजमवधीत् ततःकालीचामुंडारक्तबीजस्यशोणितंवक्त्रेणप्रतीच्छतिस्मजगृहे इत्युभय
पदित्वादात्मनेपदं ५४ ततोहेतोरसौरक्तबीजस्तत्रसमयेयुद्धेवाऽथानेनतरंगदयाचंडिकामाहतवान्सगदापातोस्याश्चंडिकायाश्चल्पिकामपि
लोकमपिवेदनांपीडांनचक्रेगदाल्पयानाल्पापि ५५ तस्यरक्तबीजस्ययस्माद्देहात्देहांगात्ततस्माद्देहागात् तच्छोणितंवक्त्रेणहत्वासंश्रय

एवमेषक्षयंदैत्यःक्षीणरक्तोगमिष्यति भक्ष्यमाणास्त्वयाचोग्रानचोत्पत्स्यंतिचापरे ५२ ऋषिरुवाच इत्युक्त्वातंततोदेवीशूले
नाभिजघानतं मुखेनकालीजगृहेरक्तबीजस्यशोणितं ५४ ततोसावाजघानाथगदयातत्रचंडिकां नचास्यावेदनांचक्रेगदापा
तोल्पिकामपि ५५ तस्याहतस्यदेहात्तुबहुसुस्रावशोणितं यतस्ततस्तद्वक्त्रेणचामुंडासंप्रतीच्छति ५६ मुखेसमुद्गतायेस्यारक्त
पातान्महासुराः तांश्चखादाथचामुंडापपौतस्यचशोणितं ५७ ॥

च्छतिददातिअर्थात्आत्मनेपदंचामुंडासंप्रतीच्छतीतिपाठेगृह्णातीत्यर्थः अथवायतःकारणाद्देहात्शोणितंसुस्रावततोहेतोःतच्छोणितंवक्त्रे राम
णसंप्रतीच्छतीतियोज्यं यतोगच्छत्तस्येतिकेचित् ५६ समुद्गताजाताःनतुरक्तस्यभूमौपातेसतिअसुराजायंतेकथंतस्यामुखेऽसुरसंभवइ ४४
तिचेन्नमुखेपिपार्थिवांशस्यविद्यमानत्वेनदोषाभावात् अन्यायमानासुराभिप्रायेणातानितिबहुवचनंरक्तबीजाभिप्रायेणतस्येत्येकवचनं
५७

असिभिरित्यादिज्ञातोबहुवचनंऋष्टिभिरेकधारखड्गैः ५८ हेमहीपालस्वरथेत्वामंत्रणंमहीपृष्ठेशस्त्रसंघसंघसमाहतः
सन्नीरक्तोश्वत्वापपातदेव्याः शस्त्राणिदेवतास्वरूपत्वाच्छास्त्राणिस्वरूपाणिभवंति तेनसंघसार्थोनुजंताबेवप्रयुज्येतेइतिकथमचेतनेषुसं
घशब्दप्रयोगइत्यपिनशंकनीयंसंघइवासंघः ५९ तेषांत्रिदशानांसंबंधितयाजातोमातृगणः अथवातेषांत्रिदशानांमध्येसृग्मदोद्धतो

देवीशूलेनवज्रेणबाणैरसिभिऋष्टिभिः जघानरक्तबीजंतंचामुंडापीतशोणितं ५८ सपपातमहीपृष्ठेशस्त्रसंघसमाहतः
नीरक्तश्चमहीपालरक्तबीजोमहासुरः ५९ ततस्तेहर्षमतुलमवापुस्त्रिदशानृप तेषांमातृगणोजातोननर्तासृङ्मदो
द्धतः ६० इतिश्रीमार्कंडेयपुराणेसावर्णिकेमन्वंतरेदेवीमाहात्म्येरक्तबीजवधोनामाष्टमोध्यायः ८ राजोवा
च विचित्रमिदमाख्यातभगवन्भवतामम देव्याश्चरितमाहात्म्यंरक्तबीजवधाश्रितं १

जातोननर्तेत्यन्वयः अथवातेषामसुराणामसृग्भिर्मदस्तेनोद्धतइत्यन्वयः असिन्नक्षेसमर्थः ष्टकृशाह्लस्यानित्यसापेक्षकात्वा ६०
इतिश्रीदेवीमाहात्म्यटीकायामष्टमोध्यायः ८ इदंदेव्याश्चरितस्यचेष्टितस्यमाहात्म्यमोदार्यंविचित्रंनानाप्रकारंआश्चर्यकंरंआख्यातंकथि
तं यद्वाचरितचेष्टितंमाहात्म्यंप्रतापातिशयः तयोःसमाहारोरक्तबीजवधाश्रितं १

1850

४५

साभिन्ने रक्तबीजे निपातिते सति शुंभो निशुंभश्चातिकोपेन यत्कर्म चकार तत्पुनरपि श्रोतुमिच्छामि १ रक्तबीजे निपातिते सति संग्रामे अन्येषु धूम्रलोच
नादिषु च हतेषु सत्सु शुंभो निशुंभश्चातुलं कोपं चकार ३ महासैन्यं हन्यमानं विलोक्य क्रोधमुद्वहन् अभ्यधावत् निशुंभस्त्वं ययो अपि शब्दः समुच्चयार्थः
मुख्यया प्रधानभूतया दैत्यसेनया सह तु पलक्षितो वा ४ तस्य निशुंभस्याग्रे पृष्ठे च पार्श्वयोश्च महासुराः देवीं हंतुं समीपमाजग्मुः क्रुद्धा अत्यंत सरोषा

भूयश्चेच्छाम्यहं श्रोतुं रक्तबीजे निपातिते चकार शुंभो यत्कर्म निशुंभश्चातिकोपवान् २ ऋषिरुवाच चकार कोपमतुलं रक्तबी
जे निपातिते शुंभासुरो निशुंभश्च हतेष्वन्येषु चाहवे ३ हन्यमानं महासैन्यं विलोक्यामर्षमुद्वहन् अभ्यधावन्निशुंभोपि मुख्ययासु
रसेनया ४ तस्याग्रतस्तथा पृष्ठे पार्श्वयोश्च महासुराः संदष्टौष्ठपुटाः क्रुद्धा देवीं हंतुमुपाययुः ५ आजगाम महासैन्यः शुंभोपि
स्वबलैर्वृतः निहंतुं चंडिकां कोपात्कृत्वा युद्धं च मातृभिः ६ ततो युद्धमतीवासीद्देव्याः शुंभनिशुंभयोः शरवर्षमतीवोग्रं मेघयोरि
ववर्षतोः ७ राम

अतएव कोपेन संदष्टोष्ठपुटो यैस्ते ५ शुंभोपि स्वसैन्यैर्वृतः सन् कोपाच्चंडिकां निहंतुमाजगाम मातृभिः सह युद्धं कृत्वा चंडिकां प्रत्याययौ ६
एकत्वाद्देव्याः देव्या इत्येकवचनं शुंभनिशुंभयोर्द्वित्वात्तयोर्द्विवचनं देव्येति तृतीयांतपाठे सहार्थं तृतीया सहशब्दयोगेपि — — — ७ राम०

४५

चंडिका ताभ्यामसुराभ्यां क्षिप्तान् देवी स्वशरसङ्घैः चिच्छेद शरौघैः शुंभनिशुंभौ अङ्गेषु हस्तपादादिषु च जघान ८ निशितं दन्तदारणं चर्मफलकं शोभ
नाप्रभायस्य तत् आदाय देव्या वाहनोत्तमं सिंहं मूर्ध्नि ताडयामास ९ वाहने सिंहे ताडिते सति देवी चंडिका निशुंभस्योत्तममसिं क्षुरप्रेणास्त्रविशेष
णाष्टचंद्रवाणविशेषेण वा तथा च प्रयोगः दशाननं द्विभिरक्षुरप्रखंडितशीर्षं तेनाशु शीघ्रं अष्टौ चंद्रकाः चंद्रकाकाराः रचनाविशेषा यत्राष्ट

चिच्छेद तांश्शरांस्ताभ्यां चंडिका स्वशरोत्करैः ताडयामास चाङ्गेषु शरौघैरसुरेश्वरौ ८ निशुंभो निशितं खड्गं चर्म चादाय सुप्रभं
ताडयन्मूर्ध्नि सिंहं देव्या वाहनमुत्तमं ९ ताडिते वाहने देवी क्षुरप्रेणासिमुत्तमं निशुंभस्याशु चिच्छेद चर्म चाप्यष्टचंद्रकं १० छिन्ने च
र्मणि खड्गे च शक्तिं चिक्षेप सोऽसुरः तामप्यस्य द्विधा चक्रे चक्रेणाभिमुखागतां ११ कोपाध्मातो निशुंभोऽथ शूलं जग्राह दानवः आ
यातं मुष्टिपातेन देवी तच्चाप्यचूर्णयत् १२

र्मशस्त्राभरणं चाच्छिनत् १० साऽथ देवी तामपि शक्तिमभिमुखमागतां चक्रेण द्विधा खंडं कृतवती ११ अथ शुंभः कोपेन प्रज्वलितः शूलं जग्राह
देवी मुष्टिप्रहारेण शूलोऽस्त्रीति द्विलिंगत्वेन शूलशब्दस्याभिधानेष्वग्रहीतत्वात् आयातं मुष्टिपातेनेति पाठः पुंलिंगे शूलशब्दाभिप्रायेण
तिज्ञेयं शूलं तमथायांतं चूर्णीचकारेत्यर्थः १२ श्री

आविध्यभ्रामयित्वाआटविभ्रर्वस्यअर्जवीतिवीभावेहस्रेयेवर्णयोर्दधीवेव्योरितियोगविभागादीकारलोपेन्पंअथवाशूलस्यचूर्णकृतत्वान्नआविध्या
थसमंताद्भ्रामयित्वा गदामतिचिक्षेपआविध्येतिपाठेताडयित्वेत्यर्थः देव्याकर्त्री
शूलेनकारणेनाभिन्नाभस्मत्वमागताभस्मत्वंगतेत्यर्थः देव्यास्त्रिशूलेनषष्ठ्यागयाद्देवीत्रिशूलेनेत्येकपदपाठेकर्त्तरितृतीया १३ ततस्तंदैत्यपुंगवं

आविध्याथगदांसोपिचिक्षेपप्रतिचंडिकां सापिदेव्यात्रिशूलेनाभिन्नाभस्मत्वमागता १३ ततःपरशुहस्तंतमायांतंदैत्यपुंगवं।
आहत्यदेवीबाणौघैरपातयतभूतले १४ तस्मिन्निपतितेभूमौनिसुंभेभीमविक्रमे भ्रातर्यतीवसंक्रुद्धःप्रययौहंतुमंबिकां
१५ सरथस्थस्तदात्युच्चैर्गृहीतपरमायुधैः भुजैरष्टाभिरतुलैर्व्याप्याशेषंनभोबभौ १६ तमायांतंसमालोक्यदेवीशंखमवाद
यत् ज्याशब्दंचापिधनुषश्चकारातीवदुःसहं १७

दैत्यपुंगवंपरशुंहस्तेयस्यसः तंबाणौघैराहत्यभूतलेऽपातयतपातयामासमणिचश्लेत्यात्मनेपदं १४ तस्मिन्भीमविक्रमेभ्रातरिनिसुंभेभूमौ
निपतितेसतिसुंभोऽतीवक्रुद्धोंबिकांहंतुंप्रययौससुंभस्तदारथस्थउद्धिकोत्कलहगाप्रकारेणात्युत्कृष्टेणत्वपरमास्त्रैर्निहतमेरशेषमाका
शंव्याप्यभातिस्मतदात्युच्चैरित्यपिक्वचित्पाठः १६ तंसुंभमायांतमालोक्यदेवीशंखंवृश्रयामासधनुषश्चज्याशब्दमतीवदुःसहंचकाररवंच
कार १७

समस्तदैत्यसैन्यानां ककुभो दिश इत्यर्थः याः उद्दिश्य दैत्यसैन्यानि स्थितानि ता दिशो विजयघंटास्वनेन पूरयामासेत्यर्थः तेजोवधविधायिनां ते
जोवधकरणशीलानां तेजोवधविधायिनेति पादेस्वनविशेषणं १८ ज्याजितादिभ्यानांमदायैः गगनमाकाशं गां पृथिवीं दश दिशश्चापूरयामास एव
उपदिशोपि दशव्याप्ताइत्यर्थः दिशामिवोपदिशामपि दशसंख्यापरिच्छेदः ननु दिशो दशैव वर्त्तन्ते किं दशग्रहणेनेति चेत् उच्यते अप्रयोह्यनयान्ते
वर्त्त दिश इत्युक्ता का दशेत्याकांक्षायामुपदिश इति योज्यं उपदिक्सहिता दिश इति मध्यपदलोपी समासो वा १९ ततोनन्तरं कालीवाक्समुत्पत्य

पूरयामास ककुभो निजघंटास्वनेन हि समस्तदैत्यसैन्यानां तेजोवधविधायिना १८ ततः सिंहो महानादैस्त्याजितेभमहामदैः पूरयामास ग
गनं गां तथैव दिशो दश १९ ततः काली समुत्पत्य गगनं क्ष्मामताडयत् कराभ्यां तन्निनादेन प्राक्स्वनास्ते तिरोहिताः २० अट्टाट्टहासमशि
वं शिवदूती चकार ह तैः शब्दैरसुरास्त्रेसुः शंभुः कोपं परं ययौ २१ दुरात्मंस्तिष्ठ तिष्ठेति व्याजहाराम्बिका यदा तदा जयेत्यभिहितं देवैरा
काशसंस्थितैः २२

उत्पतनं कृत्वा कराभ्यां गगनं क्ष्मां चाताडयत् तेन ताडनशब्देन शब्दाः पूर्वं समुत्पन्नास्ते सर्वे तिरोधानं नीताः २० अथ शिवदूती काली अट्टहासं उ
च्चैर्हि समशिवं भीषणं रौद्रं चकार तैरट्टाट्टहासशब्दैः असुरास्त्रस्ताः उद्विग्नाः शुंभोत्यर्थं कोपं ययौ क्रुद्धो जातः २१ अंबिका यदा दुरात्मं
स्तिष्ठ तिष्ठेति कोपि वीक्ष्य इत्युक्तवती तदाकाशसंस्थितैर्देवैर्जय देवीत्यूचे २२

शुंभेनागत्ययाशक्तिःक्षिप्तासतीज्वालावदतिशयेनभीषणाघोरोद्राग्निचयतुल्या आयांतीसतीउल्कायानिपातेननिराकृताप्रशमितत्वादं
विकपा २३ लोकत्रयस्यभूर्भुवःस्वर्लक्षणास्यांतरंमध्यंशुंभोलोकइतियावत्तच्चवनिपतेहेसुरथनिर्घातनिःस्वनउत्पातध्वनिर्जितवा
नर्थात्सिंहनादंमात्रगणास्पनिर्घातध्वनिनाशुंभस्यासिंहनादोभिभूतइत्यर्थः अथवाभावेक्तः।जितंपराजयंनेअभिभवोस्यास्तीति
जितवान्पराजयवानभिभववानपराभूतइत्यर्थः अर्थात्सिंहनादेनकर्मणितिवाछांदसःक्तवंतुःसिंहनादेनोत्पातध्वनिर्विजितइत्यर्थः अ

शुंभेनागत्ययाशक्तिर्मुक्ताज्वालातिभीषणा आयांतीवह्निकूटाभासानिरस्तामहोल्कया २३ सिंहनादेनशुंभस्यव्याप्तंलोकत्र
यांतरे निर्घातनिःस्वनोघोरोजितवानवनीपते २४ शुंभमुक्ताञ्छरान्देवीशुंभस्तत्प्रहिताञ्छरान् चिच्छेदस्वशरैरुग्रैःशतशो
थसहस्रशः २५ ततःसाचंडिकाक्रुद्धाशूलेनाभिजघानतं सतदाभिहतोभूमौमूर्छितोनिपपातह २६ ततोनिशुंभःसंप्राप्यचे
तनामात्तकार्मुकः आजघानततोदेवीकालींकेसरिणंतथा २७

थवासिंहनादेनसहितउत्पातध्वनिःसंपूर्णलोकत्रयांतरंपरिभूतवानित्यर्थः २४ देवीश्रीचंडिकाशुंभमुक्ताञ्छरांश्चिच्छेदशुंभोदेव्याप्रहिता
शराञ्छतसहस्रसंख्याकैर्बाणैरच्छिनत् २५ साचंडिकाक्रुद्धासतीशूलेनतंशुंभमताडयत् सशुंभस्तेनशूलेनाभिहतःसंमूर्छांप्राप्तो
विवेतानिपपात २६ ततःशुंभपतनानंतरंश्छेनानंतरंवानिशुंभश्चेतनांसम्यक्प्राप्यकार्मुकमादायदेवींचंडिकांकालींशिव
देवींकेशरिणंवाहनवार २७ राम
एम
५७

पुनरपिदनुजेश्वरःशुंभःसहस्रसंख्याकान्बाहून्कृत्वाचक्रायुधेनचंडिकांछादयामास २८ दुःखेनाप्यतेज्ञायतेस्यास्तत्त्वमितिदुर्गातिशपिता
आर्त्तिः॥छ॥ अथवादुर्गसंकटेऽरिसमुद्रादौयाआर्त्तिस्तांनाशयतीदुर्गार्त्तिनाशिनीकर्त्तरिल्युट्इतनोडीप्नाशिनीतिपादेनाछील्येणिनिः २९
ततोनन्तरंनिशुंभोवेगेनगदामादायदितिजपतिनापरिवृतःचंडिकांहंतुमुपाद्रवत् ३० तस्याभिमुखमागच्छतएवशीघ्रंतीक्ष्णधारेणगदांवि

पुनश्चकृत्वाबाहूनामयुतंदनुजेश्वरः चक्रायुधेनदितिजश्छादयामासचंडिकां २८ ततोभगवतीक्रुद्धादुर्गादुर्गार्त्तिहारिणी।चिच्छेद
तानिचक्राणिस्वशरैःसायकांश्चतान् २९ ततोनिशुंभोवेगेनगदामादायचंडिकां अभ्यधावतवैहंतुंदैत्यसेनासमावृतः ३० तस्यापतत
एवाशुगदांचिच्छेदचंडिका खड्गेनशितधारेणसचशूलंसमाददे ३१ शूलहस्तंसमायांतंनिशुंभममरार्दनंहृदिविव्याधशूलेनवेगाविद्धे
नचंडिका ३२ भिन्नस्यतस्यशूलेनहृदयान्निःसृतोपरः महाबलोमहावीर्यस्तिष्ठेतिपुरुषोवदन् ३३ तस्यनिष्क्रामतोदेवीप्रहस्यस्वन
वत्ततः शिरश्चिच्छेदखड्गेनततोसावपतद्भुवि ३४ ॥

च्छेदततोनिशुंभःशूलंजग्राह ३१ देवनिसूदनंनिशुंभंशूलहस्तमागच्छंतंदृष्ट्वावेगभ्रामितेनशूलेनहृदिविव्याधतिस्म ३२ तिष्ठेतिवदन्परःपुरुषोहृदया
न्निर्गतस्तस्य ३३ तस्यप्रबलस्यनिर्गच्छतःसतःश्रीचंडिकास्वनघत्सशहसंयथास्यात्तथाप्रहस्यप्रकर्षेणहसित्वासशब्दमट्टहासंकृत्वाखड्गेनशिर
श्छिच्छेदततोसौपुरुषोभुविपपात ३४

देवीटी० ततः शिरश्छेदनानंतरं सिंहस्तानसुरान् भक्षयन् उग्रदंष्ट्राभिः क्षुण्णाः संमर्दिताः शिरोधरा ग्रीवा येषां तान् तथा काली शिवदूती चापरान् जघान ३५ केचिन्म-
४८ हासुराः कौमारीशक्तिनिर्भिन्नाः संतो नाशं प्राप्तवंतः केचिद्ब्रह्माण्याः शक्तेर्मंत्रपूतेन तोयेन विध्वस्ताः संतो विनष्टाः ३६ माहेश्वर्यास्त्रिशूलेन भिन्ना
चूर्णीकृताः संतोऽपरे केचिद्वाराह्यास्तुंडघातेन चूर्णिता भुवि पतंति स्म ३७ वैष्णव्या शक्त्या ते केऽपि दानवाः खंडशः कृता ऐंद्रीहस्ताग्रविमुक्ते-

ततः सिंहश्चखादोग्रदंष्ट्राक्षुण्णशिरोधरान् असुरांस्तांस्तथा काली शिवदूती तथापरान् ३५ कौमारीशक्तिनिर्भिन्नाः केचिन्नेशुर्महासुराः ।
ब्रह्माणीमंत्रपूतेन तोयेनान्ये निराकृताः ३६ माहेश्वरीत्रिशूलेन भिन्नाः पेतुस्तथापरे वाराहीतुंडघातेन केचिच्चूर्णीकृता भुवि ३७
खंडखंडं च चक्रेण वैष्णव्या दानवाः कृताः वज्रेण चैंद्रीहस्ताग्रविमुक्तेन तथापरे ३८ केचिद्विनेशुः पाताले केचिन्नष्टा महाहवात् ॥
भक्षिताश्चापरे कालीशिवदूतीमृगाधिपैः ३९ इति श्रीमार्कंडेयपुराणे सावर्णिके मन्वंतरे देवीमाहात्म्ये निशुंभवधो नाम नवमो-
ध्यायः ९

नान्ये तिलशः कृताः ३८ विनेशुः नष्टाः महाहवान्महासंग्रामात्पातालं नष्टा अपसृताः काल्यादिभिरपरे जीवंत एव भक्षिताः ३९ इ-
ति श्रीपरमहंसरामाश्रमविरचितायां देवीमाहात्म्यटीकायां नवमोऽध्यायः ॥ ॥छ॥ ॥

राम
४८

प्राणेनसहसम्पद्यतंतुलितंजीवसममित्यर्थः प्राणावासम्मतंप्रियंच भ्रातंरप्रियंच भ्रातरंनिशुंभंनिहतंदृष्ट्वाशुंभःक्रुद्धःसन्वचनमब्रवीत् १
बलेनयोवलेपोगर्वस्तस्मात्हेदुष्टेदुर्विनीते अन्यासांबलमाश्रित्ययातिमानिनीमहाहंकारवतीत्वंयुध्यसेमात्वंगर्वमावहमाकुरुस्वतोबलमभा
वादित्यर्थः युध्यसेचातिमानिनीतिपाठेतुहाहोहाहारैर्विनैवयोजना २ एकामजातीयस्वगतभेदहीनाअत्रजगतिममापरामातिरिक्ताद्वितीया
नकापीत्यर्थः केतिकिंशब्दआक्षेपे नत्वद्व्यतिरिक्तावन्यौब्रह्माण्याद्याः शक्तयइतिकथंमदपलापस्त्वयाशंक्याह अनुभूयमानस्यभेदस्यकाल्प

शुंभउवाच निशुंभंनिहतंदृष्ट्वाभ्रातरंप्राणसम्मितं हन्यमानंबलंचैवशुंभःक्रुद्धोब्रवीद्वचः १ बलावलेपाद्दुष्टेत्वंमादुर्गेगर्वमावह॥
अन्यासांबलमाश्रित्ययुध्यसेयातिमानिनी २ श्रीदेव्युवाच एकैवाहंजगत्यत्रद्वितीयाकाममापरा पश्यैतादुष्टमय्येवविशंत्यो
मद्विभूतयः ३ ततःसमस्तास्तादेव्योब्रह्माणीप्रमुखालयं तस्यादेव्यास्तनौजग्मुरेकैवासीत्तदांबिका ४

निकाल्पनिकत्वेनास्युपपन्नेर्नवास्तवसिद्धिरित्याशयेनाह पश्यैतेति एताब्रह्माण्याद्यामद्विभूतयोममशक्तयः तंप्रतिमय्येवविशंत्यःसतीतिपश्य
त्वंवादितीयार्थेत्वंदसाद्यममामय्येवविशंतीःपश्यातोभेदस्यकल्पितत्वादेकैवाहमितिसिद्धं ३ ततोनंतरंताःसमस्ताब्रह्माणीप्रमुखालयं
शरीरेलयमाश्लेषंप्रत्यश्यात्तत्वंजग्मुरित्यन्वयः वपुषिलीनाबभूवुरित्यर्थः तदांबिकाएकैवासीत् ४

दे॰मा॰टी॰ आहोस्विज्जगति स्थाने वा स्वविभूत्या निजमहिम्ना बहुभी रूपैर्यदा स्थितावस्थानं प्राप्ता मया तत्सर्वं संहृतं अथाहमेकैव रणे तिष्ठामि त्वं
४९ स्थिरो भव ५ अनादरे षष्ठी पश्यतः सर्वदेवानसुरांश्चानादृत्येत्यर्थः ६ तयो रंबिकाशुंभयोर्वीरयोर्हि भिंदिपालि सौरप्रधैस्तथा दारुणै
रस्त्रैराग्नेयं वारुणं वायव्यं सार्पं गारुडं वैष्णवेनएव मस्त्रमस्त्रेण निघ्नतोस्तयोर्युद्धमभूद्यतो युद्धा
त्रिलोकलोका व्यथिताः ७ यानि दिव्यान्यस्त्राणि मुमोच तेषां प्रतीघातं कुर्वंति तानि तत्प्रतीघातकर्तॄणि तैः अस्त्रैरिति विभक्तिविपरिणा

देव्युवाच अहं विभूत्या बहुभिरिह रूपैर्यदा स्थिता तत्संहृतं मयैकैव तिष्ठाम्याजौ स्थिरो भव ५ ततः प्रववृते युद्धं देव्याः शुंभस्य
चोभयोः पश्यतां सर्वदेवानामसुराणां च दारुणं ६ शरवर्षैः शितैः शस्त्रैस्तथास्त्रैश्चैव दारुणैः तयोर्युद्धमभूद्भूयः सर्वलोकभयं
करं ७ दिव्यान्यस्त्राणि शतशो मुमुचे यान्यथांबिका बभंज तानि दैत्येंद्रस्तत्प्रतीघातकर्तृभिः ८ मुक्तानि तेन चास्त्राणि दिव्या
नि परमेश्वरी बभंज लीलयैवोग्रहुंकारोच्चारणादिभिः ९ ततः शरशतैर्देवीमाच्छादयत सोऽसुरः सापि तत्कुपिता देवी धनुश्चिच्छेद

मेन पुनरस्त्रशब्दस्याध्याहारः प्रतीघात इति उपसर्गस्य घञ्यमनुष्ये बहुलमिति दीर्घः ८ तेन शुंभेन दिव्यान्यस्त्राणि मुक्तानि प॥ चेषुभिः १० राम
रमेश्वरी लीलयाऽनायासेन उग्रमिति भिन्नपदे क्रियाविशेषणं उल्कं उल्कटं यथा स्यात्तथा बभंज उग्रहुंकारैकपदपाठे उग्रा ये हुंकारोच्चारणाद ४९
य उपायास्तैरित्यर्थः ९ ततः शरशतैः सोऽसुरो देवीमपि दधाति स्म सापि तस्मिन्कुपिता देवी बाणैश्चापच्छिन्नवती १०

।थातेनप्रकारेणांधनुषिछिन्नेसतिदैत्येंद्रःशक्तिंजग्राहचंडिकास्यकरस्थितांतामपिशक्तिंचक्रेणाकृंततिस्म ११ दैत्यानांयेऽधिपानिशुंभा
दयस्तेषामधीश्वरः अधिपश्चासावीश्वरश्चेतिवा शतचंद्रंकृत्रिमचंद्रशतान्वितंचंद्रशतविरचितंदेदीप्यमानंचर्मचोपादायभानुमतरश्मिमत
भानुरश्मिदिवाकरा वित्यमरः तेजस्विदित्यर्थो गृहीत्वाभ्याद्रायतदादेवीचंडिकांधावतिस्म १२ चंडिकातस्यशुंभस्यागछतएवधनुर्मुक्तैस्ती

छिन्नेधनुषिदैत्येंद्रस्तथाशक्तिमुपाददे चिछेददेवीचक्रेणतामप्यस्यकरेस्थितां ११ ततःखड्गमुपादायशतचंद्रंचभानुमत् अभ्यधा
वत्ततोदेवींदैत्यानामधिपेश्वरः १२ तस्यापततएवाशुखड्गंचिछेदचंडिका धनुर्मुक्तैःशितैर्बाणैश्चर्मचार्ककरामलं १३ अश्वांश्चपा
तयामासरथंसारथिनासह हताश्वःसतदादैत्यश्छिन्नधन्वाविसारथिः १४ जग्राहमुद्गरंघोरंचंडिकानिधनोद्यतः चिछेदापततस्त
स्यमुद्गरंनिशितैःशरैः १५ श्री

दोःखड्गंसूर्यरश्मिवन्निर्मलंचर्मचचिछेद १३ अश्वांश्चपातयामासरथंसारथिनासहेतिपदार्धंक्वचिन्नास्तितत्रहताश्वइत्यादिनातस्मिन्नवस
रेअश्वादिवधोप्यनुमीयते केचित्त्वश्ववधस्यानुक्तत्वात् हताश्वइतिस्थानेहतासिरितिपठंतितन्मंदं विसारथिरितिनियामकस्याविद्यमान
त्वेनात्वेनहताश्वइतिपाठस्यार्थत्वसंभवेति १४ ततःसशुंभश्चंडिकायांनिधनायोद्यमपरःसन्घोरंमुद्गरंअयोलगुडंजग्राहतस्यागछतःसतोदेवीप्र
त्यान्महाराभिमुखंकृत्वाशरैर्मुद्गरंछिनत्तिस्म १५

देवी टी० मुष्टेरोक्तिरेपितथापिसः संभ्रमो मुष्टिमुद्यम्य वेगेन तां चंडिकां प्रतिधावतिस्म सदैत्यपुंगवस्तं मुष्टिं देव्या हृदये पातयामास पुमांश्चासौ गोश्चेति गोरतद्धि
५० तल्लुका तिटच्उरासितल्लेन करतल्लेन च पेटेना ज घायेत्यपि डितांगुल्लिर्मुष्टिः प्रसृतिः कुंचितांगुलिः प्रसारितांगुलिः पाणिः कथ्यते प्रतल्लस्तलं हे
इत्युत्वेत्याहृतिात १६ स दैत्यराजस्तलप्रहाराभिहतः सन् महीतले मत्याङ्गातलं चाधः स्वच्छ्पयोरिति नामानुशासनात्पतितः सन्पुनस्तत्क्षणादेवो
50 त्थितः १७ संभ्रमः उच्चैरत्पर्थं उत्पत्योर्ध्वं गत्वा देवीं प्रगृह्य चैस्तारं च गगनमास्थितो धिरूढः सा देवी तत्रापि गगनेपि निराश्रया — — पाताभाव

तथापि सोभ्यधावत्तां मुष्टिमुद्यम्य वेगवान् स मुष्टिं पातयामास हृदये दैत्यपुंगवः १६ तलप्रहाराभिहतो निपपात महीतले स दैत्यरा
जः सहसा पुनरेव तथोत्थितः १७ उत्पत्य च प्रगृह्योच्चैर्देवीं गगनमास्थितः तत्रापि सा निराधारा युयुधे तेन चंडिका १८ नियुद्धं
खे तदा दैत्यश्चंडिका च परस्परं चक्रतुः प्रथमं सिद्धमुनिविस्मयकारकं १९

हेतुहीनेत्यर्थः तेन शुंभेन सह युद्धं चकार १८ तदा दैत्यश्चंडिका च नियुद्धं बाहुयुद्धं खे व्योम्नि चक्रतुरिति कर्मव्यतिहारे सत्यपि नात्मनेपदं परस्प राम
रशब्दयोगे निषेधात् कीदृशं प्रथममभूतपूर्वं अत एव सिद्धमुनिविस्मयकारकं सिद्धा देवयोनिविशेषाः मुनयो मननशीला महर्षयो यत्नः ५०
सिद्धपदस्थाने युद्धमिति क्वचित्पाठः समासादिकः प्रामाणिकैर्व्याख्यातत्वात् १९

ततोंबिका तेन सह सुचिरं नियुद्धं कृत्वा उत्पत्य ऊर्ध्वं नीत्वा उत्पाद्येति पाठे तोलयित्वेत्यर्थः भ्रामयामासेत्यत्र संज्ञापूर्वको विधिरनित्य इति
मित्वाभावेन ह्रस्वत्वाभावः तदनु भ्रामयित्वा धरणीतले धरण्यां अधःस्वरूपयोस्तले चिक्षेप वेति विनापि चकारं चकारार्थो गंतव्यः २०
स संभ्रमः क्षिप्तः स पृथ्वीं प्राप्य मुष्टिमुद्यम्य वेगितो वेगयुक्तः सत्वरवेगशब्दात्तत्करोतीत्यर्थे णिच् तदंतात्क्तः २१ ततस्तं सर्वदैत्यजनेश्वरं आगच्छंतं शूलेन
वक्षसि भित्त्वा भूमौ पातयामास २२ स गतासुः गता असवः प्राणा यस्य स गतासुर्मृतः स पृथ्व्यां पपात देव्याः शूलस्याग्रभागेन शूलस्य रवेन वा

ततो नियुद्धं सुचिरं कृत्वा तेनांबिका सह उत्पाद्य भ्रामयामास चिक्षेप धरणीतले २० स क्षिप्तो धरणीं प्राप्य मुष्टिमुद्यम्य वेगितः अभ्य
धावत दुष्टात्मा चंडिकानिधनोद्यतः २१ तमायांतं ततो देवी सर्वदैत्यजनेश्वरं जगत्यां पातयामास भित्त्वा शूलेन वक्षसि २२ स ग
तासुः पपातोर्व्यां देवीशूलाग्रविक्षतः चालयन्सकलां पृथ्वीं साब्धिद्वीपां सपर्वतां २३ ततः प्रसन्नमखिलं हते तस्मिन्दुरात्मनि जग
त्स्वास्थ्यमतीवाप निर्मलं चाभवन्नभः २४

विक्षतः विशेषेण क्षतो हिंसितः क्षणु हिंसायामित्यस्मात्क्तप्रत्यये अनुदात्तोपदेशेत्यादिनानुनासिकलोपे च रूपं वीक्षत इति पाठे अन्येषामपि
दृश्यत इति दीर्घत्वं चालयन् कंपयन् यद्यपि कंपने चलिरिति मित्वाद्ध्रस्वत्वं नाप्नोति तथापि चालयतिः क्षेपणेन स्थानांतरं प्रापयतीत्यर्थे विवक्षि
ते चलनं अथवा चलनं चालः तं करोतीति णिच् तदंताच्छतृप्रत्ययः २३ तस्मिन्दुरात्मनि हते सति अशेषं जगत्प्रसन्नं प्रकाशीभूतं सत्स्वास्थ्यं
प्राप २४

देवीटी॰ उत्पातमेघाः पूर्वं काले ये या उल्का सहिता ये शुंभवधात्पूर्वमासन् ते शमं शुपशांतिं ययुः तत्र शुंभे मारिते सति नद्यः स्ववर्त्मगामिन्यो बभूवुः २५ तस्मिन्शुं
५१ भे निहते सति सर्वे देवगणा हर्षेण निर्भरं पूर्णं चेतो येषां ते तथासन् गंधर्वाश्च ललितं मनोहरं मधुरं यथा स्यात्तथा गानं कृतवंतः २६ अन्ये केचन वा
द्यानि वादयामासुस्तत्र केचिदभिप्रायेण परस्मैपदं अप्सरोगणा नृत्यं चक्रुः तथा पुण्याः शीता मंदाः सुरभयो उत्फुल्ला रजःशून्या वा वाता ववुः दि
वाकरश्च विमलतेजस्कोऽभूत् २७ शांताः शुंभवधात्प्रागपे उपशांता अग्नयश्चासन् ते जज्वलुः यद्वा शांताः सौम्याः संतो जज्वलुः । दिग्जनितः स्वनो

उत्पातमेघाः सोल्का ये प्रागासंस्ते शमं ययुः ॥ सरितो मार्गवाहिन्यस्तदासंस्तत्र पातिते २५ ततो देवगणाः सर्वे हर्षनिर्भरमानसाः बभू
वुर्निहते तस्मिन्गंधर्वा ललितं जगुः २६ अवादयंस्तथैवान्ये ननृतुश्चाप्सरोगणाः ववुः पुण्यास्तथा वाताः सुप्रभोऽभूद्दिवाकरः २७ जज्व
लुश्चाग्नयः शांताः शांतदिग्जनितस्वनाः २८ इति श्रीमार्कंडेयपुराणे सावर्णिके मन्वंतरे देवीमाहात्म्ये शुंभवधो नाम दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥

दिग्जनितस्वनः शांतो दिग्जनितस्वनो येषां उत्पातरूपेकदिग्दाहशायामयौस्फुटनादिशब्दश्चासीत्स शांत इत्यर्थः ॥ यद्वा शांतो दिग्जनितः स्वनो
यैः शांतिकर्मभिः हुतैरग्निभिः कृत्वा दिग्जनितउत्थानस्स्वयं जोनिद्यांतशब्दः शांत इत्यर्थः यद्वा शांताः शुदिग्जनितः स्वनो यैः अंगारिणी
दिग्रविणा प्रमुक्ता यस्यां रविस्तिष्ठति सा प्रदीप्ता प्रधूमिता यास्यति यां दिनेशः शेषाश्च शांताः शुभदाश्च ताः इति वराहमिहिरोक्ताः शांता दिशो राम
ज्ञेयाः २८ इति श्रीदेवीमाहात्म्ये टीकायां दशमोऽध्यायः १० ५१

तत्रतस्मिन्महत्यसुरेंद्रे इंद्रसहिताः वह्निःपुरोगमोयेषांतेसुरास्तांकात्यायनींगौरीदेहसमुद्भवांतुष्टुवुः इष्टस्याभिमतस्यार्थस्यलाभा
त्प्राप्तेः इष्टलंभादितिपाठेउपसर्गात्खल्घञोरितिनिषेधयोगकरणादुप विकसनंविकाशःसोस्तियेषांतानिविकाशीनितेषांवक्त्रा
णांरश्मिभिर्विकाशिनादीपिताआशादिशोयैःविकासिवक्त्राब्जविकासिताशाइतिपाठे विकासिनाविकस्वरेणवक्त्राब्जेन

ऋषिरुवाच देव्याहतेतत्रमहासुरेंद्रेसेंद्राःसुरावह्निपुरोगमास्तां कात्यायनींतुष्टुवुरिष्टलाभाद्विकासिवक्त्राब्जवि
कासिताशाः । देविप्रपन्नार्तिहरेप्रसीदप्रसीदमातर्जगतोखिलस्य प्रसीदविश्वेश्वरिपाहिविश्वंत्वमीश्वरीदेविच
राचरस्य १

प्रकटीकृताआशाप्रत्याशायैरितियोज्यं । हेदेविप्रपन्नाभक्तास्तेषामार्तिंदुःखंहरतीतितस्याःसंबोधनंहरतेरनुद्यमनेच् ततःप्रप्र
सीदप्रसन्नाभवसंभ्रमेप्रसीदेतिद्विरुक्तिःईश्वरीत्वंचाचराचरस्येतिनिर्धारणेषष्ठीचराचरमध्येत्वमेवस्वतंत्रेत्यर्थः अथवाःखिल
स्यजगतस्त्वमेवमाताचराचरस्यत्वमेवेश्वरीस्वामिनीअतोविश्वंपाहीतियोज्यं २

श्री हे देवि त्वमेका विश्वस्य जगत आधारभूता त्वामेवाधारमाश्रित्य जगद्वर्त्तते तत्र कथमाधारत्वं यतः पृथ्वीरूपेणाधारभूता वर्त्तसे सर्वेषामपि धे
५२ देवाधारभूता हे ऽनतिक्रमणीयबले उदकरूपमाश्रितया त्वयैव जीव्यते अंभसैव सर्वं शाम्यतीति तदपि तवैव रूपं जलं त्वद्रूपया त्वयैतत्समग्रं
आप्यायते आप्यायी वृद्धौ कर्मणि लट् धातूनामनेकार्थत्वात्स्थिरीक्रियत इत्यर्थः अपां स्वरूपस्थितयेति षष्ठी राहोः शिर इतिवदर्थभूत्वा
गमस्वरूपयेत्यर्थः नान्येन लंघ्यमतिक्रमणीयं वीर्यं प्रभावो यस्याः तस्याः संबोधनं अतस्त्वमेव चराचरस्वामिनीति सिद्धं ३ हे देवि त्वं वैष्णवी
स्नवी शक्तिः विष्णोर्व्यापनशीलस्येश्वरस्येयं वैष्णवी अथवा विष्णुरेव वैष्णवी स्वार्थे अण् सर्वव्यापिकेत्यर्थः अन्यथा विष्णुसंबंधित्वमात्रोक्त्या स्वतः

आधारभूता जगतस्त्वमेका महीस्वरूपेण यतः स्थितासि अपां स्वरूपस्थितया त्वयैतदाप्यायते कृत्स्नमलंघ्यवीर्ये ३
त्वं वैष्णवी शक्तिरनंतवीर्या विश्वस्य बीजं परमासि माया संमोहितं देवि समस्तमेतत् त्वं वै प्रसन्ना भुवि मुक्तिहेतुः ४

सर्वव्यापकत्वादुक्तेः स्तुतिर्न प्रतीयेत अनंतं नानाविधसंसारसंपादकं वीर्यं सामर्थ्यं यस्याः सा विश्वस्य बीजं मूलकारणं बीजभूतायास्त्वत्त एव
विश्वमुत्पद्यते परमा निरतिशया अघटितघटनापटीयसीत्यर्थः एवंभूता माया अविद्याशक्तिरसि भवसि एतत्समस्तं जगत्त्वया संमोहितं हे देवि विषयी
कृतं ममतामायादिना सर्वं भवमोहे पातितं त्वयेति शेषः वै निश्चितं प्रसन्ना सती पृथ्व्यां ब्रह्मविद्यास्वरूपेण मुक्तेः कारणं भूता संसारसागरे त्वमे राम
व पातयसि मुक्तिमपि त्वमेव ददासीत्यर्थः ४ ५२

विद्याःवेदविद्यांगादिलक्षणाःसमस्ताअष्टादशसंख्याकाःऋग्वेदोयजुर्वेदःसामवेदोथर्ववेदइतिचत्वारोवेदाःशिक्षाकल्पोव्याकरणंनिरुक्तंज्योतिषंछं
दश्चेतिषडंगानिपुराणन्यायमीमांसाधर्मशास्त्ररूपाणिचत्वार्युपांगानि आयुर्वेदोधनुर्वेदोगांधर्वमर्थशास्त्रंचेतिचत्वारि एवमष्टादशसंख्याविद्यास्तु
निष्पद्यंते उक्तंच अंगानिवेदाश्चत्वारोमीमांसान्यायविस्तरः धर्मशास्त्रंपुराणंचविद्याह्येताश्चतुर्दशआयुर्वेदोधनुर्वेदोगांधर्वश्चेतितेत्रयः अर्थशा
स्त्रंपुराणंचविद्यास्त्वष्टादशैवताः इतिहेदेविएताःसमस्ताविद्यास्तवभेदाविशेषाः सामान्यरूपासर्वात्मिकात्वंअवांतरविशेषास्त्वेताइत्यर्थः ए
वंसमस्ताःस्त्रियोपितवैवभेदाःसमष्टिरूपात्वंअन्याःसमस्ताःस्त्रियस्तवैवव्यष्टयोवांतरविशेषरूपाःकथंभूताःसकलाःचतुःषष्टिकलाभिःस
हवर्त्तमानाःआलिंगनाद्याश्चतुःषष्टिकलाःकामशास्त्रतोधिगंतव्याः एतज्जगत्त्वयैकयापूरितमतिशयेनव्याप्तंकथंभूतयाअंबयाजन

विद्याःसमस्तास्तवदेविभेदाःस्त्रियःसमस्ताःसकलाजगत्सु त्वयैकयापूरितमंबसर्वंकातेस्तुतिःस्तव्यपरापरोक्तिः ५

नीरूपयाजननीयथास्वोदरेविद्यमानंगर्भंव्याप्नोतितथा तवोदरेविद्यमानंजगत्त्वयाव्याप्यतइत्याशयः एवंचसतितेतवस्तुतिःकानकापीत्यर्थः कुतइ
त्यपेक्षायामाह स्तव्येतिस्तव्यस्यपापरामुख्यतयोक्तिःअपरागौणतयाचोक्तिःसास्तुतिःसागौणमुख्यव्यवहारस्यपरस्परसापेक्षत्वेनभेदघटितत्वात्स
र्वात्मिकायांत्वयिभेदाभावात्भेदघटितगौणमुख्यत्वकीर्त्तनरूपास्तुतिर्नसंभवतीत्याशयः ननुमुख्यगौणगुणकीर्त्तनरूपस्तुत्यसंभवेपिमुख्य
गुणमात्रकीर्त्तनमेवस्तुतिर्भविष्यतीतिचेन्न तस्यानुवादमात्रत्वेनस्तुतित्वाभावात् अथवास्तव्यपरास्तव्यविषयिणीयापरोक्तिःस्तव्यापेक्ष
याधिक्यस्योक्तिःसास्तुतिरितिलोकेव्यवह्रियतेन।

वसामेदघटितात्वपि संभवति सर्वात्मिकायास्त्वत्तोभिन्नस्यस्तुतिकर्तुर्निरूपणानर्हत्वात् एकस्यकर्मकर्तृत्वासंभवश्चेति व्याख्येयं अथवा
कालोद्देशी अनिर्वचनीयास्तुतिरित्यर्थः अथवास्तव्यपरास्तव्यविषयविलोपरोक्तिः श्रेष्ठोक्तिः स्तुतिरितिव्याख्येयं अथवास्तुतिरपित्वमेवेत्याह।
स्तव्यपरापरोक्तिःस्तव्यावाचःसोपरोक्तिश्चेतिस्तव्यपरापरोक्तिः प्राणमयीवाक् अपरोक्तिःपश्यन्त्यादिरूपावाक्सा उभयविधापित्वमेव चितिश
क्तिरूपमर्धाधीपरावाक्त्वरसोदितासैषासंसारतयाप्रोक्ताहृदयंपरमेष्ठिनः इतिपरावाक्स्वरूपंप्रतिपादितंतथा सूक्ष्माकुंडलिनामध्येज्योति
र्मात्रान्त्याणीयसी अश्रोत्रविषयातस्मादुद्गच्छन्त्यूर्ध्वगामिनी स्वयंप्रकाशापश्यन्तीसुषुम्णामाश्रिताभवेत् सैवहृत्पंकजेशब्दमध्यमाना
दरूपिणी सैवोरःकंठतालुस्थाशिरोघ्राणाहिजोपमा जिह्वामूलोष्ठनिःश्वासकनकवर्णपरिग्रहा शब्दप्रपंचजननीश्रोत्रग्राह्यातुवैखरी
रीतिच श्रुतावपिपरापश्यन्तीमध्यमावैखरीभेदेनचतुर्विधावाक्कथ्यतेचत्वारिवाक्परिमितापदानितानिविदुर्ब्राह्मणायेमनीषिणः
गुहात्रीणिनिहितानेङ्गयन्तितुरीयंवाचोमनुष्यावदन्तीति अस्यार्थः वाचःशब्दब्रह्मणःपरिमितापरिमितानियानितानिपद्यन्तेज्ञायन्ते
परंतत्त्वमेभिरितिपदानिरूपाणिचत्वारितानिचत्वार्यपियेमनीषिणोतर्हिब्राह्मणास्तेविदुर्ज्ञानन्तिनान्ये मनोगुहायांदेहमध्येत्रीणिनिहि
तानिनेङ्गयन्तिस्वरूपंनप्रकाशयन्ति ततःकेवलंवाचस्तुरीयं चतुर्थभागंवैखरीरूपंमनुष्याःप्राणिनोवदन्तिनदपिवदन्त्येवनतुत
त्त्वतोजानन्तीति तथाचैवंविधपरापरशब्दरूपत्वात्स्तुतिरूपात्वमेवेतिभावः क्रियाःसमस्ताइतिपाठान्तरं क्रियाःश्रौताःस्मार्त्ताआग
मिकास्त्वद्रूपमित्यर्थः५

सर्वभूतं प्राप्तं यया सा सकलस्थावरजंगमात्मिका वा स्वर्गः सुखविशेषः मुक्तिरविद्यानिवृत्तिः परमानंदावाप्तिर्वा ते प्रदातुं शीलं यस्याः सा स्व
र्गमुक्तिप्रदायिनी एवंरूपा यदास्माभिस्त्वं स्तुता उक्तासि तदा तव स्तुतये परमोक्तयः श्रेष्ठोक्तयः का वा भवंतु न काप्यपीत्यर्थः ६ तथाप्युपगम्यम
पत्य देवाह सर्वस्य जनस्य हृदि बुद्धिरूपेण संस्थिते संस्थिता शब्दस्य संबोधने रूपं स्वर्गापवर्गदेत्यपि संबोधनं अपवर्गो मोक्षः नराद्धिस्मोद्भूता
नाराः आपः अयनं निलयो यस्य नारं जीवसमूहं अयते गच्छति अंतर्यामिरूपेण व्याप्नोतीति वा नारायणस्येयं शक्तिः सा रूपा वा नारायणी तस्याः

सर्वभूता यदा देवि स्वर्गमुक्तिप्रदायिनी त्वं स्तुता स्तुतये का वा भवंतु परमोक्तयः ६ सर्वस्य बुद्धिरूपेण जनस्य हृदि संस्थिते स्वर्गापव
र्गदे देवि नारायणि नमोऽस्तु ते ७ त्रिशूलचंद्राहिधरे महावृषभवाहिनि माहेश्वरीस्वरूपेण नारायणि नमोऽस्तु ते ८ कलाका
ष्ठादिरूपेण परिणामप्रदायिनि विश्वस्योपरतौ शक्ते नारायणि नमोऽस्तु ते ९

[illegible] नारायणि ते तुभ्यं नमोऽस्तु ७ हे देवि नारायणि विभुशक्ते माहेश्वरीशक्तिरूपेण संस्थिते त्रिशूलं चंद्रं अहिं धारयतीति महावृषभं धारयसीति
८ हे [illegible] कला त्रिंशत्काष्ठात्मकः कालः काष्ठाः अष्टादशनिमेषात्मकः आदिशब्देन निमेषमुहूर्तादिः प समासः कालेन वर्षयुगव्यवस्थाभिः विश्वस्य
परिणामस्तात्त्विकोन्यथाभावस्तं प्रदातुं शीलं यस्याः सा तस्याः संबोधनं उपरतौ विनाशे शक्ते समर्थे शक्तिशब्दस्य संबुद्धौ रूपं सक्ते इति पाठे सक्ति
रासक्तिः प्रवृत्तिर्वा ९

देवी॰मा॰ ५४

54

सर्वेषु मंगलेषु वेदवेदांगादिषु मंगलाय हिता अथवा सर्वं मंगलं मंगल्यं मंगलाय हितं यस्यां मंगलेषु साध्वी मंगल्या सर्वाणि मंगलानि य
स्यां सा सर्वमंगला सा चासौ मंगल्या च तस्याः संबोधने अथवा सर्वेषां मंगलानां मंगल्ये मंगलभावस्तद्रूपा मंगलत्वमेवेति भावः अ
नेन शिवे कल्याणकारिणि शरणं रक्षणं तत्र साध्वी शरण्या अथवा शरणं गृहं आश्रयणीया तस्याः संबोधनं शरणागतान् शमनीता ना ५२
गान् वर्तमानजनसमीहितेत्यर्थः अग्निसोमसूर्यात्मकानि त्रीणि अंबकानि नेत्राणि यस्याः सा त्र्यंबका तस्याः संबोधने त्रियांहि हरिहरशा
देवदापोलोचनमंबकमित्यभिधानात् हे गौरि गौरवर्णे कालिं शुक्ले वा १० सृष्ट्यादीनां कारणभूताः क्रमेण रजःसत्त्वतमोगुणाः प्रधानब्र

सर्वमंगलमंगल्ये शिवे सर्वार्थसाधिके शरण्ये त्र्यंबके गौरि नारायणि १० सृष्टिस्थितिविनाशा
नां शक्तिभूते सनातनि गुणाश्रये गुणमये नारायणि नमोस्तु ते ११

ह्महरिहराणां शक्तयस्तद्रूपा तस्याः संबोधनं सनातने हे नित्ये गुणानां महदादीनामाश्रयभूते सत्त्वरजस्तमसां साम्यावस्थास्वरूपत्वात् त्रिगुणा
मये गुणत्रयस्वरूपे मयडैनाद्यद्यपि ऽप्राप्नोति तथापि बाहुलकान्ङीप् मयगताविति अस्माद्वा गुणामध्येतास्वर्तेस्मामिति गुणामयेति व्युत्पा राम
दनीयं अथवा सत्त्वरजस्तमसां साम्यावस्थारूपत्वादविषमाणां गुणामयो गुणविकारो यस्यां सा अ गुणमये प्रकारश्लेषेण व्याख्येयं आ ५४
काशादिरूपेण शब्दादिगुणाश्रया शब्दाद्यादिरूपत्वेन च गुणमया चेति व्याख्येयं ११

दीनाः सार्वदिकदुःखभाजश्चार्त्तास्तस्करादिपीडिताः शरणागतायेदीनार्त्तास्तेषांपरित्राणेसर्वभावेनरक्षणेपरायणतामभीष्टंयस्याःतस्याःसंबोध
ने परायणमभीष्टेस्यादितिनामशासनात्सर्वोधिव्याधिनाशिनि देविकेभ्यंनमः १२ देवानांयथारूपंशक्तीनामर्पितैथैवाहं ब्रह्माणीरूपधारयतीतिन
स्याः संबोधनं रूपधारिणीत्यसंबोधनंरूपोदीर्घपाठोयःसक्वापिस्यात्वा — — साद्गेपत्वाद्बनास्माकंसम्मतः एवमग्रेपि युक्ताहंसायुक्तंयानं देवादि
त्वाद्युक्तशब्दस्यपरनिपातः हंसैर्युक्तंवायद्विमानंतत्रतिष्ठतीतितस्याःसंबोधनं ऊशांजलंतस्याश्चयःकौशःकमंडलुः तस्याभःकौशांभःकौशां

शरणागतदीनार्त्तपरित्राणपरायणे विश्वस्यार्त्तिहरेदेविनारा १२ हंसयुक्तविमानस्थे ब्रह्माणीरूपधारिणी कौशांभःक्षरि
केदेविनारायणि १३ त्रिशूलचंद्राहिधरेमहावृषभवाहिनि माहेश्वरीस्वरूपेणनारायणिनमस्तुते १४

भसःक्षरिकाकौशांभःक्षरिकाशेषिकविवक्षायामेवषष्ठीतेनकर्त्तरिचेतिषष्ठी समासनिषेधेन ऊशांभःक्षरेतिपाठेकुशस्येदंकौशंहंसद्वयाभावश्छांदसःऊशां
भःक्षरिके १३ त्रिशूलंचंद्रश्चेंदुरेकदेशः अहिःसर्पश्चतेषांधरेतिविग्रहःतान्धारयतीतिविग्रहेकर्मण्यणास्यात् वृषभंवाहयितुंशीलंयस्याः १३ कौमा
रीरूपसंस्थानमवयवसन्निवेशोस्याःसाकौमारीरूपसंस्थाना तस्याःसंबोधनं मयूरैःकुक्कुटैश्चवृतावेष्टिता मयूरकुक्कुटशब्दाभ्यां मयूरकुक्कु
टपिच्छानिलक्ष्यंते तैरलंकारेण पावृते धृते शक्तिकाविशेषः अघंपापंचदुःखंचतद्धीनाशनघा १४

देवी॰ ५५ शंखादीनिगृहीतानिपरमायुधानियया सा ग्रहणार्थेभ्यः परनिष्ठासम्भवादिति गृहीतशब्दस्य परनिपातः गृहीतानि विविधायुधेति केचित्पाठः हे वैष्णवीरूप
धारिणि तुभ्यं नमः १५ गृहीतमुग्रं महाचक्रं सुदर्शनचक्रं यया सा दंष्ट्रयोद्धृता वसुंधरा यया सा वराहरूपमस्या अस्तीति शिवयोगाक्षिवे कल्याणकारिणि न
मोऽस्तु १६ उग्रेण नृसिंहरूपेण हिरण्यकशिपुप्रभृतीन् हन्तुमुद्यमपरे त्रैलोक्यस्य त्राणं रक्षणं तेन सहिता त्रैलोक्यत्राणसंहिता वा समो वा हितं तत
ततोऽस्तीति मकारलोपः देवि तुभ्यं नमः १७ ऐं इति इन्द्ररूपधरे किरीटोऽस्या अस्तीति संबोधनं महावज्रो यस्याः सहस्रैर्नयनैरुज्ज्वला हन्त्रा

शंखचक्रगदाशार्ङ्गगृहीतपरमायुधे प्रसीद वैष्णवीरूपे नारायणि १५ गृहीतोग्रमहाचक्रे दंष्ट्रोद्धृतवसुंधरे वराहरूपिणि शिवे नारा १६
नृसिंहरूपेणोग्रेण हंतुंदैत्यान्कृतोद्यमे त्रैलोक्यत्राणसहिते नारा १७ किरीटिनि महावज्रे सहस्रनयनोज्ज्वले वृत्रप्राणहरे चैन्द्रि नारा १८
शिवदूतीस्वरूपेण हतदैत्यमहाबले घोररूपे महारावे नारा १९ दंष्ट्राकरालवदने शिरोमालाविभूषणे चामुंडे मुंडमथने नारा २०

त्वरो विश्वकर्मणोपत्यं तस्य प्राणान् हरतीति १८ शिवदूतीस्वरूपेण हतं दैत्यानां बलं यया भयानकरूपे महाशब्दा वेदे वि तुभ्यं नमः १९ दंष्ट्रया
करालं वदनं यस्याः शिरसां मुंडानां माला विभूषणं यस्याः मुंडस्य मथनीति मथना चंडस्य मुंडस्य च शिरोग्रहणात् चामुंडा व्याततावतेव मुंडमथन राम ५५
त्वमपि नाम प्रयापि तथापि स्तुतित्वान्न पौनरुक्त्यं दोषावहं २०

लक्ष्मीशब्दस्य पुंस्त्र्याख्यौ नदीति नदीसंज्ञकाद्ध्रस्वत्वं संबुद्धौ सर्वसंमतं केचित्तु ऊणादिकशत्ययांतत्वेन नदीसंज्ञाभावात्सुलोपं ह्रस्वत्वं च नेच्छंति
ते उपदेशायामदे उद्दित्वात् लज्जे — — — — — महत्त्वाद्ब्रह्मणः प्राप्तिहेतुत्वाद्विषयीकरणाद्वा महती विद्या ब्रह्मणो विद्या विषयत्वमिश्रत ए
वतेन विषयीकरणापद्धतो दुःशेन मंतव्यः उपनिषदित्यर्थः श्रद्धे — — — — पुष्टिरूपवयसः संबुद्धौ गुणाभावश्छांदसः सुलोपस्तु मयस्त्र्युत्तन
यद्रूपाया — ह्रस्वांतत्वात् अथवा पुष्टियुक्ता स्वधेति मध्यमपदलोपी समासोऽन्ये यः स्वधापितृहविर्दानमंत्रः ध्रुवे स्थिरे महती वा सौरात्रि
स्तपरार्धद्वयावसानतयाऽऽलयरूपा या रात्रेर्महत्त्वं रात्रिशब्दात् कृदिकारादक्तिन इति ङीषि कृते संबुद्धौ ह्रस्वत्वं छांदसो वा गुणाभावः महा

लक्ष्मि लज्जे महाविद्ये श्रद्धे पुष्टे स्वधे ध्रुवे महारात्रे महामाये नारायणि। २१ मेधे सरस्वति वरे भूति बाभ्रवि तामसे नियते त्वं प्रसीदेशे॥
॥ २२

अविद्या महाविद्या मह्ला विद्या मात नित्याशुचिदुःखानात्मसु नित्यशुचिसुखात्मख्यातिरूपा महतं वा स्याः सर्वजीवाख्याति बद्धस्वरूपाव
रणे मा मसि स्याविद्यमानत्वात् २१ मेधा बहुग्रंथावधारणशक्ते सरस्वति वादिवमेधातिस्मरतीति द्वासाद्रूपेवाव रेश्रेष्ठे इति भूतिः संपद्
गुणाः कारणे कार्योपचारात्सत्त्वगुणाभ्योगपद इतिः सात्विकी संबुद्धौ गुणाभावश्छांदसः अथवा भूतिरग्निहोत्रभस्म संपन्ने भूतिर्भस्मनि संपदिति वा रूपाव
बभ्रुः शेन रजोगुणाउच्यते इत्यर्थः बाभ्रवी बभ्रुर्वेशी कदाचित्तु तत्पत्नी वा बभ्रोर्देवता बाभ्रवी लिङ्गलेनकुलेविष्णौ बभ्रुः स्यात्पिंगलेत्रिषु इति धरणि।
तामसी निद्रारूपेति व्याख्यावं नियते नियतरूपे प्राचीनकर्मस्वरूपेश्वरशंभावरूपे वाद्दिशे स्वामिनि २२

देवी। सर्वेषां सर्वासु दिक्षु सर्वभावेनाभिव्याप्य वा पाणिपादौ यांते यस्याः सर्वतोक्षीणि शिरांसि मुखानि सर्वत्र वर्त्तंते श्रवणघ्राणाद्यवयवैः
५६ सर्वदिग्व्याप्तेऽप्यवगंतव्यं अयं श्लोको गौडैर्न पठ्यते २३ सर्वविश्वं स्वरूपं यस्याः सर्वेषामीशे स्वामिनि सर्वैर्यां शक्तिभिः सर्वासो मातृणां
56 काश्चित्तिभिः सर्वाभिर्वा शक्तिभिः समन्विते नः अस्मान् त्राहि पालय हे दुर्गे देवीति पदद्वयप्रसादने अथवा देव्यतीति देवी देवस्यैषमेवे

सर्वतःपाणिपादांते सर्वतोक्षिशिरोमुखे सर्वतःश्रवणघ्राणे नारा २३ सर्वस्वरूपे सर्वेशे सर्वशक्तिसमन्विते भयेभ्यस्त्रा
हि नो देवि दुर्गे देवि नमोस्तु ते २४ एतत्ते वदनं सौम्यं लोचनत्रयभूषितं पातु नः सर्वभीतिभ्यः कात्यायनि नमोस्तु
ते २५ ज्वालाकरालमत्युग्रमशेषासुरसूदनं त्रिशूलं पातु नो भीतेर्भद्रकालि नमोस्तु ते २६

तिव्युत्पत्तिभेदेन पदद्वयं व्याख्येयं २४ एतत्ते सुन्दरं मनोज्ञं नेत्रत्रयालंकृतं सर्वभीतिभ्यो स्मान्पातु कात्यायनाश्रमोद्भवे देवि श्रीगौरि तुभ्यं नमः राम
२५ महाप्रासौ कालीच तस्याश्च ज्वालया करालं भीषणं उद्दंडं वा सकलदैत्यविध्वंसनं त्रिशूलमस्माद्भयात्पातु श्रीभद्रकालिगौरि ५६
देहसमुद्भवे तुभ्यं नमः २६

साघंटानोस्मान्पापेभ्यः पाति कूलेभ्योर क्षतुकानिव यतः प्राणी सुतानपत्यानि वा यत्नप्रयत्नेनान्यस्मादविरूपं आनितीन्यनः प्रातीसचार्थात्वि
तायद्वानोस्माकंपापेभ्योनोस्मानरक्षतु यद्वा नः शकटं सुतान्वालकान्पापेभ्योदुष्टेभ्यः पाति शकटेपिहित्वाबालकाः स्थाप्यंते यतः अथ
वा नः सुतान्दुष्टसुतानिवनम कौटिल्येइत्यस्मात्कर्त्तरिक्विप् अथवासानः पातु पापेभ्योनः सुतानिव यथा तु इतियोजनीयं सुभुशोभनानि
वतानिसुतानिकानितानीत्यपेक्षायांसाघंटासचञ्चलः तच्चवदनेतानित्यदादीनिसर्वैर्नित्यमित्येकशेषः २७ हे देवित्वंवरखड्ग शुभायभ

हिनस्तिदैत्यतेजांसि स्वनेनापूर्ययाजगत् साघंटायातुनोदेविपापेभ्योनः सुतानिव २७ असुरासृग्वसापंकचर्चितस्तेकरोज्वलः शु
भायखड्गोभवतुचंडिकेत्वांनतावयं २८ रोगानशेषानपहंसितुष्टारुष्टातुकामान्सकलानभीष्टान् त्वामाश्रितानांनविपन्न
राणांत्वामाश्रिताह्याश्रयतांप्रयांति २९

नतुअसुराणांरुधिरसंदःपंकेनचर्चितोविलिप्तःकरंहस्तमुज्वलयतीतिकरोज्वलः करैःकिरणैर्वाउज्वलः चंडिकेत्वांवयंनताःस्मः २८ तुष्टं
[illegible]वतीतिरोगाउपद्रवाः तान्अपहंसिनाशयसिरुष्टाकुपितातुनः कामान्मनोरथानभीष्टान्प्रियान्सकलानपहंसीत्यनुषज्यते विप
[illegible]योगत्वहाराविपत्तिः हीतिविशेषार्थे हिर्हेतौ स्माद्विशेषार्थेत्वार्थयोर्थ्दश्शतोऽत्याभिधानात् विशेषतोयेत्वामाश्रितास्तेप्यन्येषामा
श्रयतांप्रयांतीत्यन्वयः आश्रयाभवंतीत्यर्थः २९

दे॰ मा॰ [illegible] ...कामात्ममूर्त्तिमनेकेरूपैर्ब्रह्माण्याादिलक्षणौर्बहुधा बहुप्रकारं कृत्वा मूर्त्तिं बाहुल्यं कृत्वेत्यर्थः ऐन्द्रीति शक्त्यादित्वाद्वितीयाधर्मद्वि
५७ [illegible] ...षांनां महासुराणां कदनं मारणं कृतं एतदेवं कर्मनत्कदनं त्वदितरा का प्रकर्तुमर्हतिन कापीत्यर्थः ३० विद्यासु इंद्रजालादिलक्षणा
57 सु लोक्यमयोगादेमा विधापि नीषु वा अन्वीक्षिकी त्रयी वार्त्ता दंडनीतिषु शास्त्रेषु वेदेतरा विद्यास्थानेषु कर्मकांडेषु तेषामुपनिषद्भ्यः प्राचीन
त्वात् अथवा आद्येषु वाक्येषु वेदेषु किंभूतेषु विवेकदीपेषु कर्मब्रह्मप्रतिपादकेषु त्वदन्या का त्वमेव सर्वं च विद्यादिषु नानारूपेण भासि

पद्यत्रयस्य ह्रिरावत्रिरि त्यादेः॥

× हिनस्ति दैत्यतेजांसि स्वनेनापूर्य या जगत् सा घंटा पातु नो देवि पापेभ्यो नः सुतानिव २७ असुरासृग्वसापंकचर्चितस्ते करोज्वलः॥
× शुभाय खड्गो भवतु चंडिके त्वां नता वयं २८ रोगानशेषानपहंसि तुष्टा रुष्टा तु कामान्सकलानभीष्टान् त्वामाश्रितानां नवि
पन्नराणां त्वामाश्रिता ह्याश्रयतां प्रयांति २९ ×

त्यर्थः न केवलं विद्यासु प्रतिभासि अपि तु अत्यद्भुतया अनुभूयमानं विश्वं ममत्वा गर्त्ते इव गर्त्ते ममत्वाख्यः संसारस्तस्मिन्नति महांधकारे
महतामपि संसारानिवर्त्तकब्रह्मज्ञानप्रतिबंधके विभ्रामयसि पुनः पुनः प्रवर्त्तयसि संज्ञा सर्वस्य विशेषेण निःस्वत्वान्निःस्वापि इत्यत्वामा रा म
वः अथवा ममत्वगर्त्तेपि विद्यादयस्तेषु एतद्विश्वं त्वदन्या का विभ्रामयति अपि तु त्वमेव विभ्रामयसीति योज्यं ३१ ५७

सुखंनपद्ये हो। एतत्क्षेतं यत्कदनं त्वयाद्य धर्मद्विषां देवि महासुराणां। रूपैरनेकैर्बहुधात्ममूर्त्तिं कृत्वांबिके तत्प्रकरोति कान्या॥ ३० विद्यासु
शास्त्रेषु विवेकदीपेष्वाद्येषु वाक्येषु च का त्वदन्या। ममत्वगर्त्तेति महांधकारे विभ्रामयत्येतदतीव विश्वं॥ ३१ पंक्तौ चतुर्थ्यां॥

हेदेवियत्ररक्षांसिराक्षसाःयत्रोत्कटविषाःसर्पाःयत्रशत्रवःयत्रतस्करसमूहःयत्रारण्येदावानलःपरिपीडयतितत्रस्थि
तात्वंपरिपासितथाब्धिमध्येउपद्रवस्तत्रापित्वमेवेतियोज्यंकेचिद्दावानलपदंवडवाग्निपरतयाव्याकुर्वंत्येकवाक्य

रक्षांसियत्रोग्रविषाश्चनागायत्रारयोदस्युबलानियत्र दावानलोयत्रतथाब्धिमध्येतत्रस्थिता
त्वंपरिपासिविश्वं ३२ विश्वेश्वरीत्वंपरिपासिविश्वंविश्वात्मिकाधारयसीतिविश्वं विश्वेशवंद्या
भवतीभवंतिविश्वाश्रयायेत्वयिभक्तिनम्राः ३३

[illegible]ंति ३२ हेदेवित्वंसर्वस्येश्वरीअतएवत्रिभुवनात्मकंविश्वंपरिपासिहेदेवित्वंविश्वात्मिकाविश्वस्वरूपाविश्वंत्वमेवेतिका
[illegible]ताहिविश्वंधारयसिइतीदंप्रकाशमानंवाईश्वरादीनांवंद्यात्वंविश्वेशस्यब्रह्मणोवंद्यात्वंयानमस्यावायेत्वयिभक्त्याप्रणतास्तेपरा
स्तेविश्वेषामाधारभूताभवंति ३३

हि विचंडिके प्रसीद प्रसन्ना भव प्रसादं कुरु अस्मान् शत्रुभयात्परिपालय अरिभयं मा भवतु नित्यं यथासुरमार्दियाते नाधुनैव तत्सत्तां त्रातास्तान
ानि नित्यं परिपालयेति शेषः तथा सर्वजगतां पापप्रशमं नाशं प्राप्य जगंति निष्पापानि विधेहि यथा कष्टं कदाचन नोत्पद्यते उत्पातेत्यत्रा
दिवहिनिन्नात्र संधिः उत्पातानां अनिष्टानां अनिष्टसूचकाउल्कापातादयस्तेषां पाकः परिणतिपर्यवसायितानां जनितान्येव महोपसर्गाः मृत्युविनाश
रोगादिनाशहेतवस्तान् त्रिविधोत्पातपरिणाम संभवानुत्पातात्पाकोवधिः तत्रोपसर्गान्विघ्नान्शमय वारान्यो संहितायामुक्तमस्तिस्वयमुत्या

देवि प्रसीद परिपालय नोरिभीतेर्नित्यं यथासुरवधादधुनैव सद्यः पापानि सर्वजगतां प्रशमं नयाशु उत्पातपाकजनितांश्च महोपस
गान् ३४ प्रणतानां प्रसीद त्वं देवि विश्वार्तिहारिणि त्रैलोक्यवासिनामीड्ये लोकानां वरदा भव ३५ श्रीदेव्युवाच व
रदाहं सुरगणा वरं यन्मनसीप्सितं तं वृणुध्वं प्रयच्छामि जगतामुपकारकं ३६

तो मुकप्रंडल्ले जातोस्मिन्समये फलति उत्पाते सुजाते हे देवि त्वं स्मर्यते तत उपसर्गाः क्षयं यांति ३४ देवि त्वं नतिमतां प्रसीद विश्वस्यार्तिहरे त्रै
लोक्यवासिभिः स्तव्यानां लोकानां ईड्ये त्वं वो स्माकं वरमभिलषितं देहि ३५ हे सुरगणा वरो भीप्सितोर्थः यदि त्वव्यं यं यं वरमित्यर्थः यामिति   राम
वाचाः मनसा प्सितं वरं याच्ध्वं जगतामुपकारमं तं यथाहं प्रयच्छामि ३६   ५८

हे त्रैलोक्येश्वरि त्रैलोक्यस्य याः सर्वा आध्यात्मिकाधिदैविकाधिभौतिका बाधाः पीडा दुर्भिक्षनरकादिका वा तासां प्रशमनमेवमेवानेनैव
प्रकारेण कार्यं यथा ह्यस्मद्वैरिविनाशनं कृतं ३७ वैवस्वतेंतरे वैवस्वतमनोरधिकारोपलक्षिते काले सप्तमे मन्वंतरे इत्यर्थः अष्टाविंश
तितमे अष्टाविंशतिसंख्याके अष्टाविंशतिशब्दात् तमोमडागमश्छांदसः अष्टाविंशत्यामीयते इति वा अष्टाविंशतिमः इति वा संधेयं तमेत्र

देव्याऊचुः सर्वबाधाप्रशमनं त्रैलोक्यस्याखिलेश्वरि एवमेव त्वया कार्यमस्मद्वैरिविनाशनं ३७ देव्युवाच वैवस्वतेंतरे
प्राप्ते अष्टाविंशतिमे युगे शुंभो निशुंभश्चैवान्यावुत्पत्स्येते महासुरौ ३८ नंदगोपगृहे जाता यशोदागर्भसंभवा ततस्तौ ना
शयिष्यामि विंध्याचलनिवासिनी ३९ पुनरप्यतिरौद्रेण रूपेण पृथिवीतले अवतीर्य हनिष्यामि वैप्रचित्तान्महासुरान् ४०

ष्टाविंशतिमे इत्यत्र विवक्षितत्वान्न संधिः युगे चतुर्युगे शुंभाख्यावसुरौ पुनरन्यावुत्पत्स्येते ३८ तदाहं नंदगोपगृहे जाता सती यशोदा नंदगो
पगृहे जाता तस्याः सकाशाद्भूता ततः पश्चात्तौ शुंभनिशुंभौ विंध्यनिवासिनी मारयामि ३९ पुनरपि पृथिवीतले अतिरौद्रेण रूपेणावतीर्य
वैप्रचित्तान्वैप्रचित्तवंश्यान्महासुरान्हनिष्यामि ४० श्रीरामरामराम॥ ॥

देवी
५८

...हकृतत्वात्ममदाडिमीकुसुमं उपमायेषां तेतन्मद्दशावारक्ताल्लोहितादंता भविष्यंति ४१ स्वर्गे देवा मर्त्यलोके च मानवाः स्तुवंतो मां रक्ता
...मां रक्तदंतिकां नाम कीर्त्तयिष्यंति ४२ पुनरपि शतवर्षा अनावृष्ट्या इमाः प्रजाः यस्याः सा शतवार्षिकी शतवर्षमवधिकाल्पात् तदवच्छिन्नरपदद्वारेण इदं नविद्यते
...जलं यस्यां तादृशी इति अभावे अयस्यां वा तां निर्जलाम् अनावृष्टिं यां भूमावहं भविष्यामि केचित्यादः मुनिभिः संस्तुता सती अयोनिजा स्वयं भूः संभविष्यामि

59

अनावृष्ट्यां हताश्वतानुयाघैवप्रावेन्नोश्वदानवाः रक्तादंताभविष्यंति दाडिमी कुसुमोपमाः ४१ ततोमांदेवताः स्वर्गे मर्त्यलोके च मानवाः
स्तुवंतो व्याहरिष्यंति सततं रक्तदंतिकां ४२ भूयश्च शतवार्षिक्यामनावृष्ट्यामनंभसि मुनिभिः संस्तुता भूमौ संभविष्याम्ययोनिजा
४३ ततः शतेन नेत्राणां निरीक्षिष्यामि यन्मुनीन् । कीर्त्तयिष्यंति मनुजाः शताक्षीमिति मां ततः ४४ ततोहमखिलं लोकमात्म
देहसमुद्भवैः भरिष्यामि सुराः शाकैरावृष्टेः प्राणधारकैः ४५

४३ ततः पश्चान्नेत्राणां शतेन यन्मुनीन्निरीक्षिष्यामि इति परस्मैपदं छांदसं ईक्षतेरात्मनेपदित्वात् यद्वा निःशेषेण ईक्षते इति निरीक्षा पयामंच तां क
रोति इति णिच् ततो धातुसंज्ञायां लृट् इति चोल्लोपश्छांदस इति केचित् ततः कारणान्मां मनुजाः शताक्षीं कीर्त्तयंति ४४ हे सुराः ततोनंतरं स्व
शक्तिनिष्पादितैः शाकैर्वल्लिककंदत्वङ्मूलादिभिरखिलं लोकं भरिष्यामि योजयिष्यामि प्राणधारणार्थं यावद्वर्षागमं धारयिष्यामि ४५

घं २

रा
५८

शाकंविभर्त्तीतिशाकंभरीविख्यातिंतदाऽस्मावहंयास्यामितत्रैवदुर्गमनामानंमहासुरंचवधिष्यामिवधबंधनेच्चनेकार्थत्वाद्धातूना
चेमारणेवधिः अथवाहनोवधादेशोवधश्चाचरतीत्यर्थेसर्वप्रातिपदिकेभ्यः क्विप्धातुसंज्ञायांलृट् ४६ तदादुर्गादेवीतिचख्यिमानंप्राप्स्यामि
॥पुनश्चाहंयदाभयानकंरूपंकृत्वामुनीनांत्राणकारणाद्धेतोः रक्षांसिराक्षसान्नाशयिष्यामि ४७ यदाऽरुणाख्योऽरुणानामामहासु

शाकंभरीतिविख्यातातदायास्याम्यहंभुवि तत्रैवचवधिष्यामिदुर्गमाख्यंमहासुरं ४६ दुर्गादेवीतिविख्यातिंतदायास्याम्यहंभुवि
पुनश्चाहंयदाभीमंरूपंकृत्वाहिमाचले रक्षांसिक्षपयिष्यामिमुनीनांत्राणकारणात् ४७ यदारुणाख्यस्त्रैलोक्येमहाबाधां
करिष्यति तदाहंभ्रामरंरूपंकृत्वासंख्येयषट्पदं ४८ त्रैलोक्यस्यहितार्थायवधिष्यामिमहासुरं भ्रामरीतिचमांलोकास्तदास्तो
ष्यंतिसर्वतः ४९

[illegible]महापीडामतिकदनंविधास्यतितदातस्मिन्कालेभ्रमरस्येदंभ्रामरंभ्रमरसम्बन्धात्मकंवाअसंख्येयाअगणनीयाः षट्पदायत्रतत्‌असंख्ये
[illegible]दायस्मिन्रूपेषट्पदशब्दोपिपादवाचीपुंल्लिंगोबहुषुस्थलेषुदृश्यतेनपुंसकेनुसर्वेसम्मतः त्रिभुवनोपकारायतंमहासुरंहनिष्या
[illegible]मांलोकाभ्रामरीतिनाम्नास्तोष्यंतिसर्वतः सर्वेचसर्वलोकावाऽगमं ४९ श्री
शान्ति

देवी
६०

...म्नेवप्रकारेणायस्मिन्यस्मिन्काले दानवेभ्यउत्पन्नाउत्थितापीडा भविष्यति तदातदाहमवतीर्यातिर्भूयशत्रुक्षयंकरिष्यामि ५०
श्री मा म र ना देवीमाहात्म्यटीकायामेकादशोध्यायः ११ हे देवाएभिःस्तोत्रैर्यश्चादरपरःसन्मांस्तोष्यतेतस्यस्तोतुरहंनिःसं
शयंदिभ्यंणाऽशमयिष्यामि १ येनरामधुकैटभनाशंमहिषासुरसंभनिसुंभवधंचकीर्त्तयिष्यंति तेषांदुष्कृतंकिंचित्नभविष्यतीत्यग्रि

इत्थंयदायदाबाधादानवोत्थाभविष्यति तदातदावतीर्याहंकरिष्याम्यरिसंक्षयं ५० इतिश्रीदेवीमाहात्म्येनारायणीस्तुतिर्नामैकादशोध्या
यः ११ श्रीदेव्युवाच एभिःस्तवैश्चमांनित्यंस्तोष्यतेयःसमाहितः तस्याहंसकलांबाधांनाशयिष्याम्यसंशयं १ मधुकैटभनाशं
चमहिषासुरनाशनं कीर्त्तयिष्यंतियेतद्वद्वधंशुंभनिशुंभयोः २ अष्टम्यांचचतुर्दश्यांनवम्यांचैकचेतसः श्रोष्यंतिचैवयेभक्त्या
ममममाहात्म्यमुत्तमं ३ नतेषांदुष्कृतंकिंचिद्दुष्कृतोत्थानचापदः भविष्यतिनदारिद्र्यंनचैवेष्टवियोजनं ४

मेणसंबंधः २ अष्टम्यादिषुमासियतिथिपर्वसुयेएकाग्रचित्ताःमन्माहात्म्यंश्रोष्यंतिच ३ तेषांसमस्तनराणांकिंचिद्दुष्कृतंपापंनभविष्यति।
तथादुष्कृतसमूहादुत्पन्नाआपदोविपत्तयोनभविष्यंतीतिविभक्तिपरिणामेनयोज्यं दुष्कृतोत्थाव्याधयस्तावत्पापादेवभवंतितस्यगृहे
दारिद्र्यंनइष्टवियोगश्चनभविष्यति ४ ॥ ॥

राम
६०

60

तस्य स्तोतुः श्रोतुश्च शत्रुतस्करराजशस्त्राग्न्यगाधजलेभ्यो भयं न भवति ५ यद्येवं फलमस्ति तस्मान्मत्प्रभावकीर्तनं मच्चरितं समाहितैः श्र
द्धाभक्तिसमन्वितैः सावधानैर्वा पठितव्यं सदा श्रोतव्यं च यस्मात्तत्परमुत्कृष्टं स्वस्त्ययनं श्रेयःसंपादकं महत् एतत्तुल्यं श्रेयःसंपादकमन्यन्नास्ती
त्यर्थः ६ महामारीप्रकैदैवबहुजननाशयरूपात् तत्संभवान् उपसर्गान् उत्पाताञ्च त्रिविधंश्चाध्यात्मिकं रोगादि आधिदैविकं निर्घातवज्रपाता

शत्रुतो न भयं तेषां दस्युतो वा न राजतः न शस्त्रानलतोयेभ्यः कदाचित्संभविष्यति ५ तस्मान्ममैवमाहात्म्यं पठितव्यं समाहितैः श्रो
तव्यं च सदा भक्त्या परं स्वस्त्ययनं यतः ६ उपसर्गानशेषांस्तु महामारीसमुद्भवान् तथा त्रिविधमुत्पातं माहात्म्यं शमयेन्मम ७ यत्रैत
त्पठ्यते सम्यग्नित्यमायतने मम सदा न तद्विमोक्ष्यामि सान्निध्यं तत्र मे स्थितं ८ बलिप्रदाने पूजायामग्निकार्ये महोत्सवे सर्वं ममैत
च्चरितमुच्चार्यं श्राव्यमेव वा ९

[illegible]आधिभौतिकं भूतप्रेतपिशाचादिकृतं कष्टं मम माहात्म्यं कर्तृ शमयेन्नाशयेत् ७ यत्रैतत्सम्यगतिशुद्धं ब्राह्मणं तं च ममैतत्स्तोत्रं यच्चायतने नित्यं प
[illegible]तदायतनं न विमोक्ष्यामि न त्यक्ष्यामि अत एव तत्रायतने मे मम सान्निध्यं सर्वदा सर्वस्मिन्काले स्थितं अहं सर्वदैव तत्र स्थास्यामीत्यर्थः ८
तथ[illegible]दाने पश्वाद्युपहारसमर्पणे पूजायां गंधादिदाने अग्निकार्ये अग्निहवने महोत्सवे उच्चोत्साहे विवाहादौ उच्चार्यं पठनीयं ९
दा[illegible] श्रीराम

दे॰मा॰टी॰
५०

…नोयपाठविधिज्ञेन अज्ञानता संधायपाठानभिज्ञेन तया तेन प्रकारेण प्रतीच्छिष्यामि प्रतीच्छामि एवं हाँ बलिसहितायाः पूजायाः क
…र्मणः परस्मैपदं छांदसं ईक्षतेरात्मनेपदित्वात् प्रतीच्छिष्यामीति कात्यायनः नचेष्टं इति गतः प्रतीच्छः गोत्रियोरिति ङस्वत्वं आचा
…धातुसंज्ञा पाल्य इस्य प्रत्ययः इडागमः अतोलोपः षत्वं चेति साधनिका बलिसहितां पूजां प्रतिग्रहीष्यामीत्यर्थः १० हे देवाः शरदि काले महा
…दुर्गोत्सवलक्षणा वार्षिकी इति वर्षभवा क्रियते तस्यां क्रियमाणायां भक्तियुक्तः सन् अनेन मम माहात्म्यं श्रुत्वा मनुष्यो मत्प्रसादेन सर्वबाडार

जानताजानता वापि बलिपूजां तथा कृतां प्रतीच्छिष्याम्यहं प्रीत्या वह्निहोमं तथा कृतं १० शरत्काले महापूजा क्रियते या च वार्षिकी
तस्यां ममैतन्माहात्म्यं श्रुत्वा भक्तिसमन्वितः ११ सर्वबाधाविनिर्मुक्तो धनधान्यसमन्वितः मनुष्यो मत्प्रसादेन भविष्यति न संशयः ॥
१२ श्रुत्वा ममैतन्माहात्म्यमुत्पत्तयश्शुभाः शुभाः पराक्रमं च युद्धेषु जायते निर्भयः पुमान् १३ रिपवः संक्षयं यान्ति कल्याणं चोपपद्यते नं
दते च कुलं पुंसां माहात्म्यं मम शृण्वतां १४ शांतिकर्मणि सर्वत्र तथा दुःस्वप्नदर्शने ग्रहपीडासु चोग्रासु माहात्म्यं शृणुयान्मम १५

हितो धनपदं धान्यव्यतिरिक्तधनपरं गोबलीवर्दन्यायेन तत्स्मृतौ निश्चयेन भवति १२ उत्पत्तय इति द्वितीयार्थे प्रथमा उत्पत्तीरित्यर्थः १३ नंदते
वर्धते कुलं वंशः कर्तरि कर्मव्यतिहारे इत्यात्मनेपदं अन्यथा नंदतीति स्यात् १४ शांतिकर्मणि उपसर्गनिवर्तने दुःस्वप्नो निष्फलः स्व
प्नः ग्रहपीडास्वष्टमादिस्थानस्थितादित्यादिग्रहजनितव्याध्यादिरूपउग्रासु तीव्रासु १५

राम
६१

61

ममचरिते कीर्त्यमाने उपसर्गा रिष्टानि शाम्यन्ति दारुणा ग्रहपीडाः क्षीयन्ते दुःस्वप्ने दृष्टे सुस्वप्नफलं जायते १६ बालग्रहाः स्कन्दग्रहाः व्यालग्रहेति
पाटे व्याला दुष्टा मातरो डाकिन्यो वा संघातो मेलनं तस्मिन् भेदे विघटने पृथक्त्वे मैत्री विघटने इत्यर्थः अथवा संघाते नरसमूहे भेदे वैरे १७ अ
न्यायिनां बलनाशनपरं रक्षः शरं राक्षसा भूतानां पठनादस्य माहात्म्यान्नाशनं १८ ममैवं माहात्म्यं सर्वं समस्तं इति मम सान्निध्यहेतुः तेनैवाहेति

उपसर्गाः शमं यान्ति ग्रहपीडाश्च दारुणाः दुःस्वप्नं च नृभिर्दृष्टं सुस्वप्नमुपजायते १६ बालग्रहाभिभूतानां बालानां शान्तिकारकं संघा
तभेदे च नृणां मैत्रीकरणमुत्तमं १७ दुर्वृत्तानामशेषाणां बलहानिकरं परं रक्षोभूतपिशाचानां पठनादेव नाशनं १८ सर्वं ममै
तन्माहात्म्यं मम सान्निध्यकारकं पशुपुष्पार्घ्यधूपैश्च गन्धदीपैस्तथोत्तमैः १९ विप्राणां भोजनैर्होमैः प्रोक्षणीयैरहर्निशं अन्यै
श्च विविधैर्भोगैः प्रदानैर्वत्सरेण या २० प्रीतिर्मे क्रियते सास्मिन्स
कृत्सुचरिते श्रुते॥

...नाशयः पशुदानेन पुष्पस्रजया अर्घ्यदानेन दीपैस्तन्नमैः कर्पूरागुरुधूपैश्च या प्रीतिरित्यग्रिमेणान्वयः अर्घ्यमष्टाङ्गं आपः क्षीरं कुशाग्राणि द
...तिलानि च यवाः सिद्धार्थकाश्चैव मर्घ्यमष्टाङ्गमुच्यते १९ प्रोक्षणीयैर्महाभिषेकैः स्नानीयैर्वा अथवा मन्त्रपूर्वकप्रोक्षणसंस्कारति
हितोषन ... गादिपशुभिः प्रोक्षणीयैः शिल्पाटेन रबहुरूपादिकैः गोः ऊनलहल्लैः एतैर्वत्सरेण या मम प्रीतिः क्रियते सा प्रीतिरस्मिन्मच्चरिते सकृदिक
वर्धते कुलं ... वारं श्रुते भवति २१
मः ग्रहपीडा...

...त्पन्नानांकीर्त्तनंकथनंश्रुतंसत् नीरोगतांभूतेभ्यःसकाशात् २२ मेममयच्चरितंदुष्टदैत्यानांनिवर्हणंयस्मिंश्चरितेतस्मिं
...भिःश्रुतेभयंनजायते २२ हेदेवाःयुष्माभिर्याःस्तुतयःकृतायाश्चब्रह्मर्षिभिर्ब्रह्मणाचकृतास्ताःशुभांकल्याणकाममभियच्छं
...रण्येअतिगहनेवनेप्रान्तरेयामयोरन्तरंदीर्घप्रान्तरंपरिकीर्त्यते प्रान्तरेअतिदूरेजनशून्येःवनिवाग्नौथवाप्रान्तरेनिविडेअरण्येवाशब्दो

श्रुतंहरतिपापानितथारोग्यंप्रयच्छति रक्षांकरोतिभूतेभ्योजन्मनांकीर्त्तनंमम २२ युद्धेषुचरितंयन्मेदुष्टदैत्यनिबर्हणं
तस्मिं=श्रुतेवैरिभवंभयंपुंसांनजायते २२ युष्माभिःस्तुतयोयाश्चयाश्चब्रह्मर्षिभिःकृताः ब्रह्मणाचकृतास्तास्तुप्रयच्छन्ति
शुभांमतिं २३ अरण्येप्रान्तरेदुर्गेदावाग्निपरिवारितः दस्युभिर्वावृतःशून्येगृहीतोवापिशत्रुभिः २४ सिंहव्याघ्रानुयातो
वावनेवावनहस्तिभिः राज्ञाक्रुद्धेनवाज्ञप्तोवध्योबन्धगतोपिवा २५

ग्निमापेक्षयावनवह्निनावेष्टितोवाशून्येशून्यस्थानेदस्युभिश्चौरैरन्यैःदुष्टजनैर्वावृतः शून्यस्थानेएवशत्रुभिर्गृहीतोऽथवा २४ वनेसिंहव्याघ्रै
रनुयातोनुगतःअरण्यगजैरनुयातःवध्योमार्यःपूर्वंबन्धगतःपश्चात्क्रुद्धेनराज्ञावध्योयमित्याज्ञप्तइत्यर्थःअथवानिगडादिबन्धगतस्तस्मिन्नपि
मेवयोज्यं २५

महार्णवे पोते मग्ने इत्यनौकाविशेषे स्थितः स च वातेन भ्रमणं प्रापितो व्याकुलितश्चातिशयदुःसहेषु संग्रामे पतन्नस्तु सन् २६ रौद्रारिवलोपरवेषु
व्याधिपीडितो मम चरितं स्मरन् दुःखान्मुच्यतेति सर्वत्र योज्यं मुच्यतेति कर्मकर्तर्यात्मनेपदं २७ मम चरितं स्मरतश्चिंतयितुः पुरुषात्मकाशान्मम प्रभा
वात्सामर्थ्यातिशयात्सिंहाद्या दूरादेव पलायंते स्मरतः पुरुषस्येति वा २८ चंडो विक्रमो यस्याः सा इति श्वेवमुक्त्वा ततस्तेवांतरधीयत पश्यतां मित्यनादरे

आघूर्णितो वा वातेन स्थितः पोते महार्णवे पतन्नपि शस्त्रेषु संग्रामे भृशदारुणे २६ सर्वबाधासु घोरासु वेदनाभ्यर्दितोपि वा स्मर
न्ममैतच्चरितं नरो मुच्येत संकटात् २७ मम प्रभावात्सिंहाद्या दस्यवो वैरिणस्तथा दूरादेव पलायंते स्मरतश्चरितं मम २८ ऋषिरु
वाच इत्युक्त्वा सा तदा देवी चंडिका चंडविक्रमा पश्यतां सर्वदेवानां तत्रैवांतरधीयत २९ तेपि देवा निरातंकाः स्वाधिकारान्य
थापुरा यज्ञभागभुजः सर्वे चक्रुर्विनिहतारयः ३० दैत्याश्च देव्या निहते शुंभे देवरिपौ युधि जगद्विध्वंसके तस्मिन्महोग्रेतुलविक्र
मे ३१

[illegible]वीयंत दशन्नादृश्याते: कर्मकर्तर्यात्मनेपदं २९ ते देवा अपि निरातंका निर्भयाः संतो यथापुरा पूर्वं यथा स्वाधिकारान्कृतवंत
ग्रिमाप[illegible]दनंतरमपि चक्रुः विशेषेण निहता अरयो येषां अर्थाद्देव्या ३० जगंति विध्वंसयितुं शीलमस्येति जगद्विध्वंसके महोग्रे अतिशयेनोग्रे साध्व
रणयातो[illegible]शेषा हननावशेषिता दैत्याः पातालमाययुः ३१

देवी०
५७

…यद्गुणात्मकादेव्यांबिकापि पुनः पुनः संभूयावतीर्य हि स्वरूपा विश्वरक्षां विधत्ते ३२ संभूय शरीरमादाय प्रदृश्यते अन्यादृशानि स्वरूपा
…कः नैयायिकादिमते विश्वपदं त्र्यणुकादिकार्यपरं सत्कार्यवादे च सर्वो भिव्यक्तिः ३३ याचिता प्रार्थिता सती विशिष्टं ज्ञानं विज्ञा
…नमृद्धिं चेष्टं प्रयच्छति ददाति तुष्टा ऋद्धिमित्यत्र अन्पकाइति प्रकृतिभावः संहिता याज्ञनित्यत्वा छांदसमत्वाद्वा संध्यभावः अथवा
…व्याः आसीनानामृद्धिं प्रयच्छति चासउपवेशने क्विप् ३४ तया रूपत्रयमाश्रितया हे मनुजेश्वर महतो ब्रह्मादीनपि कालयति …धिका

एवंभगवती देवी सा नित्यापि पुनः पुनः संभूय कुरुते भूप जगतः परिपालनं ३२ तयैतन्मुह्यते विश्वं सैव विश्वं प्रसूयते सा
याचिता च विज्ञानं तुष्टा ऋद्धिं प्रयच्छति ३३ व्याप्तं तयैतत्सकलं ब्रह्मांडं मनुजेश्वर महाकाल्या महाकाले महामारी स्वरूपया
३४ सैव काले महामारी सैव सृष्टिर्भवत्यजा

रेघवर्नयतीति महाकाली तया महाकाल्या एतद्ब्रह्मांडं व्याप्तमिति संबंधः किंभूतया महांश्चासौ कालश्च सर्वप्राणप्रभावान्निर्मितसमयः प्रलयका
लो महाकालस्तत्र महामारीस्वरूपया अधिकमारणशीलया सैव भगवती काले प्रलयसमये हि परार्धलक्षणे महतो ब्रह्मादीनपि मारयतीति
अथवा महामारी जनक्षयरूपा संहृतिक्रिया भवति सृष्टिकाले सैव अजा उत्पत्तिहीना ब्रह्मादीनां सृष्टिः सज्ञानक्रिया ३४ ॥ ॥

रा०
दे०

दे॰मा॰टी तालक्ष्मसमयेसैव वैष्णवीसनातनीअविनाशिनीप्राणिनांस्थितिंकरोतितयासर्वोक्त्यामहामारीस्वरूपयाविश्वंग्रस्यते ३५ भावकालेउदयमप
५८ यन्नृणांगृहेलक्ष्मीरूपाहादृष्टददातिसैवाभावेनाशकालेलक्ष्मीविनाशायजायते तेऽत्रहाल्लक्ष्मीमपहरतीत्यर्थः ३६ मातथाश्रीचंडिकास्तुतासतीपु
पुष्पैःसंपूजितापुष्पैर्गंधादिभिश्चपरितोषितासती वित्तंपुत्रांश्चददाति तथाधर्मेधर्मचरणेशुभंमतिंशुभांगतिंवाविष्णुलोकगामिनीददाति

स्थितिंकारोतिभूतानांसैवकालेसनातनी तयासंक्षियतेविश्वंजगदेतच्चराचरं ३५ भवकालेनृणांसैवलक्ष्मीर्वृद्धिप्रदागृहे सैवाभावेत
थालक्ष्मीर्विनाशायोपजायते ३६ स्तुतासंपूजितापुष्पैर्धूपगंधादिभिस्तथा ददातिवित्तंपुत्रांश्चमतिंधर्मेतथाशुभां ३७ इतिश्री
शावर्णीकेमन्वंतरेदेवीमाहात्म्येफलानुकीर्त्तनंनामद्वादशोध्यायः १२ ऋषीरुवाच एतत्तेकथितंभूपदेवीमाहात्म्यमुत्तमं एवं
प्रभाव[illegible]देवीययेदंमोह्यतेजगत् १

रेघवर्णय[illegible]देवीमाहात्म्यटीकायांपरमहंसरामाश्रमविरचितायांद्वादशोध्यायः १२ हेभूपसुरथमयातुभ्यमुत्तमंचतुर्वर्गदात्रत्वाद्देवीमा
लोमहात्कालस्य[illegible]वंश्वर्योपादितरूपःप्रभावःसामर्थ्यंयस्याःसाययेदंजगन्मोहमापद्यते रक्ष्यते च १
अथवाम[illegible]

दे॰मा॰टी॰
५०

…मोक्षोपयोगितयैवनेनप्रकारेणोवयं संसारप्राप्तिः क्रियते तथा संसारनिवर्तके ज्ञानमपि प्राक्रियते इत्यर्थः त्वं शुभस्य मे एषवेरक
…विवेकिनस्तत्त्वज्ञानिनोऽपितयैवमोस्त्येतेइत्यन्वयः २ मोह्यंतेसंप्रति मोहिताः शक्रस्येमोहमेष्यंतिच तत्वज्ञानिनस्तया कथमो
…करणार्थ एवकारः उपेहीत्यत्र छंदसि पिन्वादिकल्पाहुणाः अन्यथा उपडहिङालस्थितेऽभ्रुणा इत्यनेनगुणोदेशा उपेहीतिस्मा
ष्ठ र

विद्यातथैवाक्रियते मत्तः वाद्विष्णुमायया तथा त्वमेयवैश्यस्तथैवान्योविवेकिनः २ मोह्यंतेमोहिताश्चैवमोहमेष्यंतिचापरे
ताम्रुपेहिमहाराजशरणंपरमेश्वरीं ३ आराधितासैवनृणांभोगस्वर्गापवर्गदा ४ मार्कंडेयउवाच इतितस्यवचः श्रुत्वासु
रथःसनराधिपः प्रणिपत्यमहाभागंतमृषिंसंशितव्रतं ५

ताम्ब्राह्मः सर्वस्यत्वत्राऽभ्यायेष्ठप्यतेनृपस्तृपत्वमेवस्यात् नस्तत्प्रत्य —— इतिस्वाह्नि हेमहाराजतांपरमेश्वरींविष्णुमायामुपेहिशरणंव्रज ३ आप
वर्गोमोक्षः देवीदेकेसंगंधूवेरिति क्वाचित्कं देवादिभिराराधितानृणांभोगस्वर्गापवर्गदेति पूर्वोत्तरार्धयोःसंबंधः ४ तस्यमेदमोशुकेमो
शितव्रतंस्थाचरितनियमंतीव्रनियमंवाशोतनूकरणेऽत्यस्यव्रतेऽगम्यमानेआकारस्यैकारः ५